

e

DE RATIONE STVDII PVERILIS EPI ſtolę duę IOAN. LVDOVICI VIVIS, quibus abſolutiſſimam ingenuorum adoleſcentium ac puellarum inſtitutionem, doctiſſima breuitate complectitur.

EIVSDEM,

Ad ueram Sapientiam introductio.

ITEM

Satellitium animi, ſiue Symbola, ad omnem totius uitæ, maxime Principum inſtitutionem, mire conducentia.

Libellus uere aureus, & qui non ſolum uerſetur omnium manibus, ſed ediſcatur etiam, digniſsimus.

BASILEAE

M. D. XXXVII.

IOAN. LVDOVICVS VIVES CAROLO MONTIOIO GVLIELMI FILIO S. D.

QVVM patri tuo clarißimo & omni uirtutum genere ornatißimo uiro ostẽdere cuperem, quantum à me diligeretur, quod ipse in me singulari semper beneuolentia fuerit: decreui aliquid ad te de initijs studiorum scribere, in quibus tota uis est & ratio deinceps eruditionis, ut in seminibus stirpiũ spes ac futura qualitas. dedi operam, ne te præceptorũ uel copia obruerẽ, uel difficultate deterrerem. omnia aptata sunt, quoad præstari à nobis potuit, captui istius ætatis tuæ, aut paulò maioris. Libellum hunc quum tibi mitto, patri me tuo existimo mittere: cui uirtus & institutio tua nõ minus curæ sunt, quàm sua sibi uita: qua tenerius te amabit, si talẽ te præstiteris, qualem ipse optat, probißimum uidelicet et doctißimũ. Est

in tua manu situm, ut utrunq; ingenio & diligentia consequare. Vale, & exemplum quod domi habes sapientissimi patris imitare. Londini. M. D. XXIII.

RELIGIO.

QVum sapientia, & uirtus, & scientia omnis diuinitus contingant, æquũ est, ut primus aditus ad hæc omnia sit per Deum. in quem decet esse te maxima pietate, et eius rebus interesse mente religiosissima, nec ullum opus eius quantuncunq; leue exequi segniter, aut frigide.

OPERA.

Et quatenus Deus nõ dat munera sua ociosis, ideo labore & diligentia in studijs literarum et uirtutis opus est.

MEMORIA.

Memoriam scito thesaurũ esse totius eruditionis, quæ si desit, nõ secus superuacaneus est omnis labor, q̃ si in pertusum dolium aquã infundas. Sed nemini tã infelix contingit memoria, qui nõ eam fidelissimã possit reddere exercitatione. nihil est enim quod magis opere & labore gaudeat, nihil quod facilius corrumpatur & intereat, quiete ac ocio. Quocirca aliquid quotidie ediscendum est, etiam quum non est necesse: tantum ne torpor in memoriam inuadat, quo nullus est illi morbus pernitiosior. Cõtinetur etiã memoria bona ualetudine.

cauẽdũq;

cauendũq; in primis à repletione, à cruditate, à crapula, à uino immodico, à densa ceruisia, à supino cubitu.

PRAECEPTOR.

PRæceptor non minus amandus, uenerandus, colendus, quàm si esset pater. nam reuera præceptores imaginem quandam nobis referũt patrum: & à nullo maius accipere potes beneficium, q̃ à quo fis eruditior, & melior. quibus duobus bonis nulla possunt in uita cõparari. Adde quod facilius disces, si amaris docentem, cuius dicta nunquam uel contempseris, uel neglexeris. semper cum dignatione in animum admitte, & oraculi cuiusdã uice habe. Nec solum illũ ama, sed da operã, ut ab illo redamere, sic te ille diligentius docebit: quod assequeris, parendo modeste eius præceptis, obseruando eum, honorando, admirando quæcunq; seu dixerit, seu fecerit. si quid probarit in uita, aut in sermone, sic age, ut sentiat te illud probasse. si quid improbarit, uita. Attentus illum audi: uerba eius, formulas dicendi, sentẽtias annota: & imitatione te similem ipsius, quoad facere poteris, effinge. quod Præceptor quũ uidebit, dabit uicissim operam, ne tu aliquid ex se possis accipere, quod imitatione sit indignum.

CONDISCIPVLI.

COndiscipulos fratrũ loco habe. geniti enim estis ab eodem magistro, uelut patre: & coniuncti sacris literarũ, nõ minore uinculo, quàm sanguinis. idcirco

illis non minus bene cupias, quàm fratribus. Si quis eorum est te doctior, ne oderis eum hac causa: sed faue ingenio, & contende, ut doctrina & uirtute sis par: etiam superes, quo similis tibi contingat fauor.

CONTENTIO.

Cum melioribus, aut sapientioribus te, ne certes inuidia aut maleuolentia, sed uirtute, probitate, studio. Imperitiores te ne despice, potius adiuua, & erige, ut queant ascẽdere. Neq; enim peior eris, aut imperitior, si alios habueris tibi pares: sed melior, si opera tua illi eò euaserint. Quod si omnes fuerint imperiti, nemo erit qui agnoscat, ac proinde admiretur bona tua. Pulchrũ est profecto certare cũ bonis, pulcherrimũ eos uincere, recte quidem & per uirtutẽ, extra dolum omnem.

ANNOTATIONES.

Compones tibi librum chartæ uacuæ, iustæ magnitudinis: quem in certos locos, ac uelut nidos partieris. In uno eorum annotabis uocabula usus quotidiani, uelut animi, corporis, actionum nostrarum, ludorum, uestium, habitaculorum, ciborum: in altero uocabula rara, exquisita: in alio idiomata & formulas loquẽdi, uel quas pauci intelligũt, uel quibus crebro est utendum: in alio sentẽtias, in alio festiuè, in alio argutè dicta: in alio prouerbia, in alio scriptorũ difficiles locos, & quæ alia tibi aut institutori tuo uidebuntur. Sicq; hæc omnia habebis annotata, ne solus conscius sit liber. tibi legenda, relegend

gend

genda, memoriæ mandanda atq; infigenda sunt, ut non minus scripta gestes in pectore, quàm in libro: & occurrãt, quoties erit opus. Parum enim prodest libros habere eruditos, si pectus habeas rude.

DILIGENTIA SCRIBENDI.

CVra ut manu sis ad scribẽdum exercitatißima: nec unquam ad audiẽdum institutorẽ accedas, penna & charta inermis. ne quod præteruolet uerbum elegans aut rarum aut necessariũ, uel formula loquendi lepida aut exculta, uel graue & sapiens dictũ: quod non subito exceptum in tuos thesauros referas. Sic tibi breui tempore maximas eruditionis diuitias paraturus.

LECTIO.

NEc librum ullum legas, quin eadem excerpas, quæ de sermone præceptoris dixi. Nihil unquam legito animo peregrinãte, & alijs rebus intento. totus in lectione esto. in qua tria sunt animaduertenda, uerba, formulæ loquendi, & sensa: ut diligenter consideres, quibus utantur uerbis ad res de quibus tractant explicandas, quibus idiomatibus, quibus loquendi formis. Tum res ipsæ sunt spectandæ, quid sibi uelint ea de quibus loquuntur. In singulis horũ est quod signes, est quod teneas, est quod in usum tuum uertas. Adsit semper penna & charta. quæ miraberis, quæ te delectabunt, insigni aliqua notula: itidem & quæ te remorabũtur, ut à magistro, uel etiam condiscipulo sciscitere.

INTERROGATIO.

NEc pudeat rogare, quæ nescis. neq; enim hoc est turpe, sed ignoratio turpis est. Nec uelis psuadere alijs, te scire, quod ignoras. teipsum falles, nõ alios: & deprehensus in ignorantia, rideberis.

EMENDATIO.

QVæ reprehensa aut emendata, non solum in te, sed in alijs esse uideris, cura ne excidãt. tum ne ipse bis de eadem re sis corrigendus, tum ut aliena errata in utilitatem tuam uertas. Sapiens enim ex alienis erratis uitam emendat suam.

SERMO.

VT audieris doctos loquentes, aut legeris apud scriptores Latinos, sic ipse loquere. Verba quæ habebis suspecta, siue loquendo siue scribendo fugito, ni prius sciscitatus sis ab institutore, quàm sint latina. Cum ijs qui imperite loquuntur latinè, quorum sermo potest tuum corrumpere, malis britãnice, aut alia quauis loqui lingua, in qua nõ sit idem periculi. Versare libens cũ prudenter facundis. nullum est oblectamentum maius, quàm eos audire, qui gestant in lingua morbis omnibus animi præsentanea medicamenta.

STYLVS

EXercendus est crebro stylus, optimus magister atq; effector dicendi. & initio quidem nõ solum uocabulis utaris ex autoribus sumptis, sed etiã sentẽtio-

lis

lis ex illis decerptis, aptè tamen cõpositis, ut magna ex parte alienũ sit scriptũ. sensim admiscebis tua, donec crescente cum ætate eruditione, fias omnino tuus. Primũ scribes pauca & accuratè, ut spectes potius non quàm multa, sed quàm bona. nam accedẽte usu, curam retinebis: & promptitudo ac facilitas exercitatione parabitur. ita simul & optime scribes, & facillime.

AVTORES.

INterea dum tu per ætatẽ iudicare de autoribus non potes, hos tibi censeo & ad locupletandã linguam, & ad uariarum rerum cognitionem in primis tenẽdos. Ad sermonem quotidianum plurimum conferet Terentius, quo multum Cicero utebatur, & cuius fabulas propter leporem & festiuitatẽ orationis scriptas à nobiliss. Romano fuisse, multi crediderunt. Ciceronis quoq; epistolæ familiares, sed in primis ad Atticum, multum erudire sermonis usum possunt. nam in illis est sermo ille purus, & simplex, quo Cicero cum uxore, cum liberis, cum seruis, cum amicis, in triclinio, in balneo, in lecto, in hortis utebatur. Sunt & familiaria colloquia ab Erasmo cõscripta, quæ non modo utilitatem, sed uoluptatem quoq; habent, haud sanè exiguam, ut est uir ille exculto & urbano ingenio. Epistolæ Plinij iunioris plurimas suppeditare sententias possunt, cuiuscũq; generis epistolas scripturus quis sit, quæ propemodum cõpositæ in hoc uidentur ab autore. nam ut res gestas paucas admodũ narrãt,

quod Cicero fecit, delicias tantum sententiarum continent, ac uelut gemmulas, quibus epistolæ ornari poßint. Eodẽ ferè spectant epistolæ Politiani, nisi quòd interdũ nimia cura factæ sunt paulo duriores, dum scriptor dat operã, ne nihil sit non expolitißimũ, nec uult ullũ bonũ uerbum perdere: quæ anxietas non magnopere epistolarem dictionem decet. Sunt epistolæ Philelphi, quæ plus habent uerborum, quàm gratiæ. & Calentij lusus. Si cui uacat Sidonium Apollinarem legere, eidem legantur & Apulei Asinus, & Florida.

HISTORIAE.

Historiæ quoq; instruere possunt linguam, ut Liuij, & Suetonij, in quo mirabilis est dicendi proprietas, astricta illa, & quæ plus habeat neruorũ quàm corporis. Cornelio Tacito non parum adiuuaremur, si integer ad nos & emendatus peruenisset: sed qualiscũq; est, prodest multum. In Cæsaris commentarijs ostenditur castitas illa sermonis latini, qui erat in prisca Romana nobilitate. nihil fingi potest tersius, expolitius, elimatius. & hij quoque accurate cognoscẽdi, magnopere linguã locupletabũt. Sallustius rerũ Romanarũ florẽtißimus scriptor, ut inquit Tacitus, frequens est in manibus puerorũ: sed mihi aptior uidetur prouectioribus.

SCRIPTORES AGRICOLATIONVM.

Cato, Varro, Columella, Palladius, Plinius, uariarum rerũ suggerunt uocabula, qui diligenter legendi

gendi ſunt, & uerba cum rebus conferenda, ne quid pro diuerſo uſurpemus. Plinius tam uarius eſt, quàm ipſa rerum natura, quam tractat. magnæ illic uerborũ diuitiæ, magnæ rerum.

POETAE.

POëtæ ſunt quoq; attingendi, partim animi gratia: nam leuant ſæpenumero tædium negociorũ, ſæpe etiam lectionis ſolutæ orationis. & illa alternatio carminis proſæq́;, diutius intentionẽ animi in ſtudijs detinet. Ad hoc ſcatẽt recõditis uocabulis, & figuris omnis generis, quibus etiam cõmunis ſermo plenus eſt. Sunt in inuẽtione ſublimes, feſtiui, acuti, acres, graues, faciles: in uerbis, ſuaues, lepidi. rapiũt in affectus omnes, prout cuiuſq; eſt argumentũ. Vergilius ponitur primus meritò, mea ſentẽtia, propter grauitatẽ & ſentẽtias. Huic Horatius adiungitur, carmine excultus, uerbis proprius, & ſapienter præcipiens. Silius multũ habet diligentiæ. ex Latinis tragicis ſolus ad noſtram ætatem peruenit Seneca. ſed omnes & uerborum maieſtate, & argumentorũ uiribus, & ſententiarum pondere ac numero, uincit meo quidem iudicio Lucanus. Legendi & poëtæ noſtræ pietatis, Prudentius, Proſper, Paulinus, Sedulius, Iuuencus, & Arator: qui quũ habeant res altiſſ. & humano generi ſalutareis, nõ omnino ſunt in uerbis rudes, aut contemnendi. Multa habẽt, quibus elegãtia & uenuſtate carminis certẽt cum antiquis: nõnulla, quibus etiã eos uincãt.

GRAMMATICI.

GRAMMATICI.

IN his omnibus autoribus animaduertes, quemadmodum formulæ grammaticæ seruentur, quemadmodũ negligantur. Nam in multis uarius & multiformis usus in normas & præcepta concludi non potuit: sequendus tamen potius quàm ars, quæ est usu constituta, non ècontrario. Neq; uero despicienda est idcirco ars, modo ne sit superstitiose anxia. formulis enim est hoc tempore opus, quum populum non habemus: & eruenda sunt ex scriptoribus omnia. alioqui cum non succurret ex his loquendi ratio, ut solœcissemus necesse erit, etiam ut maxime succurrat. nam alia dicenda sunt, & alijs de rebus. Quid quòd ne tunc quidem canonibus caruerunt, quum esset in Latio & Græcia, eadem populi totius, quæ eruditorũ, lingua. Scripsere autem cõplures: sed unus, aut ad summũ alter eligendus, Perotus, aut Aldus, Nebrissensis, Mancinellus, Sulpitius, Niniuita. Versandus diligenter Valla in elegãtijs. immodice ille quidẽ superstitiosus, sed ad reddendos cautiores aptißimus.

INTERPRETES.

EGet ista tua ætas, etiam adultior, interpretibus autorum. nam multa sunt in scriptoribus difficilia, quæ tu uix tandem molestißimo labore assequêris. illi rem totam explanant magno compendio temporis & operæ, maioreq; utilitate & auctu eruditionis. In quo numero sunt Seruius in Vergiliũ, Donatus in Terentium,

Terentium, Acron & Porphyrion in Horatium. Vocabularia eodẽ loco haberi possunt: quæ uelim tibi semper dũ studes, præsto esse, ut illa subinde consulas, si quid dubitas. Magna partis huius laboramus in latinis literis inopia. nam eruditißimi illi, Varro, Festus, Marcellus, & difficilliores sunt, quàm ut à mediocriter doctis intelligantur: & nõ omnia tradunt, quibus est nobis opus. quæ uerò terunt omnes, Cornucopiæ Peroti, & opus Calepini, nec satis copiosa sunt, & docta parum: nec quibus tutò fidatur. Præstitit quod potuit Perotus, nec omnino contemnendum quod reliquit. Calepinus uero acceßit ad alios docendos, quum ipse potius egeret doctore. Sed interea utẽdum erit istis, donec existat aliquis, qui hanc literarum partem felicius orbi tradat. Legendi sunt ipsi tibi per te autores, nec expectandum, dum omnia præceptor explanauerit: alioqui nihil unquam intelliges sine prælegente. ita quãdo parabitur copiosa illa rerum & uerborum supellex, quærenda ex plurimis uariarum rerum scriptoribus: ex intelligentia unius aut alterius autoris, quem institutor enarrarit, adhibito non segni & inerti studio. multi sunt alij cognoscendi. Verba eadem sunt in omnibus, & loquendi formulæ, quibus rerum intellectus contegitur: ut nullus sit liber, qui probe intellectus, non sit ad alios cõplures intelligendos magister, adhibeatur modo iudicium, et audita præsentibus conferantur.

GRAECAE LITERAE. PROLATIO SONORVM.

GRæcas literas Quintilianus simul disci cum latinis posse putat. Primum sonus literarum diligenter animaduertendi sunt: & quãtũ fieri poterit, integre ac perfecte exprimẽdi. nõ enim maior labor est bene addiscere prima, quàm male: quũ sit tanto fructus uberior. Obseruabis quẽadmodũ periti proferant, et eos imitabere. necesse est enim aut par, aut certe nõ absimilis illorũ euadas, ad quorũ te exẽplar cõponis. in usum recte proferẽdi cõscriptæ sunt à Hieronymo Alexãdro tabellæ editæ. Cauẽdũ tamẽ ne sic assuescas græcæ pronũciationis, ut latina illo more proferas: neu accentuũ rationes confundas, qui sunt in illis linguis diuersi. Græcus ferè ultimam spectat syllabam, Latinus penultimam.

INFLECTIONES.

Tum ad inflectiones nominũ & uerborũ uenietur, quas memoriæ penitus infiges, ne illarũ ignoratio cogat te in altioribus hærere ac resistere. Habes Theodori Gazæ duos primos libros, qui ea de re magno cõpendio præcipiunt. dehinc accentuũ et orthographiæ formulas, quæ in plerisq; cõiunctæ sunt, percipies collectas ex tertio Theodori Gazæ. ne totũ illud uolumẽ legendũ habeas, molestũ, & frugis multis in locis exiguæ, sufficient in hoc tẽpus, quæ sunt illinc ab Oecolampadio decerpta.

EXERCITATIO LECTIONIS AVTORVM.

HIc iam proderit uocabulorum gratia scriptores aliquot prælegente institutore tuo audire, eosq́; maxime faciles & apertos: cuiusmodi sunt dialogi aliquot Luciani, præsertim ij, qui res candidas nō nigrant: & oratiunculæ Isocratis, Platonis epistolæ, & Aesopi fabellæ. in quibus animaduertes, primum quibus uerbis utantur ad exprimēdam rem, tum quo modo inflectant.

SYNTAXIS.

SImplicia uocabula in sermonem coniungenda sunt. de cōstructione plura sunt à Latinis scripta, quàm à Græcis. Gaza in quarto libro difficillime præcipit atq; obscurißime, secutus Apolloniū, & ipsum in primis tenebricosum. Lascaris conatus est reducere uerba græca ad quinque illa genera & formulas uerborū latinorum, prolixe et parū apte. præstabit ex autorū lectione formulas loquendi græcas obseruare, & quēadmodū idiomata sermonū græci & latini inter se differant.

LECTIO.

INitio censeo legēdos oratores, Isocratem, Demosthenem, Lysiam, Aeschinem, Aristidem, & partē Luciani. hinc philosophos, Platonem, Aristotelem, Xenophontem, Theophrastum. tum ferreos, Thucydidem ac Plutarchum. si quos prius latine cognoueras, hos primos etiā leges, quo prōptior sit uerborum ex sentētia intellectus. Poëtas priusquam attingas, leges de dialecticis

græcis

græcis Apolloniū, aut Ioannem Grammaticū. tum facillimi, & maxime Attici, initio uersandi, qualis est Aristophanes. post Homerus, fons reliquorum. tum Euripides & Sophocles. Aderit lexicon Suidas, aut Hesychius: sed & Græcolatinū expediet habere, quo apertius interdū fiat, quod græcè ab illis explicatum nō satis intelliges.

INTERPRETATIONES.

Conferes græca cum interpretationibus latinis, initio si qua sunt ad uerbū uersa: ut Fabellæ Aesopi, Tabula Cebetis, et ferè Dialogi Luciani, quos Erasmus transtulit. hinc iam illi inspiciendi, qui uerbis sunt usi arbitratu suo, sententia autori seruata quem interpretabantur: uelut Thucydides & Herodotus, quos fecit latinos Laurentius Valla. sed ante alios omnes, Herodianus Politiani, et aliquot Plutarchi opuscula à Budæo uersa. Hermolaus in transferendo Themistio calore iuuenili, & sui ostentandi cupiditate, longißime abreptus est. Princeps interpretum consensu omnium est Theodorus Gaza, in libris de animalibus, & problematis Aristotelis, & de stirpibus Theophrasti: siue candore interpretationis, siue copia latina, qua certauit cum Græca: siue felici audacia, fingendis ad analogiam uocabulis, quibus carebant Latini, ut commodius græca redderet.

FRVCTVS GRAECITATIS.

Nacto peritiā græcæ linguæ, patēt fontes omniū disciplinarum, quæ à Græcis manarunt. adest

& cognitio

& cognitio maximorum ingeniorum, quorum fuit semper Græcia feracißima: tum copia Latini sermonis instructior, quia schemata figurasq; dicēdi et colores argumētorū illinc petierunt Latini homines. & quia quū uocabulum latinum ad rem notandam non est ad manum, ex græco licet mutuari, agro copiosißimo. Quin & Latini scriptores post Ciceronis tēpora, ita uel studiosi fuerunt græcæ linguæ, uel ostentatores, ut maximam partē idiomatū illius in latinam transfuderint. Habes mi Carole Montioi, quibus rebus adiuuari posse rudimēta studiorum tuorum existimem. tu annitere, ut breui tēpore ipse tibi magnus sis monitor, & ex primo illo bonorum genere, per sese qui omnia norunt.

IOAN. LVDOVICVS VIVES DOMINAE CATHERINAE REGINAE ANGLIAE, PATRONAE unicæ, S.

IVßisti, ut breuem aliquam rationē conscriberem, qua in Maria filia tua instituenda præceptor eius uti posset. Parui libens tibi, cui in rebus multo maioribus obsequi uellem, si poßem. & quoniam institutorem illi, doctū in primis hominem ac pro-

bum, ut par erat, delegisti, res uelut digito indicasse fui cõtentus: ille reliqua explicabit. quæ tamen aut obscure tradita, aut prætermissa ab scriptoribus artis grammaticæ putaui, ea paulò pluribus consignaui uerbis. CHRISTVM precor, ut hæc docendi ratio & ad eruditionem, & ad uirtutẽ filiam tuam impense iuuet. Vale, & hunc meũ animũ addictiss. Maiestati tuæ scito. Oxoniæ, Non. Octob. M. D. XXIII.

LECTIO.

Literarum sonos doceatur planè, disertè, & exactè proferre. neq; enim parum ad insequentem institutionẽ interest, quomodo didicerit elementa & syllabas pronunciare. Sciat ex literis alias esse uocales, alias cõsonantes: quot sint illæ, quot istæ, et cur sic dictæ. Esse ex cõsonantibus alias mutas, quæ à se incipiunt & finiũt in uocali, ut b, c, d. sic uocantur, quod quũ fari incipiant, nisi succurrat uocalis, obmutescunt. Alias semiuocales dici: ex ijs quasdam liquidas, ut l, m, n, r. Tum duas ex uocalibus, i & u, trãsire in cõsonantes, quũ post eas sequitur uocalis, cui in sono iunguntur: ut uiuo, conijcio, uinũ, uulpes. In græcis dictionibus nunquam ἰῶτα fit cõsonans. ideo nec Iacobus, nec Ioannes cõsonantem i habent. u cõsonans, apud eos est βῆτα. uocalis u, est ου diphthongus. quocirca assuescat scribere v uocalem hac forma, propter græcũ υ, quod sæpenumero ad Latinos in u trãsit, ut Sylla Sulla, Tybur Tubur: & consonantẽ hãc u

propter

propter uitta græcũ. Syllaba dicitur quasi cõprehensio literarũ. sed ex sola uocali potest fieri syllaba, ut Maria, Iesus. Tum discat syllabam constare aut ex uocali sola, aut ex uocali & consonante, aut ex uocali & cõsonantibus: sine uocali nunquam fit syllaba. & quot sunt uocales, totidem syllabæ. Ex uocalibus fieri diphthongos quatuor: duas scribi & proferri, duas scribi & non proferri: nisi quod paulò craßior est sonus, quàm si esset uocalis simplex. Eadem in literis græcis ostendenda, ut emendate sciat in utraq; lingua legere. Infigenda hæc sunt, & inculcanda, ut recte literas & syllabas proferat, nec ullum insit in ore uitium.

PARTES ORATIONIS.

DEinde sciet esse apud Latinos octo partes orationis, quatuor uariabiles, & quatuor inuariabiles. Ex uariabilibus, quæ significãt aliquid fieri, et inflectũtur per modos et tẽpora, dicũtur Verba: quæ declinãtur per casus, & significant aliquid fieri in tẽpore, dicũtur Participia. certa quindecim sunt Pronomina, reliqua nomina. Ex inuariabilibus certas quinquaginta esse Præpositiones. eas uero quæ cõiungũt partes orationis, uocari Cõiunctiones, cõiunctiões olim. esse nõnullas subitũ mẽtis affectũ significãtes, quæ uocãtur Interiectiões: reliquas Aduerbia nominari. Hæc sint à nobis crasse ac ruditer utcũq; ostẽsa, sicut et alia in hoc libello omnia, magis ut intelligãtur, quàm ut exactè à nobis tradãtur.

SCRIPTIO.

INter hæc omnia det aliquid temporis formandis literis, non tam eleganter quàm uelociter, ut si quid præceptor dictet, ipsa suis scribat digitis. Si quem autorem legat, & uel uerbũ, uel sentẽtia placeat, excerpat. Magis hærẽt memoriæ, quæ nosipsi scripsimus, q̃ quæ alij. Interim etiã dum scribimus, animus à cogitatione rerũ siue leuiũ, siue turpiũ auocatur. Versus q ad imitationẽ proponũtur, cõtineant graue aliquã sententiolã, quã iuuet edidicisse. nam toties rescribẽdo, necesse est retineatur. Dabitur opera, ut initio saltẽ imitãdo castigatè scribat.

MEMORIA.

MEmoriam quotidie exerceat, ut nullus sit dies, in quo ipsa aliquid non ediscat. sic & acuetur ingenium, et facillimam sibi ac promptißimam parabit memoriam, ut postea quæcunque libuerit, nullo retineat negocio, & firmißime: durantq; in reliquam uitam, quæ ista ætate percipiuntur. Initio poterit de nocte cubitum itura, attente bis aut ter relegere, quæ memoriæ mandari uolet, & postridie mane à se reposcere.

INFLEXIO NOMINVM.

INcipiet nomina inflectere, & discet esse sex nominũ genera. Masculinum, quod signatur hac uoce, hic. Fœmininũ, quod ista, hæc. Neutrum, quod, hoc. Cõmune, quod hic & hæc. Omne, quod hic hæc hoc, aut per tres uoces. Dubiũ, quod signatur per ista duo, hic uel hæc, id

est,quod si uolumus,potest esse masculinum: & si uolumus,fœmininũ:ut margo,cortex.dicimus enim amarus cortex, & amara cortex.Et inter cõmune et dubiũ hæc est differẽtia, quòd quũ omne genus pertineat ad adiectiua,cõmuni quũ additur adiectiuũ,respiciendũ est de quo sexu loqueris,& sic addi genus adiectiui: quod postquã addidisti,non potes mutare de eodẽ loquens.in ambiguo uero liberũ est,utruncũq; genus adiectiui libuerit addere.& postquam addideris,de eodẽ loquens potes mutare:ut si dicas albus canis,de mare bene dicis, de fœmina non bene:& quũ dixisti de mare albus canis,de eodẽ nõ licebit dicere alba canis.at de quacunq; cortice loquaris, dices ut uoles,albus cortex,siue alba cortex.& postquã illud dixeris,de eodẽ loquens cortice,dices,alba cortex. Promiscuũ, quod græci epicœnũ, non est genus:nam hic de natura rerũ nõ loquimur,sed de qualitate uocũ. Substãtiua siue substantialia,siue appellatiua nomina dicuntur omnia,præter illa quæ sunt omnis generis:hæc uerò dicũtur epitheta,siue adiectiua.Illud annotabit,propter sola adiectiua, reperta esse in substantiuis genera. nam si adiectiua nõ essent,nihil esset opus generibus.ut quũ dicimus reuereor patrẽ,ne lædas hominẽ,exclude canẽ: non refert cuius sit generis.si sit addendũ adiectiuũ, tũc cõsiderãdũ est cuius generis. Posthæc tradẽtur numeri duo. nam dualẽ Græcorũ nõ recipimus Latini, nec magnopere obseruant Græci. Tum casus seni in utroq; numero.

additur septimus, cuius meminit Quintilianus, & post eum Seruius, ut Precibus deum placo. Vocatiuus semper similis est nominatiuo, praeterquam in quibusdam nominibus primae declinationis, & secūdae. Nomina neutra habent accusatiuum & uocatiuū similes nominatiuo, & in pluralibus tres casus finiuntur in a. Nomina composita sic declinantur, ut sua simplicia. Hinc explicādae declinationes quinq;, quomodo prima cognoscatur ex genitiuo singulari, uel plurali, & quot habeat finitiones in nominatiuo, & quemadmodū omnia nomina huius declinationis finita in as uel in es, sint graeca. hic inflectet nomina huius declinationis. Secūda quomodo cognoscitur, & quot habet fines. Tertia itidem, in qua sunt undecim fines, a, e, o, c, d, l, n, r, s, t, x. Hinc sequūtur quarta & quinta. Post haec incipiet discere congruentiam adiectiui & substantiui in numero, genere & casu: in qua exerceatur aliquandiu, multis exemplis propositis.

DE VERBIS.

IAm ad uerba ueniendum, in quibus duo sunt noscenda: naturae uerborum, & syntaxes siue cōstructiones. Quinq; sunt modi in uerbo: Indicatiuus, & quasi narratiuus, per quem referimus aliquid: in quo sunt quinque tempora, praesens, tria praeterita, & futurum. Inter praeterita hoc est discrimen, quod Perfectum significat rem actam, sicut nomen ipsum sonat: Imperfectū significat rem nondum fuisse perfectam, aut transactam eo

tempore

tempore,de quo loquimur: Plusquamperfectũ significat rem perfectam,ante aliam factam,ut Veni ad te hora decima, tũc è lecto surgebas, & mater tua iam fecerat rem sacram. ita præteritũ imperfectum & plusquamperfectũ ad aliquid aliud referũtur, cuius ratione aut imperfectã rem,aut plusquamperfectã denotant. Addunt nonnulli futurum perfectum,quod subiunctiui esse dicitur.id propterea perfectũ nominatur. nam si dicas,quum cœnabo, significas inter cœnandum:sin uero,quum cœnauero,id est,perfecta cœna. Imperatiuus modus,quod per illum imperamus,sed & precamur hoc,& adhortamur. Duo dederũt huic tempora,præsens & futurũ. Additur & futurũ subiunctiui huic modo,ut dixeris,feceris: præcipue cum negatione,ne dixeris,ne feceris:et negatione ne,aut neq;,nũquam non. Optatiuus per quem optamus.huic placet esse quinq; tempora,præsens & præteritum imperfectum,utinam discerem:præteritum perfectum,utinam didicerim:præteritũ plusquamperfectũ,utinam didicissem:futurũ,utinam discam. Subiunctiuus,quia subiungit aliã orationẽ: ut, Quũ benefeceris lætare. Quinque sunt huic tempora,& solent ea interdũ capi pro temporibus indicatiui. dehinc Infinitiuus cur dicatur, & quot habeat tẽpora. Addidit Thomas Linacer modũ Potentatiuũ,idq; meritò & doctè. hunc trades,quũ paulò plus in literis promouerit. Exercenda est in modis,& tẽporibus diligentiss. addita uoci latinæ uoce britãnica,

quæ illi respondet, & usus ostendēdus. nam Britanni ex proprietate uernaculæ linguæ, nonnunquam in temporibus peccāt. Hæc ubi erunt cognita, sciat numeros esse in Verbo geminos, personas ternas. Interea inflectet uerba per quatuor cōiugationes: simul discet, quibus hæ coniugationes inter se notis distinguantur. Habebitq; generalia quædam de illis præcepta, quæ spectent ad præterita & supina: ut in prima declinatione præteritū terminari in aui, supinū in atum: in secūda in ui uocales, & supinum in tum uariè. In tertia nōnulla præterita & supina exempli causa adferentur: nam res est multiceps. In quarta præteritum in ui syllabam, & supinum in itum. quæ excipiantur ab ijs canonibus, procedente tempore paulatim cognoscet. Dehinc quæ tempora ex quibus manant, & quemadmodum formentur.

SYNTAXIS.

TVm ueniendum erit ad eam, quæ Græcis dicitur syntaxis, latinè constructio. Primum intelligat, orationem nullam posse constare sine uerbo. Nec uerbum posse poni sine supposito, uel expresso, uel subintellecto, ut in prima persona & secunda. Suppositum hoc & uerbum, quomodo debeant congruere, ne uitium admittatur. His cognitis, uenietur ad quinq; uerborum genera. Actiuum, quod finitur in o, & habet passiuum in or. Huic datur nominatiuus in re agente, & hæc est suppositum: datur accusatiuus in re patiente, seu recipiente

recipiente actum uerbi, ut, Maria amat matrem suam. Sunt ex his uerbis alia, quæ præter istos casus admittũt genitiuum, ut Deus accusat genus humanum ingratitudinis, & Superbus postulat superbum arrogãtiæ. alia datiuũ, ut Suade optima etiam inimicis, Da egenis necessaria. alia accusatiuum, ut Ne doceas philomelas cantum, Roga deum bonam mentem. alia ablatiuũ sine præpositione, ut Exue pauonẽ plumis, quibus ornes canem. alia ablatiuum cum præpositionibus à uel ab, uel e, uel ex, uel de, ut Audi iucũdam fabellam à patre, ex patre, de patre. Istæ possunt dici formæ, siue species uerborum actiuorũ. Et casus isti præter nominatiuum & accusatiuũ rei agentis & patientis, dicantur casus speciales. Paßiuum uerbum est, quod ex actiuo fit, addita r: ut amor ab amo in re patienti, seu quæ fit. habet nominatiuum, & hoc est suppositum: in re agenti ablatiuum, cum præpositione à uel ab, uel datiuum. Interdum accusatiuum cum præpositione per. Casus speciales eodem modo manent in actiua & paßiua, ut Maria amatur à matre & ornatur ab ea uirtutibus. Neutrum est, quod finitur in o, & non habet paßiuum in or, nisi in tertijs personis. quandoq; nominatiuum habent pro supposito. Ex istis alia habent genitiuum post se, uel ablatiuum sine præpositione, ut Bonus homo iracundia caret, & indiget dei solius. alia datiuũ, ut Maria inseruit matri, & Sapiens tempori paret. Alia cum præpositione iunguntur, quæ nominantur absolu-

ta,ut Cœnata deambulo in porticu,Pulcher animus habitat in pulchro corpore. Alia habent ablatiuum sine præpositione, ut Ardeo amore recti, Malus flagrat cupidine uindictæ. alia ablatiuum cum præpositione,ut uerba passiua, & significant paßionem:ut, Desides pueri meritò uapulant à præceptore. Sed multa habent accusatiuum significantẽ rem uerbi, ut Seruio seruitutem, Curro cursum, Viuo uitã. Sum es est, ponitur inter neutra, quod ante se habet nominatiuũ, post se interdũ nominatiuum, quum res pertinent ad idem:ut Virtus est maximum bonum:& genitiuum,ut liber hic est Mariæ: & datiuum, ut eruditio est omnibus magnæ uoluptati:& ablatiuum, ut sis puella probo ingenio. Adduntur composita huius uerbi undecim,adsum,absum, &c. quæ post se recipiunt datiuum,adsum uirtuti, desum uitio. Commune uerbum finitur in or sine actiuo in o, & retinet significationem actiuam & paßiuam. Quũ capitur in significatione actiua,habet constructionem uerborum actiuorum:quum in paßiua, uerborũ paßiuorum:ut Ego ueneror probitatẽ, probitas ueneratur à me.quod tamen est rarius, & sunt hæc perpauca. Deponens finitur in or, sine actiuo in o, & alteram significationem retinet,actiuam in pluribus. Hæc uerba pro supposito,quemadmodum & cætera,nominatiuum habent:post se uero alia genitiuum, ut Miserere communis naturæ, recordare accepti beneficij. alia datiuum,ut Dominare cupiditatibus,obsequere bene monentibus.

nentibus. alia accusatiuũ, ut Sequere deũ, & nanciscêris beatitudinẽ. alia ablatiuũ sine præpositione, ut Vtor non fruor pecunia. alia cum præpositione, quæ paßionem significant, ut Ex paucis uerbis magnũ bellũ oritur. Habebit formulã, omnia uerba recipere datiuũ, in re cuius desi gnatur utilitas, uel cõmodum, uel damnum, ut Cato docebat sibi suum filiũ, perdo tibi tuam pecuniã. Sæpe ex proprietate latini sermonis, quam facilius est intelligere, q̃ explicare: ut Ego tibi hunc hominẽ bellißime tractaui. Tum & nominatiuum habet post se, quum pertinet ad idem quod suppositũ, ut ego disco libens literas, inseruio tibi lætus, tu uocaris Maria: tu diceris, prædicaris, scriberis, putaris, haberis bonus: recta conscientia uiuit semper læta, expeditus currit celerior. Istorũ omnium satis erit in singulis speciebus unũ aut alterũ, ad summũ tria exẽpla proponere. Inter loquendũ uero aut legendũ annotari poterit, quæ uerba ad quas species pertineant. Sic fiet in uerbis impersonalibus, & in alijs quæ dicemus. danda est opera, ut exempla sint interdũ grauia, quæ sancte illam erudiant: interdũ festiua, quæ delectent. Admiscebuntur castæ & puræ aliquæ fabellæ, quæ animũ eius reficiant, & redintegrent, tum etiam excitent.

PARTICIPIA.

DEinde sequuntur participia, quæ Latini hab[ent] trium temporum, & unde formantur. Hæc e[x]plicabuntur, & quæ significant actionẽ, quæ paßionem.

Ante

Ante se nullum habent casum, post se uero casum sui uerbi, ut inseruiens foro, dilectus à patre, cariturus uitio, docendus à bono magistro.

VERBALIA.

S*Vnt quædã uoces, quæ habẽt participiorũ faciem, & sunt nomina, quæ tẽpus nõ denotant: ut amans librorũ, homo uenerãdus. uerbalia nominantur. Sunt & uerbalia in or, quæ formantur ab ultimo supino, ut amator, suasor: & alia fœminina in trix, quæ fiunt à uerbalibus in tor, ut amatrix. genitiuo iungũtur. Sciet, quæ participia quibus uerbis uel adsunt, uel desunt: et uerba, quæ formulas generales in inflexione sequuntur, quæ nõ. Illa etiã quæ anomala dicũtur, uel defectu, ut aio, inquio, salue, uale: uel uaria declinatione, ut fero, tuli. postea, quæ multiplicem habẽt constructionẽ, id est, quæ uarijs iungi possunt casibus: ut recordor hãc rem, & illius rei: postulo te huius criminis, & de hoc crimine: qua de re scripsit libellum Antonius Mancinellus, quem thesaurũ appellauit. Hæc quum erũt semel utcunque exposita, neq; enim tradi exactè necesse est, adhibebitur compendium grammaticæ Thomæ Linacri, & Libellus de cõstructione, qui circũfertur Erasmi nomine. simul & eiusdẽ Colloquia, ex quibus retinebit aliquot uocabula & loquendi formulas, quibus in sermone quotidiano utetur: quas subinde expediet ab ea reposcere, ne excidant, & iubebitur alios sic alloqui. Expediet cõscribi illi dialogos aliquot ijs de*

rebus,

rebus, in quibus quotidie uersatur, ut illis latinè nominãdis assuescat: uelut de indumentis, de partibus ædium, de cibis, de partibus temporis, de instrumentis musicis, de supellectile. Vocabulorum ueræ & propriæ significantiæ explanabuntur, ne impropriè utatur. Tum differentiæ, inter illa quæ similia uidentur: & congruentiæ, inter ea quæ dissimilia. In hoc proderit non totum Vallam enarrare, sed quædã ab illo excerpta, qualia Nebrissensis collegit, & Antonius Mancinellus. Sed acri opus est iudicio, ne friuolas, aut parũ obseruatas, aut falsas quoq; præceptor tradat: cuiusmodi sunt haud sanè paucæ in Valla, Nonio, Seruio, Donato, sed maxime in Gellio. Etymologias quoq; multorũ, cur dicta sint accipiet. Sic enim uerius & certius tum intelliget, tum cõtinebit, & ea cognitione delectabitur: multũq; in his latet peritiæ, modo rectè et acutè expendãtur, nec undecũq; friuolæ aut ridiculæ petantur: quod fecerunt patrũ & auorũ memoria, qui hanc partem tractandam susceperãt, Latini & Græci sermonis penitus ignari. Annotabuntur ei, quæ usu ineruditorum barbara uocabula usurpantur: & quæ sunt quidem latina, sed inuersæ significationis.

EXERCITATIO LATINE SCRIBENDI.

INcipiet hoc loco oratiunculas ex anglico in latinum uertere, faciles initio, paulatim difficiliores. per omnia genera & formulas uerborum: sed partim graues et sanctas, partim festiuas & urbanas. Simul cum his discet

Catonis

Catonis disticha, & mimos Publianos, & sententias septem sapiētum, quæ omnia eodem libello Erasmus cōiunxit, & explicauit. Ediscet ex illis sententiolis aliquot uitæ maxime utiles, quas habeat in posterum, uelut antidota aduersus uenenum, & prosperæ fortunæ, & iniquæ. Discatq; iam nunc in hac tenera ætate ueras & incorruptas opiniones, ut ea sola bona putet, quæ uere sunt talia, uelut uirtutes & eruditionem: ea mala, quæ re uera mala, ut uitia & ignorantiam & stultitiam: nē mala pro bonis accipiat, aut econtrario: ne tenuibus & exiguis rebus tanquam magnis capiatur & moueatur: ne etiā magna et preciosa tanquā uilia cōtemnat. Delectabitur interim fabellis, quæ uitā erudiāt, quas ipsa alijs referre possit, ut de Papyrio Prætextato puero apud Gellium, de Iosepho in sacris libris, de Lucretia in Liuio, de Griselide, & alijs, ut ex Valerio, Sabellico, & huius notæ scriptoribus, quæ pertinebunt ad aliquam commēdationem uirtutis, aut detestationem uitij. Habeat Dictionariū latinū & anglicū, quod sæpe consulat, ut sciat, quid quodq; uocabulum significet. Res quum non intelliget, explicabuntur à præceptore. Turpium & fœdarum rerum uocabula nec intelligat, nec si fieri poßit legat, uel audiat. Conficiat sibi libellum ex uacua charta, in quo sua manu conscribat sententiolas, quas memoriæ mandatura est, eritq; ei uice cuiusdam enchiridij.

REDITVS AD PRIORA EXACTIVS.

Poterit hoc loco repetere, quæ de quinq; uerborū generibus dicta sunt. Post ad uerba quæ dicuntur impersonalia, quorū aliæ sunt actiuæ uocis, alia passiuæ. Actiuæ uocis cur dicantur, & eorum esse species quinq;: aliorum quæ ante se habent genitiuū, post se infinitiuum, ut Interest huius parasiti adulari. quæ datiuū, & post infinitiuum, ut Stulto non placet audire uerum. quæ possunt esse personalia, mutata cōstructione, ut Tu proba placebis matri. alia quæ ante se accusatiuum post infinitiuū, ut Decet nobilem non superbire. alia quæ ante se accusatiuum, post genitiuū, uel infinitiuū, ut Pœnitcat te peccati, aut peccasse. alia, quæ quum adduntur uerbis impersonalibus, sunt impersonalia, & habent cōstructionem eorum: cum uero personalibus, sunt personalia, ut Incipit me tædere ludi huius, &, Ne incipias senex insanire: Nō potest Atheniēses pœnitere Phocionis, qui unus poterat, & solebat, stultas illorum consultationes improbare. Verba impersonalia passiue uocis, sunt similia tertijs personis singularibus uerbi passiui. Veniūt ab actiuis & neutris, nullum habent suppositū, post se uero casum uerborū, à quibus descendūt, ut A nobis auditur, à uobis statur in cubiculo, sedetur in triclinio, estur, bibitur affatim. Si quis addat suppositum, fit paßiuū, ut Scribitur liber. Sequitur cōstructio infinitiuorū. illa est uulgaris, ante se habere accusatiuū pro supposito, post se casum sui

uerbi

uerbi,ut Me legere tibi librum erit utile. Adduntur uerbis, in quibus diligenter est animaduertenda cōstructio. nam sunt multa uerba, quæ ante se, & post se etiam interiecto infinitiuo eundem casum requirūt, quū res pertinet ad idem. Exemplis res est declaranda, ego uolo pudica esse, tu uelles fuisse ad tales epulas inuitatus. nisi si quis adderet accusatiuum ante infinitiuum: ut, ego uolo me esse literatam. Iam in alijs, Socrates non potest esse ferox, Maria existimatur & dicitur esse castißima. & in hoc uerbo uideor: Ego uideor tibi esse literata, tu uideris mihi esse sancta, Romani uidētur nobis nimis cupidi belli & pecuniæ, dico uos uideri simias, mihi licet esse doctæ, tibi uacat esse diserto. Hinc de constructione gerundij & supini, quæ est apud Vallā, & ex illo apud recentiores istud annotabitur, gerundium adiectiuum non uenire nisi à uerbo, cui additur accusatiuus, & ratione illius casus. non enim dicimus, ueni huc tui seruiendi causa, uel ad carendam uoluptatem: nec, ad scribēdum te, uel scribendo tibi, ut sit adiectiuum: sed, causa obseruandi tui, cogito de te docenda, propter uos erudiendos. Commodum nunc erit explanari uim potentatiui modi, quæ sunt uoces temporum subiunctiui: ut, tu uirgo hoc dicas? quis crederet mēdaci? peccaueris sanè, sed semel: nemo sic dixisset, nunquam accessero prauis consultoribus. His cognitis uenietur ad significationem & syntaxin reliquarum partium orationis. De ui pronominis, de aduer-

bio, de præpositione, de coniunctione. Quibus addatur uerbi modis, & quomodo coniungat. Interiectio cur sit ita appellata, quòd per affectum interponatur orationi, ut Magnum heu fecerat nefas. Poterant ista dici à me fusius, sed admonere satis habui, quæ ab alijs essent copiose tractata, quæ omnia usus & lectio autorum explanabit & expoliet: reddetq; ut apertiora, sic etiã certiora.

SERMO.

Loquatur cum præceptore & cum discipulis latinè, quas habeat tres aut quatuor. nam solã instituui non conducit: sed nec plurimæ sint, & eæ puellæ, atq; etiam selectißimæ, liberaliter & sanctißime educatæ: à quibus nihil audire poßit, aut discere, quod mores corrumpat, quorũ prima semper debet esse cura. Stimuletur modo præmiolis, modo contentione & æmulatione: laudetur ipsa, laudetur & alia, ipsa audiente. Conabitur exprimere, quæ apud autores legerit: & quẽadmodum alios audierit loquentes, quos putet eruditos esse, attente auscultatos, sic & loquetur ipsa. in quo est imitatio, res in studijs non parũ utilis, præsertim teneræ ætati, quæ nihil melius q̃ imitatur. Nec solũ uoces æmulabitur, sed pronunciationem quoq;, ne in accentibus peccet.

ACCENTVS.

De quibus cognoscat initio generalia præcepta, duo in primis in sermone latino: penultima syllaba longa, in ea est accentus, ut Parentis. Altera: penulti

ma breui, in antepenultima est accentus, quantacunq; sit, ut Hominis, dominus. In ultima nullæ latinæ dictiones accipiũt accentum, præter pauca inflexibilia: ut porrò, unà, illò. in disyllabis omnibus accẽtus est in penultima, præter ea quæ dixi indeclinabilia. Tum licebit uniuersalia illa cognoscere, De uocali ante uocalem, quæ est breuis: de uocali ante duas consonantes, aut consonantẽ uim duarum habentem, quæ longa. & omnis syllaba diphthongo scripta, longa est. Anxia illa de syllabarum quantitate, uel aliàs discet, uel non eget fœmina, quod magis puto. Obseruabit institutor, quemadmodum loquetur, uitiaq; tum sermonis, tum linguæ sedulo repurgabit, ne hærere sinat. ostendet rationem, cur uel solœcismum castigarit, uel barbarismum, uel uitiosam pronũciationem. Admonebit ut uitet, ne iterũ idem peccet, si rursus eodem relabatur, admoneat prioris errati.

ANNOTATIONES.

HAbeat librum chartaceum maiusculum, in quo manu sua annotet tum uerba, si qua inter legendum graues autores inciderunt, uel utilia usui quotidiano, uel rara, uel elegantia: tum loquendi formulas, argutas, uenustas, lepidas, eruditas: tum sententias graues, facetas, acutas, urbanas, salsas: & historias, ex quibus exemplum uitæ suæ poßit petere. Aduertet etiam ubi, & quemadmodum Grammaticorũ seruẽtur præcepta, ubi negligãtur: nam ars grammatica ex usu autorũ nata est.

ideo

ideo hic est arti præferẽdus, quum discrepant. ars tamen necessaria est, quæ rectè & emendatè loqui ex obseruatione docet. Autores in quibus uersabitur, ij erũt, qui pariter & linguã & mores excolant atq; instituant: quiq; non modo bene scire doceant, sed bene uiuere. huiusmodi sunt Cicero, Seneca, Plutarchi opera, quæ sunt à uarijs uersa: aliquot Platonis dialogi, præsertim qui ad rempublicam gubernandam spectant: Hieronymi epistolæ, & quædã Augustini opera: Erasmi institutio principis, Enchiridion, Paraphrases, & alia eius permulta pietati utilia, Thomæ Mori Vtopia. Historiã poterit leuiter cognoscere ex Iustino, & L. Floro, & Valerio Maximo. Inter hæc omnia & cum surgit è lecto, & cum it cubitum, aliquid quotidie ex nouo testamento legat. Sunt & Christiani poëtæ, quos iucundum fructuosumq; erit legere, uelut Prudentius, Sydonius, Paulinus, Arator, Prosper, Iuuencus, qui multis in locis poßint cum quouis ueterũ certare, elegantia carminis dico. nam rebus tanto sunt superiores, quantum bona malis præstant, & humanis diuina. Quum hos leget, habeat uocabulariũ latinæ linguæ, Calepinum scilicet aut Perotum, ad quem recurrat hærens in latina uoce. Hanc puto esse rudem studiorum delineationem: exactiora tempus admonebit, & prudentia tua inueniet.

FINIS.

IOAN. LVDOVICI VIVIS VALENTINI, AD SAPIENTIAM IN-introductio.

1 VERA *ſapiētia eſt, de rebus incorrupte iudicare, ut talē unamquãq; exiſtimemus, qualis ipſa eſt. ne uilia ſectemur, tanq̃ precioſa: aut precioſa tanq̃ uilia reijciamus. ne uituperemus laudanda, néue laudemus uituperanda.*

2 *Hinc enim error omnis in hominū mētibus, ac uitium oritur. nihilq; eſt in humana uita exitiabilius, quàm deprauatio illa iudiciorum, quum rebus non ſuum precium redditur.*

3 *Quocirca pernicioſæ ſunt uulgi opiniones, quæ ſtultiſsime de rebus iudicant.*

4 *Magnus erroris magiſter, populus.*

5 *Nec aliud magis laborandū eſt, quàm ut ſapientiæ ſtu-*

diosum à populari sensu abducamus, & uindicemus.

Primum omniũ suspecta illi sint, quæcũq; multitudo 6
magno consensu approbat: nisi ad illorum normã reuocarit, qui singula uirtute metiuntur.

Assuescat unusquisq; iam tum à puer, ouerαs habere de 7
rebus opiniones, quæ simul cum ætate adolescent.

Et ea cupiat, quæ recta sint: fugiat, quæ praua. ut as- 8
suefactio hæc bene agere, uertat ei prope in naturam: ut non poßit, nisi coactus & reluctans, ad male agendum pertrahi.

Eligenda est optima uitæ ratio. hanc consuetudo iu- 9
cundißimam reddet.

Tota reliqua uita ex hac puerili educatione pendet. 10

Ergo in curriculo sapiẽtiæ, primus gradus est, ille ue 11
teribus celebratißimus, SEIPSVM NOSSE.

DIVISIO RERVM.

Homo ex corpore constat & animo. Corpus habe- 12
mus ex terra, & his elementis quæ cernimus ac tangimus, corporibus bestiarum simile.

Animum diuinitus datum, angelis et Deo similem, un 13
de censetur homo: & qui solus meritò esset homo appellandus, ut maximis uiris placuit.

In corpore sunt forma, sanitas, firmitas, integritas, 14
robur, celeritas, delectatio. & his contraria, deformitas, morbus, mutilatio, imbecillitas, tarditas, dolor, & alia corporis seu commoda, seu incommoda.

15 *In animo cruditio, & uirtus: & cōtraria, ruditas, uitium.*

16 *Extra hominem sunt diuitiæ, potentia, nobilitas, honores, dignitas, gloria, gratia. & contraria his, paupertas, inopia, ignobilitas, uilitas, dedecus, obscuritas, odiū.*

RERVM NATVRAE, AC PRECIA.

17 *REgina & princeps rerum omnium præstantißima est* VIRTVS: *cui reliqua omnia, si suo uelint officio defungi, ancillari oportet.*

18 *Virtutem uoco, pietatem in deum & homines, cultum* Dei *& amorem in homines, uoluntatemq; benefaciendi.*

19 *Reliqua si quis ad uirtutem hanc referat, non mala uidebuntur.*

20 *Nec qui primum hæc nuncupauere bona, sic de illis senserunt, ut nunc uulgus: quod ueros illos ac naturales significatus corrupit, unde & rerum æstimationes mutatæ sunt.*

21 *Sic enim sunt intelligenda hæc, quatenus cēsentur bona. Diuitiæ sunt nō gemmæ, aut metalla, non magnifica ædificia, uel supellex instructa: sed nō ijs carere, quæ sunt ad tuendam uitam necessaria.*

22 *Gloria, bene audire de uirtute.*

23 *Honor, ueneratio ob uirtutem.*

24 *Dignitas, recta hominum opinio de magna uirtute.*

Potentia

Potentia & regnum, habere multos quibus probè ac rectè consulas. 25

Nobilitas, excellentia actuum esse cognitum. uel à bonis prognatum, similem parentum se præbere. 26

Generosus est, ad uirtutem à natura optime compositus. 27

Sanitas, talis habitudo corporis, ut ualeat mens. 28

Species, lineamẽta corporis, quæ animum formosum ostendant. 29

Vires & robur, ut exercitijs uirtutis sufficias, ne facile defatigeris. 30

Voluptas, delectatio pura, solida & diuturna, qualis capitur ex ijs solis, quæ ad animum pertinent. 31

Si quis hæc aliter, ut à populo uidelicet intelligũtur, discutiat ac expendat, reperiet inepta, uana, noxia esse. 32

Primum externa omnia uel ad corpus referũtur, uel ad animum: ut diuitiæ ad tuendam uitam, honor ad iudicium uirtutis. 33

Corpus ipsum nihil aliud est, quàm tegumentum uel mancipium animi, cui & natura, & ratio, & Deus ipse iubent subiectũ esse, ut brutum sentienti, mortale immortali ac diuino. 34

Porrò in ipso animo eruditio in hoc paratur, ut cognitum uitium facilius fugiamus, cognitam uirtutem facilius persequamur, teneamus'que. alioqui superuacanea est. 35

36 Quid aliud est uita, quàm peregrinatio quædam, tot undiq; casibus obiecta & petita? cui nulla hora nō immi net finis, qui potest leuißimis de causis accidere.

37 Quare stultißimum est, cupiditate tam incertæ uitæ fœdum aliquid, aut prauum agere.

38 Et quemadmodum in uia, sic in uita, quo quis expedi tior, & paucioribus sarcinis implicitus, hoc leuius & iu cundius iter facit.

39 Tum natura humani corporis ita constitutum est, ut paucissimis egeat: ut si quis animaduertat, hauddubie in saniæ damnet eos, qui tam multa tam anxie congerunt, quum sit tam paucis opus.

40 Diuitiæ nanq;, & possesßiones, & uestimēta in usum tantū parantur: quem non adiuuant immensæ opes, sed opprimunt, ut nauem ingentia onera.

41 Nec aurū, si non utare, à cœno differt: nisi quòd ma gis angit eius custodia. & efficit, ut dum ubi uni studes, ea negligas, quæ maxime sunt homini curanda.

42 Est enim pecunia idolorum seruitus, quum ei reliqua post habentur, nempe pietas & sanctum.

43 Vt transeam, quot insidiæ diuitijs tenduntur, quot & quàm uarijs casibus pereunt, in q̃ multa uitia detrudunt.

44 Culta uestimēta qd aliud sunt, q̃ supbiæ instrumenta?

45 Vtile indumentum excogitauit necesßitas, preciosum luxus, elegans uanitas: suborta est in uestitu contentio. hæc multa docuit superuacanea & damnosa, dum homi nes

nes etiam ex eo quod infirmitatem nostram arguit, hono rem captant.

Ita diuitiarū pars maxima, ædificia, supellex nume- rosa & opulenta, gemmæ, aurum, argentum, ornamen- torum omne genus, spectantium oculis & comparãtur, & exponuntur, non poßidentium usibus. 46

Iam nobilitas quid est aliud, quàm nascēdi sors & opi nio, à populi stultitia inducta? ut quæ sæpenumero latro cinijs quæritur. 47

Vera & solida nobilitas à uirtute nascitur. Stultūq; est, gloriari te parentē habuisse bonū, quū sis ipse malus, & turpitudine tua dedecori sis pulchritudini generis. 48

Sed certe omnes ex eisdem constamus elementis, & idem omnium pater Deus. 49

Ignobilitatem contemnere, hoc est deum nascendi au torem tacite reprehendere. 50

Potētia quid est aliud, quàm speciosa molestia? in qua si quis sciret, quæ sollicitudines, quæ anxietates insint, quãtum malorū mare, nemo est tam ambitiosus, qui non eam fugeret, ut grauem miseriam. 51

Quantum est odium, si regas malos? quanto maius, si malus ipse? 52

Honor si ex uirtute non oritur, prauus est: sin ex uir tute, hoc præstat uirtus, ut is negligatur. aliter uera non erit uirtus, si quid honoris facit gratia: sequi enim debet honor, non expeti. 53

54 Dignitates, quis potest sic appellare, quum indignissimis quoq; hominibus contingant? nempe fraude, ambitione, præmijs, pessimis artibus quæsitæ.

55 Et gloria, est'ne aliud quàm ut ille dixit, Aurium uana inflatio?

56 Ex qua, ut honore & dignitate nihil omnino ad eum pertingit, de quo sunt, & incertæ, uagæ, iniquæ, momentaneæ sunt, similes parẽtis suæ multitudinis: quæ eodem die eundem hominem & commendat atque euehit summè, & uituperat ac deprimit extremè.

57 Quid dicam nasci hæc ex rebus partim deridendis, partim stultis, partim sceleratis: sicut ludo pilæ, profusione patrimonij in comessationes, scurras, mimos: bello potissimum, hoc est impunito latrocinio, quo magis uulgi dementiam agnoscas?

58 Secedat in se unusquisque, ac solus cogitet, inueniet quàm parum ad se attingat ex fama, rumoribus, ueneratione, honore populi, de quibus gloriatur.

59 Quid in somno, quid in solitudine inter summũ regem interest, & infimum seruum?

60 Denique sic unusquisque sentiat, nobilitatem, honores, potentiam, dignitates ex prisca hominũ persuasione, quam Christus animis suorum ademit, nata & relicta esse: et in Christianos homines inuecta, tanquã lollium, quod hostis diabolus aspersit bonæ segeti Dei.

61 In corpore ipso quid est forma? nempe cuticula bene colorata.

colorata. si intraria cerni poßent, quanta uel in corpore speciosißimo cerneretur foeditas?

Lineamenta & corporis decor quid iuuant, si tur- 62
pis sit animus? & sicut graecus ille dixit, In hospitio pul chro hospes deformis?

Robur quorsum pertinet in homine, quum res maxi 63
mae & homine dignae, non uiribus neruorum gerantur, sed ingenij?

Nec uires quantuncunque augeantur, maiores erunt 64
quàm tauri uel elephāti. ratione illos, ingenio, uirtute su peramus.

Transeo quòd forma, uires, agilitas, et caeterae corpo 65
ris dotes, ut flosculi, celeriter marcescūt, exiguis casibus diffugiunt: uel una febricula ualidißimum quandoq; hominem concutit, & summum decorem tollit.

Vt nihil accidat, certe necesse est illa omnia cum aeta- 66
te flaccescere, ac decidere.

Nemo ergo potest externa iure sua dicere, quae tam fa 67
cile ad alios transeūt: nec corporea, quae tam cito auolāt.

Quid quòd haec quae multi admirātur, magnorum ui 68
tiorum sunt causae: uelut insolentiae, arrogātiae, socordiae, ferocitatis, liuoris, aemulationis, simultatum, rixarū, bel lorum, caedis, stragis, cladis?

Delectatio corporis, ut corpus ipsum, uilis ac pecudi 69
na est, qua saepius & uehementius & diutius pecora q̄ homines perfruuntur.

Ex hac

70 Ex hac quum morbi pleriq; ad corpus redundāt, & ad rem familiarem permagna damna: tum ad animū certa pœnitentia, & hebetudo ingenij, quod delicijs corporis extenuatur, ac frangitur: deniq; odiū uirtutū omniū.

71 Nec apertè frui licet: nam ut dedecent generositatem nostræ mentis, ita nemo tam perditus est, quin eas erubescat apud arbitros capere. pariūt enim ignominiam: idcirco tenebras & latebras quærunt.

72 Quid quòd sunt fugacissimæ, & momētaneæ, nec retineri ulla ui possunt, nec unquam ueniūt puræ, cuiuscunque amaritudinis expertes?

73 Ergo exclusis uulgi sensibus, maximum malum putato, nō paupertatem, aut ignobilitatem, aut carcerem, aut nuditatem, ignominiam, deformitatē corporis, morbos, imbecillitatem: sed uitia, & his proxima, inscitiā, stuporem, dementiam.

74 Magnum bonum credito horum contraria, uirtutem, & quæ huic sunt finitima, peritiam, acumen ingenij, sanitatem mentis.

75 Reliqua uel externa, uel corporis si habes, proderūt tibi ad uirtutem relata: oberūt, ad uitia. Si non habes, caue ne quæras uel cum minimo dispendio uirtutis.

76 Prolixus quæstus est, pietas cum sufficientia. Fama, tametsi nihil agendum est ut uidearis, cōseruanda tamen est integra, quod interdum ea cura à multis nos turpibus cohibet, sed præcipue in exemplum cæterorum.

Vnde

Vnde præceptum illud sapientium & sanctorum ui- 77
rorum: Nec malum faciendum, nec eius simile.

Quod si hoc assequi non possumus, conscientia debe 78
mus esse contenti. & quum tam deprauati erunt hominũ
sensus, ut quæ sunt optima, putent esse scelestißima: tunc
laborandum erit, ut interna & externa soli Deo appro
bemus, idq; abunde nobis sufficiat.

Etiam mala, quæ dicuntur corporis, uel fortunæ, lice 79
bit in bonum uertere, si patienter feras: & tanto sis ad
uirtutem promptior, quo minus tibi in illis succedit, ac
proinde es expeditior.

Sæpenumero ex damnis corporis, uel externorum, 80
magnæ sunt acceßiones uirtutibus natæ.

DE CORPORE.

E*T quoniã in hac nostra peregrinatione animũ gesta-* 81
mus in corpore inclusum, maximasq; opes in uasis fi
ctilibus, non omnino repudiandum nobis est & contem
nendum corpus.

Sic curandum tamen, ut se non dominum, non socium 82
esse sentiat, sed mancipium. nec sibi pasci aut uiuere, sed
alteri.

Quo curatius est corpus, hoc animus neglectior. 83

Quo mollius habetur corpus, hoc acrius menti relu- 84
ctatur. & ut equus delicatè pastus, sessorem excutit.

Grauis sarcina corporis animum elidit: acumen inge 85
nij, sagina corporis, aut indulgentia retunditur.

Cibi.

86 Cibi, somni, exercitationes, tota corporis curatio, ad sanitatē referēda est, non ad uoluptatem: ut animo promptè inseruiat, nec ferocia cultus insolescat, neu uiriū inopia decidat.

87 Nihil est quod æque & uigorem mentis debilitet, & robur ac neruos corporis infringat, ut uoluptas. quippe uires omnes & corporis & mentis, opere ac labore uegetantur, ocio & mollicie uoluptatis languescunt.

88 Mūdicies corporis & uictus citra delicias aut morositatem, ad ualetudinem & ingenium confert.

89 Ablues subinde manus & faciem frigida, detergesq́; mundo linteolo.

90 Repurgabis crebro eas partes, quæ sordibus & recrementis ad extima corporis meatus præbent.

91 Hæ sunt, caput, aures, oculi, nares, axillæ & pudēda.

92 Pedes mundi & calidi foueantur.

93 Arceatur frigus quum ab alijs partibus, tum uel maximè à ceruice.

94 Ne statim edas à quiete, nec ante prandium, nisi tenuiter.

95 Ientaculum enim sedando stomacho, aut refocillādo datur corpori, non satietati.

96 Ideo tres aut quatuor panis bucceæ sufficiūt, sine potione, aut certe exigua, atq; ea tenui. salutare hoc non minus ingenio, quàm corpori.

97 In prādio & cœna assuesce nō uesci, nisi ex uno ob-

sonij

ſonij genere: eodem ſimpliciſsimo, & quantum per facultates licebit ſaluberrimo, quamuis multa menſæ inferantur: & ſi tua ſit menſa, noli admittere.

Varietas ciborum homini peſtilens, peſtilentior con 98
dimentorum.

Mūda & pura parſimonia, temperatis & caſtis ani- 99
mis congruens, conſeruatrix rei familiaris: & quæ ſola efficit, ne multis indigere nobis uideamur nec ſuſcipiamus peſsima facinora quæſtus gratia, quo gulæ morem geramus, irritatæ uel luxu, uel lauticijs, uel delicatis nimium & exquiſitis cibis.

Tum præſtat, ut quæ adſunt nõ modo nobis ſufficiāt, 100
ſed ex eis liceat egentibus impartiri.

Oſtendit hoc Dominus exẽplo ſui, qui poſt exatura- 101
tam multitudinẽ, reliquias perire panum & piſciū non eſt paſſus.

Natura neceſſaria docuit, quæ ſunt pauca, & parabi 102
lia. Stultitia ſuperflua excogitauit, quæ ſunt infinita, & difficilia.

Naturæ ſi des neceſſaria, delectatur, & roboratur, 103
tanquam proprijs: ſin ſuperflua, debilitatur, & affligitur, tanquam alienis.

Stultitiam neceſſaria non explent: ſuperflua quũ ob- 204
ruant, non ſatiant.

Potus erit, uel naturalis ille, uniuerſis animātibus in 105
commune à deo paratus, pura & liquida aqua, uel te-
nuiſsima

nuißima ceruiſia, uel uinum bene dilutum.

106 *Nihil eſt quod iuuenum corporibus magis officiat, q̄ calidus cibus, aut potus. incendit enim & exurit eorum uiſcera, agitq́; in libidinem & temeritatem præcipites.*

107 *A cœna ne bibe: aut ſi id admonet ſitis, ſume humidum aliquid & frigidiuſculum, aut perpuſillum tenuis potiunculæ.*

108 *Inter eam potionem & quietem, interpone quum minimum horæ dimidium.*

109 *Leuaturus animum, fac cogites, quàm exiguum tempus datum ſit uitæ hominum: ex illo non oportere multum deſcindi ad luſus, ad comeſationes, ad puerilitates, ad ineptias.*

110 *Breue ſpaciũ eſſe uitæ noſtræ, etiamſi totũ bonæ menti impenderetur.*

111 *Nõ eſſe nos à deo creatos ad luſum, aut nugas: ſed ad ſeria, ad moderationem, modeſtiam, temperantiam, religionem, omne genus uirtutis & laudis.*

112 *Morbos corporis, morbis animi ne curaueris.*

113 *Exercitationes corporis nõ erunt immodicæ, cæterũ aptandæ rationi ualetudinis. in quo ſequenda erunt medicinæ conſultorum conſilia.*

114 *Sic tamen, ne quid habeant turpe, immodeſtũ, obſcœnum, flagitioſum. etiam in remißionibus, & refectionibus animi, adſit aliqua memoria uirtutis.*

115 *Abſit arrogantia, contentio, rixa, inuidia, cupiditas: qui*

qui enim conuenit cruciare animum, dum delectare studes? non aliter quàm si fel infundas in id mel, quod cupis esse quàm dulcißimum.

Somnus sumendus est tanquã medicina quædam, curando corpori: tantummodo quãtus sufficit. immodicus enim reddit corpora redundantia noxijs humoribus, segnia, pigra, lenta, & celeritatem mentis tardat. 116

Nec est existimãdum uitæ id tempus, quod somno impenditur. uita enim uigilia est. 117

DE ANIMO.

IN animo duæ sunt partes: illa quæ intelligit, meminit, sapit, ratione, iudicio, ingenio utitur ac ualet. hæc pars superior appellatur, et proprio nomine, Mens: qua homines sumus, qua Deo similes, qua cæteris animãtibus præstamus. 118

Est altera ex cõiunctione corporis bruta, fera, atrox, bestiæ q̃ hominis similior: in qua sunt motus illi, qui siue affectus, siue perturbationes nominãtur, græcè πάθη, arrogãtia, inuidẽtia, maleuolẽtia, ira, metus, mœror, cupiditas, stulta gaudia. pars inferior nominatur etiã Animus: qua nihil à beluis differimus, & q̃ lõgißime discedimus à Deo, extra morbũ & perturbationem omnem posito. 119

Hic est naturæ ordo, ut sapientia regat omnia, pareãt homini cætera, quæ uidemus. in homine uero corpus animo, animus menti, mens Deo. Si quid hunc ordinem egreditur, peccat. 120

121 Ergo peccatum est, in homine perturbationes illas tumultuari, sæuire, ac trahere ad se ius & ditionem totius hominis, spreta & cõtempta mente: mentem etiam relicta Dei lege, animo & corpori seruire.

DE ERVDITIONE.

122 IDcirco menti indita est uis intelligendi, ut singula expendat, sciatq́; quid factu bonum sit, quid secus: & uis uolẽdi summa, ut imperio huius nihil sit in animo, quod non pareat, si illa contendat, nec de iure decedat suo.

123 Ingenium multis artibus, & humanis & diuinis excolitur, & acuitur: instruiturq́; magna & admirabili rerum notitia, quo exactius singulorũ naturas & precia cognoscat: poßitq́; uoluntatem docere, quid sequendum bonum, quid uitandum malum.

124 Igitur fugiendæ artes illæ, quæ cum uirtute pugnãt. quales sunt diuinatrices omnes, quæ à Græcis μαντεῖαι dicuntur: ut chiromantia, pyromantia, necromantia, hydromãtia, etiã astrologia: in quibus est plurimũ exitiabilis uanitatis. excogitatæ ab impostore nostro diabolo.

125 Tractantq́;, & profitentur id, quod sibi uni Deus reseruauit, futurarum & abstrusarum rerum peritiam.

126 Nec inquirendum in Dei maiestatem, & arcana à cognitione nostra procul remota, à quibus Deus hominem arcuit.

127 Qui scrutatur maiestatem, opprimetur à gloria.

Et Paulus

Et Paulus iubet nos non plus ſapere,q̃ oporteat: ſed 128
ſapere ad moderationem. Hebræus quoque concionator inquit: Altiora te ne quæſieris, & fortiora te ne ſcrutatus fueris: ſed quæ præcepit tibi Deus, illa cogita ſemper, & in pluribus operibus eius ne fueris curioſus.

Et arcana illa, quæ uidit, negat licere homini eloqui. 129

Vitanda ars omnis à dæmone tradita, cum quibus ue 130
lut Dei hoſtibus nullum debet nobis eſſe commercium.

Nec expedit uel philoſophorum, uel hæreticorum 131
opiniones, pietati noſtræ cõtrarias, cognoſcere: ne quem ſcrupulũ ſubtilis artifex diabolus in animos noſtros inijciat, qui nos nimium torqueat, etiam adducat in exitiũ.

Non attingendi autores ſpurci, ne quid ſordium ani- 132
mo ex contagio adhærcat.

Corrumpunt bonos mores collocutiones malæ. 133

Reliqua eruditio munda eſt, & frugifera, referatur 134
modo ad ſuum ſcopum, uirtutem, hoc eſt recte agere.

Eſt diuina eruditio à Deo tradita, in qua ſunt theſau- 135
ri omnes ſcientiæ & ſapiẽtiæ recõditi. hæc eſt uera mentium lux. reliqua omnis ad hanc collata, denſiſsimæ ſunt tenebræ, & ut res hominum ludicra & puerilis.

Legitur tamen uel in hoc, quo tanquam ex compara- 136
tione fulgentior appareat noſtra lux.

Tum ut teſtimonijs hominum aduerſus eos utamur, 137
qui diuinis parum acquieſcunt, ut uitioſi oculi auerſantes ſolis ſplendorem.

138 Ad nos quoque commonefaciendos, quum in multis gentilium tanta præstantia fuerit uirtutis, quantam esse cõuenit in homine Christiano, discipulo magistri Dei, cui ex luce pietatis, quam profitetur, magna est imposita necessitas bene uiuendi.

139 Suppeditant quoq; facundiã & usum, ac prudentiam uitæ communis, quîs nonnihil interdum indigemus.

140 Tribus uelut instrumentis fabricamur eruditionem, ingenio, memoria, cura.

141 Ingenium, exercitatione acuitur.

142 Memoria, excolendo augetur.

143 Vtrunq; eneruant deliciæ, bona ualetudo confirmat, otia & diuturnæ remißiones profligant, exercitamẽta ad manum & in promptu ponunt.

144 Siue legis ipse quid, siue audis, attentus id fac. nec uagetur mens tua: sed coge illam ibi esse, & agere quod adest, non alia.

145 Si incipit digredi, paruo murmure eam reuoca. cogitationes omnes ab studijs alienas, in aliud tempus differ.

146 Scito te operam & tempus perdere, si quæ legis, uel audis, non attendas.

147 Quæ ignoras, ne pudeat quærere. Ne erubesce à quouis doceri, quod maximi uiri non erubuerũt. erubesce potius ignorare, aut nolle discere.

148 Quæ ignota tibi sunt, ne iactes te scire: sciscitare potius ab ijs, quos scire credis.

Si uideri

Si uideri uis doctus, da operam ut sis: nulla est compendiosior uia. quemadmodum non alia ratione facilius consequeris, ut existimeris bonus, quàm si sis talis. 149

Deniq; quicquid uideri cupis, fac ut sis. aliter frustra cupis. 150

Falsa tempus infirmat, uera corroborat. 151

Nulla simulatio diuturna. 152

Magistrum semper sequere, noli præcurrere. & illi crede, ne repugna. 153

Ama illum, & parentis loco habe: putaq; ueriẞima & certiẞima esse, quæcunq; dicit. 154

Attende, ut quod semel errasti, emendatus iterum aut tertio ne idem pecces. labora, ut proficiat emendatio. 155

Illorum decet te præcipue meminisse, in quibus falsus es, ne te rursum decipiant. 156

Cuiusuis hominis est errare: nullius, nisi insipientis, perseuerare in errore. 157

Scito nullum esse sensum, per quem promptius docemur, quàm auditum. 158

Et nihil facilius, quàm audire multa, & nihil utilius. 159

Nec malis leuia, aut inepta, aut ridicula audire: quàm seria, grauia, prudentia. 160

Pari labore utraq; discuntur, quum sit adeò commodum dispar. 161

Ne labores quàm multa respondeas, sed quàm apte, & in tempore. 162

193 Prandio tuo & cœnæ illos adhibe, qui te poßint instituere, quiq; suaui ac docta collocutione pariter & exhilarent te, & peritiorem reddant.

164 Scurras, parasitos, imperite loquaces, aut spurce, moriones, nugatores, bibaces, & id genus hominum aptum ad risum mouēdum uel uerbis uel factis, nec honore mensæ tuæ digneris: nec illi te dum reficeris, oblectent: potius iucunda aliqua, & ingeniosa confabulatio.

165 Non os modo à turpibus cohibe, sed etiam aures, tanquam fenestras animi. memor dicti ueteris, quod citat Apostolus: Corrumpunt mores probos confabulationes malæ

166 Siue ad mensam, siue alio quouis loco diligenter quid quisq; dicat, ausculta.

167 Ex sapientibus disces, quo fias melior.

168 Ex stultis, quo fias cautior.

169 Quæ sapientes probarint, sequêris.

170 Quæ stulti laudarint, uitabis.

171 Si quid uideris à cordatis recipi, tanquam uel argutè, uel grauiter, uel sapienter, uel doctè, uel ingeniosè, uel urbanè dictum, retinebis, ut & ipse in occasione utaris.

172 Habebis librum chartaceū, in quo annotabis, si quid legeris, uel audieris dictum festiuè, aut eleganter, aut prudenter: uel uocabulum aliquod exquisitum, rarum, utile sermone quotidiano, ut quum usus poscat, habeas paratum.

Annitere,

Annitere, ne sola uerba intelligas, sed præcipue sensa. 173

Quæ legeris, uel audieris, fac alijs narres, tum tuis 174
condiscipulis latinè, tum alijs lingua tibi uernacula: & conare, ne minus ipse uel lepide, uel uenustè referas, quàm audieris, aut legeris: sic & ingenium exercebis, & linguam.

Est etiam tractandus, & agitandus sæpenumero sty- 175
lus, optimus dicendi magister.

Scribe, transcribe, rescribe crebrò atq; annota: com- 176
pone alternis diebus, aut ad summum tertio quoq;, epistolam ad aliquem, qui tibi respondeat: & tuam ostende institutori emendandam. mendarum, quas sustulerit, fac recordere, ne rursus ad easdem impingas.

Post cibum, uelut à prandio & cœna cesset studium: 177
sumpto prãdio sede, confabulare, audi aliquid suaue: aut sic lusita, ne nimium corpus exagites & concutias.

Post cœnam, quam uolo esse modicam, deambulato 178
cum iucundo aliquo & docto confabulatore: qui te sermone oblectet, cuius uerba & sentẽtias imitari cum decore poßis.

Inter cœnam, & quietẽ uita omnino potũ: nihil per- 179
niciosius simul corpori, memoriæ, ingenio. quum urgebit te sitis, si biberis, pone inter potũ & lectum interuallum, quum minimum semihoræ.

Memoriam quiescere non sines. 180

Nihil est quod æque labore gaudeat, & augeatur. 181

182 *Commenda ei quotidie aliquid.*
183 *Quo plura commendabis, hoc custodiet omnia fidelius: quo pauciora, hoc infidelius.*
184 *Quũ aliquid ei credideris, sine eam quiescere. & aliquanto post ab ea uelut depositum reposce.*
185 *Si quid uis ediscere, id de nocte quater aut quinquies attentißimus legito: hinc ito cubitum. de mane exigito à memoria rationem eius, quod pridie credideris.*
186 *Cauendũ à crapula, à cruditate, à frigore, potißimum ceruicis.*
187 *Vinum memoriæ mors.*
188 *Optimum esset singulis noctibus paulo antequam cubitum concederes, in sella te sine arbitris sedentem quæcunq; die illo uidisses, legisses, audisses, egisses, in memoriam reuocare.*
189 *Si quid fecisses honestè, moderatè, prudenter, cordatè, cũ decore & laude, gauderes: sciresq; id esse Dei munus, & similia pergeres facere.*
190 *Si quid turpiter, immodestè, flagitiosè, pueriliter, ineptè, uituperio dignum, scires ex tua malitia profectum: doleres, & uitares in posterum.*
191 *Si quid uel audisses, uel legißes elegans, doctum, graue, sanctum, retineres.*
192 *Si quid uidisses probatum, imitarere: si quid improbatum, fugeres.*
193 *Nulla tibi abeat dies, in qua non uel legeris, uel audieris,*

ris, uel scripseris aliquid, quod seu eruditionem, seu iudicium, seu uirtutem augeat.

Cubitũ iturus lege, uel audi aliquid dignũ, quod me- 194
moriæ mandetur, & de quo salubre ac iucundum sit per quietem somniare: ut etiam nocturnis uisis discas, & fias melior.

Studio sapiẽtiæ nullus in uita terminus statuẽdus est, 195
cũ uita est finiendũ. semper illa tria sunt homini, quãdiu uiuit, meditanda: quomodo bene sapiat, quomodo bene dicat, quomodo bene agat.

Ab studijs arrogantia omnis arcenda est. nam ea quæ 196
uel doctißimus mortalium nouit, non sunt minutißimum eorum quæ ignorat. exiguum quiddam, & obscurũ, & incertum est, quicquid homines sciunt, mentesq; nostræ in hoc corporeo carcere deuinctæ magna ignoratione, & altißimis tenebris premuntur: aciemq; adeò retusam habemus, ut nec summas penetremus rerum facies.

Tum profectui studiorum plurimum nocet arrogan- 197
tia. multi enim potuissent ad sapiẽtiam peruenire, ni iam putassent se peruenisse.

Vitanda etiam contentio, æmulatio, obtrectatio, ina- 198
nis gloriæ cupido: quum in hoc sequamur studia, ut illa fugiamus.

Nihil excogitari potest iucundius cognitione multa- 199
rum rerum, nihil intelligentia uirtutis fructuosius.

Stuaia res lætas condiunt, tristes leniunt, temerarios 200

impetus iuuentæ cohibent, senectutis molestã tarditatem leuant: domi, foris, in publico, in priuato, in solitudine, in frequentia, in ocio, in negocio comitantur, adsunt, imò præsunt, opitulantur, iuuant.

201 *Eruditio pastus ingenij uerißimus, ut indignũ sit, pasci corpus esuriẽte animo: ex qua uoluptates, & oblectamenta, & solida, & perpetua: quæ alia ex alijs nascẽtia, & se renouantia, nunquam nos deserunt, nec lassant.*

DE VIRTVTE.

202 P*Ræstantißima illa rerũ uniuersarũ uirtus, neq; dono ab hominib. datur, neq; accipitur: diuinitus cõtingit.*

203 *Idcirco à Deo suppliciter ac pie petenda est.*

DE AFFECTIBVS.

204 S*Vmmum in literis omnibus atque eruditione est ea Philosophia, quæ ingentibus animi morbis remedium adfert.*

205 *Magna cura adhibetur curando corpori: maior adhibenda est animo, quo huius morbi & occultiores, & grauiores, & periculosiores sunt.*

206 *Hi non iniuria tempestates, cruciatus, tormenta, flagra, faces, furiæ animi humani nuncupantur. maximam hi adferũt calamitatem, & indicibiles dolores, si regnẽt, si agitentur: incredendam tranquillitatem, & beatitudinem, si sedentur, & cohibeantur.*

207 *Huc tendũt, quæcũq; à maximis ingenijs de uita moribusq; acutißimè sunt excogitata, atq; perscripta.*

Hoc

Hoc est ingens præmium literati laboris, cuius uerißimus fructus est, ut non in admirationem, aut ostentationem uanam sit nobis magna illa rerum supellex collecta: sed ut transeat in usum uitæ, & primum omnium prosit poßidenti: nec in eius mente sit tanquam in pixidicula, unde petitur res alios iuuatura, ipsi uasculo utilis. 208

Nec aliud conatur pietas Christiana, quàm ut serenitas humanos animos exhilaret. & tranquillitate animorum, compositisq; affectionibus simus Deo & angelis quàm simillimi. 209

Remedia his morbis, uel ex rebus ac nobisipsis, uel ex Deo, uel ex CHRISTI lege ac uita petuntur. 210

Natura rerum est, ut incerta, & fluxa, & momentanea, & uicißitudinaria, & uilia sint omnia, præter animum: qui est unusquisq;, aut certe potißima eius pars. reliqua ab alijs ad alios transferũtur, ne quis extra animũ quicquam poßit suum dicere. 211

Quæ habet, non donata esse putet, sed accõmodata. 212

Quocirca ingẽtis demẽtiæ est, graue aliquod crimẽ, & magna luendum pœna, ob res minutas suscipere. 213

Nec se quisquã efferat, quod aliquid de externis aut corporeis contigerit: quum id omne breue futurum sit, ac incertum. nec proprium, sed alienum: quod ut concessum est, sic etiam reposcetur, ad summum in morte, sæpe in uita ipsa. 214

Nec

215 Nec dolendum, si quod accommodatum ac uelut depositum est, repetatur: quin potius agendæ gratiæ, quòd tantisper uti licuit.

216 Intolerandæ ingratitudinis est, si sis aliquando affectus beneficio, iniuriam te credas accipere, quòd id nõ sit perpetuum. nec quid habueris spectes, aut quandiu: sed quid, aut quandiu non habueris.

217 Nec lætandũ, quod fortuita tibi accesserunt, aut amicis, adempta sunt inimicis: quum in omnibus tanta sit celeritas, & ambiguitas, ut plerunq; inani lætitiæ proximus sit acerbus fletus.

218 Nec despondendus animus, aut contrahendus reflante fortuna: quippe aduersis matutinis, interdũ succedunt prospera uespertina.

219 Iam quæ conditio corporum, quæ ratio uitæ fictis ex tam uili initio, tam fragili, quum sit anceps uita, septa tot undiq; periculis: & ut sit aliquãtisper certa, utiq; nõ est diu duratura: quid habemus, quur in tanta infirmitate ferociamus?

220 Quumq; nihil sit aliud hæc uita, quàm peregrinatio, qua in alteram sempiternam tendimus, paucißimisq; rebus ad hoc iter conficiendum egeamus:

221 Quid est quam ob rem his quæ huc atque illuc uolui et iactari cernimus, sollicitemur aut omnino moueamur?

222 Cupiditati quare seruiendũ est, quum sint futura incertißima, & præsentia paucis contenta?

Liber

Liber ille, qui cupit solum, quæ sunt in ipsius manu: 223
seruus, qui contrà.

Iam fortunæ muneribus expleri, quid aliud est, quàm 224
peditem multis sarcinis impediri, ac obrui?

Nemo est tam stupide amens, qui nõ se illi ciuitati, ad 225
quam tendit, & ubi morari destinat, potius quàm itine-
ri adornet, componatq;.

Vita hæc nostra, quũ sit natura sua fugax, & arcta: 226
maxima eius pars, ac ferè tota perturbationibus perit.
neq; enim uiuimus, quãdiu affectibus concutimur, & in
primis mortis metu.

Quæ quum ex infinitis causis immineat, & appro- 227
pinquet, expauenda non est ex una & altera: quum ne-
cessario peruentura, fugienda non est per scelus, aut mœ
rendum quòd accedat.

Quum sit uita innumeris tædijs ac miserijs refer- 228
ta, cur est tam arctè retinenda? quum ad alteram æter-
nam proficiscamur, ita nos cõparemus, ut rectà ad illam
euolemus, plenißimam bonorum omnium.

Ergo premimur sæpius nostris erroribus, quàm re- 229
bus ipsis: quum magna mala, aut bona censemus, quæ
non sunt.

Natura & conditio, & uera rerum precia illa sunt, 230
quæ initio posui. quo apparet, nihil præter uirtutem pul
chrum aut magnum esse, aut etiam nostrum.

Nos uero in consilium mentis amorem corporis, & 231
cupidinem

cupidinem rerum uitæ huius accersimus, quæ à multis uocari solent Amor nostri.

232 Hic animos uiriles eneruat, ut nulla res tam minuta sit, quæ in eos nō penetret: nec ulla tam exilis aut tenuis, quin eos concutiat.

233 Hinc tenebræ oboriūtur oculo mentis, & ubi regnū affectus occupauere, iam illis tanquam dominis blandimur, indulgemus, paremus.

234 Ita aliena mordicus tanquam nostra apprehēdimus: & si detrahantur, lamētamur, & afflictamur nosipsos.

235 Et nostra tanquam aliena negligimus, & auersamur profutura, ceu in primis noxia: & nocitura amplectimur pro utilibus.

236 Aliena mala uobis uidētur leuißima, nostra illis non maiora intolerabilia: & semper queruli nec aliena desideria ferimus, nec nostra.

237 Nec iam nobis placemus ipsi, nec hic mūdus cum sua lege nobis satisfacit. immutatas uellemus rerū naturas: tanta est ex delitijs impatientia.

238 Quæ cruces poßunt cum his cōparari? nec sunt alia apud uita functos tormenta.

239 Nec dæmones alijs supplicijs sunt miserrimi, quàm superbia, inuidia, odio, ira.

240 Cernere est uultus eorum, qui his affectibus tenētur, quàm uarij sunt, quàm anxij, anheli, truces, horridi: ad eundem modum & animi sunt affecti.

Ira

Ira perturbationum omniũ atrocißima, maxime ho- 241
minem dedecet.

Naturam hominis in truculentam mutat feram. 242

Et quum quæuis perturbatio mentis aciem & iu- 243
dicium omne obscuret, tum ira tenebras densißimas offundit, ut nec uerum, nec utile, nec decorum poßit cernere.

Arrodit cor, & ualetudinem affligit. 244

Id cogit facere, quod ilicò pœnitentia consequatur. 245

Iam in facie quàm turpis mutatio? quæ tẽpestas? ocu 246
lorum ardor? dentiũ stridor? despumatio? & totius oris pallor? fœda in lingua titubatio & clmmor?

Vt ille, qui iratum se ad speculum uidit, non sine cau- 247
sa dicatur se non agnouisse.

Ob hanc toruitatem uultus, atrocitatem dictorum, 248
crudelitatem factorum adimitur uiro omnis autoritas, omnis beneuolentia, diffugiunt amici, recedunt obuij, solitudo undique, omnes oderunt, omnes detestantur.

Quo fit, ut maximi uiri nihil uel cauerint magis, uel 249
texerint, quàm irã, & irati opera: adeo ut naturæ etiam suæ repugnarint, ac uim attulerint.

Quid enim ridiculum magis, quàm tantulum tam im 150
becillum animalculum sic ferocire, ac furere?

Et tantas tragœdias, tam atroces de uilißimis rebus 251
excitare, ut de corporeis, de fortuitis: etiã, si dijs placet, de uno uerbulo?

Iram

252 Iram facile domabis, si illud animo perceptum & fixum tenueris:

253 Iniuriam non fieri, nisi lædatur animus: cui à nemine noceri potest, nisi à poßidente, introducto in eum uitio.

254 Hæc ad hominẽ, ex homine. nunc altius, nẽpe ex Deo. etiam si & illa quoq; ex Deo: sed hæc aliquanto expressius ac proprius.

DE RELIGIONE.

255 NIhil potuit hominum generi dari maius, aut præstabilius, quàm religio: quæ est cognitio & amor Principis & parentis uniuersitatis mundi huius.

256 In nullos homines æquè est beneficus Deus, ac in illos, quos docet qui sit uerus sui cultus.

157 Idcirco Psalmista inter maxima Dei in populũ Israëliticum munera, illud ponit: Qui annunciat uerbũ suum Iacob, iustitias & iudicia sua Israëli.

258 Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis.

259 Per religionem Deus cognoscitur: cognitus fieri nequit aliter, quin ametur.

260 Vnus Deus est princeps, & autor, & dominus uniuersorum, qui potest, qui scit omnia.

261 Mundus hic, est uelut domus quædam eius, uel potius templum: ipse ex nihilo in hanc faciem atq; ornatũ protulit. unde nomen accepit apud Græcos ornati.

Idem

Idem regit atque administrat non minore conserua- 261
tionis miraculo quàm creationis.

Et quemadmodum in domo prudentißimi patrisfami 263
liâs nihil iniussu eius agitur: sic in omni mundo nihil in-
iussu Dei geritur, omnia potentis & scientis.

Illi angelos, dæmones, homines, animantia, stirpes, la 264
pides, cœlos, & elementa, cuncta denique curæ esse ac
parêre.

Nihil fieri, nihil moueri, nihil contingere, ac ne stipu- 265
lam quidem attolli ullam, aut floccũ uolitare extra illius
præscripta & iussa.

Hanc esse uniuersi legem, non alium esse in rebus ca- 266
sum, non fortunam, aut sortem.

Omnia ab eo fieri cum summa æquitate, & sapientia: 267
tametsi uijs nobis ignoratis.

Quæcunq; cuiuis contingunt, ad eius referri commo 268
da: si sit bonus, non ad ista pecuniolæ, aut mũdi huius mo
mentanei, sed illius æternæ salutis.

Ergo quæcunq; in hoc mundo accidunt, tanquam ab 269
autore Deo profecta, æquis animis accipienda atq; ap-
probanda sunt. ne affectu nostro, & tanquã iudicio con-
silium dnmnare uideamur, & improbare uoluntatem iu
stißimi illius, & sapientißimi rectoris omnium Dei, quia
non assequimur.

Ei nos obsequi ac subditos præbere, laudare, atq; ap- 270
probare cuncta quæ facit, fas piumq; est.

271 Nos pueri & meliorũ rerum inscij, quæ damnosissima sunt deflemus non dari, tanquã utiliss. quæ utilissima, horremus tanquam aduersissima.

272 Vt nihil sit nobis sæpenumero pestilentius quàm fieri uotorum nostrorum compotes.

273 Quumq; in tantis tenebris ignorationis uersemur, sic Deo uisum est, ut nobis sola sit præstanda culpa, cætera omnia illius curæ remittantur.

274 Nobis uelimus nolimus exequendum est, quod de nobis statuit ac iubet rector huius tãti operis: quorsum igitur spectat malle cũ lachrymis detrectantes & reluctantes trahi, quàm hilariter & ultro duci?

275 Certe amicus omnis Dei, legibus & uoluntati amici obtemperabit.

276 Hæc potissima ratio est Dei amandi, sicut CHRISTVS inquit: Vos amici mei eritis, si feceritis quæ ego præcipio uobis.

277 Pacificator humani generis cum Deo, & autor salutis nostræ est IESVS CHRISTVS, homo Deus, Dei omnipotentis filius unigenitus, quem ad hoc ipsum pater misit, quum ei uisum est misereri generis humani, quod maximo suo malo inimicum se fecerat Deo.

278 Nullum excogitari potest malum pestilẽtius, aut exitiabilius, quàm per peccatum à Deo separari, perenni bonorum omnium fonte ad perniciosissimam conuerti miseriam, & à dulcissima uita in acerbissimam mortem.

In hos

In hoc inter cætera CHRISTVS *uenit, ut rectißimam uiam nos edoceret, qua insisteremus proficiscentes ad Deum, nec ab ea uel pilum deflecteremus.* 279

Hanc ipse & uerbis indicauit ac patefecit, & exemplo uitæ suæ muniuit expeditißimam atque certißimam. 280

Humana omnis sapientia, si cum religione Christiana conferatur, cœnum est, & mera stultitia. 281

Quicquid graue, prudens, sapiens, purum, sanctum, religiosum: quicquid cũ admiratione, exclamatione, plausu apud gentiles sapientes legitur: quicquid ex illis commendatur, ediscitur, in cœlũ tollitur: id totũ purius, rectius, apertius, expeditius inuenitur in pietate nostra. 282

Hanc nosse, perfecta est sapientia: iuxta hanc uiuere, perfecta uirtus. sed nemo uere nouit, qui non sic uiuat. 283

Vita CHRISTI *testatur humanam eius probitatem: miracula, omnipotentiam diuinitatis: lex, cœlestem sapientiam.* 284

Vt ex probitate accedat exemplum ad imitãdum, ex autoritate uis ad obediendum, ex sapientia fides ad credendum. 285

Probitas amorẽ eliciat, maiestas cultũ, sapiẽtia fidẽ. 286

Si quis quæ CHRISTVS *præcipit expendat, comperiet omnia ad nostras utilitates referri, ut nemo nisi maximo suo bono sentiat se credere.* 287

Vt nihil est homini gratius, quã fidi sibi, ita nec Deo. nec quisquã bene de illo cogitat, cui timide seipsum credit. 288

289 Fundamẽtum salutis est, credere Deum esse patrem, & huius filium unicum IESVM CHRISTVM legislatorem nostrum: & ex utroq; spirari sanctum illum afflatũ, sine quo nihil agimus, nihil cogitamus excelsum, aut profuturum nobis.

290 Verus Dei cultus est, animum morbis & prauis affectibus perpurgare. & in illius quàm proxime possumus trãsformari simulachrũ, ut puri et sancti simus, sicut & ipse est, nemini oderimus, omnibus prodesse studeamus.

291 Quo magis te à corporalibus ad incorporea transtuleris, hoc uitam diuiniorem uiues.

292 Ita fiet, ut Deus cognatam & similem sibi naturam agnoscat, eaq; delectetur: ac uelut in uero & germano templo habitet, multo sibi acceptiore, quàm ista sunt lapidum & metallorum.

293 Templũ Dei sanctũ est, inquit Paulus, quod estis uos.

294 Tantus hospes conseruandus est: nec tetro peccatorũ foetore expellendus.

295 Corporalia opera fatua sunt ante Deum, nisi conditura ex animo addatur.

296 In occultissimis recessibus, & procul ab omnium oculis, atq; adeò in corde ipso, atq; in animo tuo scito te habere Deum arbitrum, testem, iudicem omnium, etiam cogitationum tuarum: ut illius præsentiam reueritus, nihil non modo facias, sed nec in animum admittas nefarium, aut turpe.

Charitas

Charitas erga Deum hæc esse debet, ut illum cæteris rebus uniuersis anteponas, honoremq́; & gloriam illius chariorem habeas, cunctis uitæ huius honoribus & commodis. 297

Et quemadmodum amicus, quum amici memoria occurrit, beneuola quadam afficitur & pia lætitia: sic curare te decet, ut diuina omnia amicißima tibi sint, & proinde gratißima, uerserisq́; in illis multo libentißime. 298

Quoties nominari audis Deum, maius quiddam & admirabilius occurrat, quàm quod poßit humana mens capere. 299

Quæ de illo & diuis dicũtur, audi, nõ quomodo humana, sed cum magna animi admiratione. 300

De Deo ne quid temere cẽseas, aut de illius factis pronuncies aliter, quàm uenerabundus & timide. 301

Impium, in res sacras iocari, aut dicta sanctarum scripturarũ ad lusus, ineptias, aniles fabulas, scommata conuertere: ceu quis medicina ad salutẽ parata cœnũ aspergat. ad obscœnitatem autem trahere, id uero nefariũ & intolerabile. 302

Omnia decet illic esse admiranda: & cum ingenti dignatione in animos recipienda. 303

Sacris intersis attente ac pie, non ignarus, quæcunq; ibi seu uides, seu audis, esse puriß. & sacrosancta, spectareq; ad immensam illam Dei maiestatem: quam adorare facile est, comprehendere impoßibile. 304

305 Ita ut in diuina illa sapiētia altiora semper existimes latere, quā quò poßit uis ulla humani ingenij ꝑtingere.

306 Dicta sapientum hominum etiam non intellecta ueneramur, quanto id æquius est diuinis deferri?

307 Quoties nominari audis IESVM CHRISTVM, toties ueniat tibi in mentem charitas illius in nos inæstimabilis, & recordatio illius sit tibi dulcedinis & uenerationis plena.

308 Quum titulum aliquem, aut epitheton CHRISTI audis, extolle te in eius contemplationem: & ora, ut talem se præbeat erga te. uelut cum clementem, mitem, placidum: ut talem illum experiare. quum omnipotentem, ut id ostendat in te, ex peßimo reddens optimum, ex hoste filium, ex nihilo aliquid. quū terribilem, ut eos à quibus terrere, terreat.

309 Quum Dominum uocas, fac illi seruias: quū patrem, fac ames, & te dignum præstes tanto patre filium.

310 Nulla res est in toto uniuerso, cuius si uel originem, uel naturam, uiresq; intuearis, non suppeditet, quo autorem omnium Deum admireris, & adores.

311 Nihil exordire, non inuocato prius numine. Deus enim, in cuius manu sunt progressus, & exitus, optatos eos tribuit ijs actibus, quos ab ipso auspicamur.

312 Quicquid aggressurus es, finem spectato, & ubi tu rectum consilium præstiteris, de euentu ne sis sollicitus.

313 Illi fide, in cuius potestate sunt rerum euentus.

Quandoqui-

Quandoquidem religio omnis ſita eſt in intimis pe- 314
ctoris,preces da operam ut intelligas:& caue ne ore tan
tum permurmures, ſed quum oras, totus & animo &
mente et cogitatione & uultu in hoc ſis,ut omnia ſecum
conſentiant,& excellentiſsimæ reſpondeant actioni.

Execrantur illum cœleſtia oracula, qui opus Dei fa- 315
cit negligenter.

Si in citharœdo turpe eſt,aliud ipſum ore, aliud fides 316
eius ſonare:multo eſt turpius,quũ Deo pſallimus, aliud
inguam dicere,aliud animum cogitare.

Vota noſtra ſobria ſint,& digna, quæ à Deo petan- 317
tur.& quæ Deus det,ne ſtulta illũ,aut inepta offendãt.

Sumpturus cibum, recordare omnipotentiæ Dei,qui 318
cuncta ex nihilo cõdidit: ſapientiæ ac benignitatis,qui ea
ſuſtinet:manſuetudinis & clementiæ,qui etiam inimicos
ſuos paſcit.

Expende quantũ illud ſit,tot uitis uniuerſitatis mun 319
di huius,tam uariam quotidie alimoniã ſufficere,conſer-
uare omnia,et uindicare ab interitu,quò nutu ſuo tẽdunt.

Nullam neq; hominum, neq; angelorum ſapientiam 320
non modo hoc poſſe præſtare,ſed nec intelligere.

Itaq; quũ ſcias te de illius bonis uiuere, cogita quàm 321
execrandæ ſit ingratitudinis,quàm perditæ temeritatis,
audere te cum illo inimicitias exercere, cuius beneficio,
& uoluntate conſiſtis:non amplius,ſi nolit, futurus.

Ad menſam ſint caſta omnia, pura, cordata,ſancta: 322

qualis ille est, inter cuius munera tunc uersaris.

323 Omnis detractio, uirulentia, atrocitas, crudelitas à mensa arceatur, in qua tu sentis incredibilem Dei erga te suauitatem & clementiam.

324 Quo intolerabilius est, cũ te locũ asperitate aut odio in fratrem cõtaminare, ubi tu benignam & largam in te lenitatem percipis.

325 Quod nec gẽtiles ignorarũt, qui eam ob causam mensæ sacra nominabãt læta & festa: ad quam triste aliquid, aut atrox dici, fieriue nefas erat.

326 Quũq; sis omnipotenti, sapiẽtißimo, largißimo Deo curæ, tu immodicam sustentandi tui curam depone, tanquam bonitati illius diffisus. unicam curam suscipe, quo modo illi placeas, ac satisfacias.

327 Stultißimũ est, alimenti causa prauum ullum facinus admittere: & illum offendere, à quo solo alimenta ueniunt: ut eum tibi iratum facias, à quo aliquid cõtendis impetrare.

328 Præsertim quum alimentis non conseruetur uita, sed uoluntate Dei. quemadmodum diuinis oraculis declaratum est, non pane hominem uiuere, sed uerbo Dei.

329 Habemus syngrapham IESV, uniuersorũ in cœlo & in terra domini: nihil eorũ quæ opus sunt homini, defuturum ijs, qui quæsierint regnũ Dei, & iustitiã eius.

330 Tum ex Dei donis, quæ ipse arbitrio suo & largitur, & tollit, quum is in te tam benignus fuerit, tu in fratrem

tuum,

tuum, illius filiũ, malignus ne esto, reputans uos ex æquo esse Dei filios: nec deũ plus tibi debere, quàm illi: tantum uoluisse te dispensatorem & administratorem esse, & à quo secundum Deum frater tuus peteret.

Nihil uerius datur CHRISTO, quàm quod egenis datur. 331

Sumpto cibo, considera cuius sit sapientiæ, cuius potentiæ, uitam nostram ijs rebus, quas edisti sustẽtare, & ruentem fulcire. 332

Itaq; habeas Deo gratiam, nõ quantam haberes illi, qui tibi pecunia sua cibarium emisset: sed quanta habenda est ei, qui te & cibum ipsum condidit, & cibũ propter te: & cibo te sustentat, non ui illius, sed sua. 333

Quum petis quietem, & quum surgis, reminiscere beneficiorum Dei, non in te solum, sed in totum genus hominum, atq; adeò mundum uniuersum. 334

Cogita quantæ sint hostis hominum per licentiã quietis insidiæ, dum homo uelut cadauer iacet, impos sui: quo instantius orandus est CHRISTVS, ut nos tam imbecillos tueatur. 335

Nec ullo nostro peccato irritandus est custos & præses noster. 336

Et frons & pectus crucis nota exterius muniendũ: interius uero, pijs precibus & sanctis meditationibus. 337

Vbi iam lectum ingrederis, fac cogites, unumquenq; diem imaginem esse humanæ uitæ: cui succedit nox, & 358

somnus, simulachrum mortis expreßißimum.

339 *Itaq; rogandus est* CHRISTVS, *ut in uita & in morte adsit semper propitius ac fauens, illamq́; ipsam noctem præbeat nobis placidam atq; tranquillam.*

340 *Neue insomnijs terreamur: semperq́;, etiam sopitis, ille menti nostræ obuersetur. illius solatijs recreati ad matutinum tempus, sospites & læti perueniamus cum pia memoria sanctißimæ mortis ipsius precij, quo genus humanum redemptum est.*

341 *Cubile seruabis castum mundumq́;, ne ius ullum in id inueniat autor ille & caput totius spurcitiei.*

342 *Signo crucis, & sacra aqua, & inuocatione diuini nominis, sed in primis sanctis cogitationibus, & statuto custodiendæ pietatis, omnem ab eo diaboli ditionem pelles.*

343 *De mane surgens commenda te* CHRISTO: *cui et age gratias, quòd illius ope ac præsidio non es illa ipsa nocte oppressus dolis & inuidia immanis hostis.*

344 *Et quemadmodum de nocte dormijsti, postea euigilasti: sic nostra corpora recordare dormitura per mortē, hinc reddenda uitæ à* CHRSTO, *quum apparebit iudex uiuorum & mortuorum.*

345 *Quem supplex obtestare, ut sequentem diem uelit ac faciat te in obsequio suo totum consumere, ne quem lædas, neu à quo lædatur tua probitas: sed septus undiq; ac munitus pietate Christiana, sospes & integer tot euadas retia, tot pedicas, quot per uias omnes & aditus humanos*

nos ſparſit tetenditq́; inſidioſus diabolus.

Sanctiſsimam dei parẽtem MARIAM, & reliquos 346
diuos, diuasq́; uenerare, tanquã charos amicos CHRI-
STI dei uiuentis in ſecula ſeculorum.

De illorum uita & actis crebrò uel legito, uel audito 347
attentiſsimus & libentiſsime, pio & uenerabũdo animo,
ut tibi ad imitationem proſint.

De illis ſic ſenti, ſic loquere, tanquam non iam homini 348
bus, ſed ſupergreſsis naturã omnem & faſtigium huma-
num, diuinitati proximis & coniunctis.

Inter homines uero quum tanta ſit cognatio ſimilitu- 349
dinis in corpore, & toto animo, ſimusq́; omnes pari iure
in mundum inuecti, ad ſocietatem & uitæ communionem
facti: ad hanc conſeruandam lex eſt à natura proclama-
ta, ne quis alteri fecerit, quod ſibi factum nolit.

Hoc unum inſtaurator ille naturæ collapſæ ſuum eſſe 350
dogma profeſſus eſt, ſed explicatum & illuſtratum.

Nam ut humanam naturàm ad ſimilitudinẽ dei, quo 351
ad eius fieri poteſt, ſublatam ſuis omnibus numeris con-
ſummaret, nõ modo mutuum amorem imperauit, ſed eo-
rum quoque qui nos oderunt.

Vt ſimus cœleſtis patris ſimiles, qui ſuos quoque ini 352
micos amat. quod declarat beneficijs illos proſequendo,
& quidem maximis, neminem odit.

Quid quod hominum ingenium ita fert, ut beneuolos 353
in ſe illos uelint, etiam in quos ipſi ſunt maleuoli.

De

DE CHARITATE.

354 SApictißimus uitæ nostræ magister, nempe & autor, unicum dedit ad uiuendum documentum, ut amemus: gnarus uitã nostrã, si amemus, fore felicißimos, nec alijs opus esse legibus.

355 Nihil felicius quàm amare. idcirco Deus & angeli felicißimi, qui amant omnia.

356 Infelicius nihil q̃ odisse, quo affectu miserrimi sunt diaboli.

357 Verus amor omnia exæquat, ubi is uiget, nemo alteri quærit præferri, nemo à dilecto rapere: quum apud se esse censeat, quæ apud illum.

358 Non litem mouere fratri charo, ac neq; se unq̃ iniuria putat ab illo affici: ideo nec ultionẽ meditatur. nemo inuidet ei, quẽ amat. nec quisquã malis amici gaudet, nec bonis indolet, cõtrà potius gaudet cũ gaudẽtibus (iuxta dictũ Apostoli) flet cũ flentibus: idq; non fictè aut simulatè, sed ex animo, quoniã amor omnia reddit communia, suaq; esse existimat, quæ sunt eius quem amat.

359 Documenti huius solidum & uerißimum exemplar oculis nostris ad imitationem propositum, sunt CHRISTI actiones.

360 Venit enim Dei filius, non ut uerbis modo, sed exemplo uitæ suæ rectam nos doceret uiuendi rationem, ut illustratis sole illo suo animis nostris, aperte qualis quæq; res esset cerneremus.

Primum

Primum exercitus per omne genus patientiæ quan- 361
tam ostendit animi moderationem, in quanta potentia?
impetitus tot tam grauibus contumelijs nemini remale-
dixit: tantũ docuit uiã Dei, aduersam detestatus. uinciri
se est passus, qui mundũ euertere uel unico poterat nutu.

Calumniam quàm patienter tulit? 362

Deniq; sic gesβit sese, ut nemo in eo potentiam noue- 363
rit, nisi ad iuuandum.

Rex et Dominus uniuersorum, per quem fecit pater 364
hunc mundum, quàm æque tulit æquari se infimis mor-
talium? & propriam sibi domũ, & charis suis ministris
deesse alimenta?

Conditor rectorq; naturæ, malorum naturæ nostræ 365
expers non fuit, esurijt, sitijt, delassatus fuit & mœstus.
quorsum hæc nisi ad exemplum nostrum?

Tam amicus pacis, concordiæ, charitatis, ut nullum 366
uitium magis sit insectatus, quàm superbiã: et quæ illinc
oriuntur, arrogantiam, ambitionem, contentionem, diβi
dia, simultates.

Ostendens nihil esse, quur quis uel ab externis sibi 367
quicquam arroget, uel à corporeis, quum sint aduenti-
tia, & aliena.

Nec ab internis, et uirtute, quum à Deo dentur. & ob 368
hoc ipsum tolluntur, quod quis eiusmodi muneribus sese
efferat, nec fontẽ atq; originem agnoscat: despiciens eos,
ad quorum utilitatem hæc à Deo accepit.

Et

369 Et ad superbiam infringendam, ne quis tanquam rite subditus religioni, & seruator legis Euangelicæ sibi placeat, audiuimus ab eo, Quum omnia quæ uobis præcepi, feceritis, dicite, serui inutiles sumus.

370 Quanta stultitia est eorum, qui se exacte Christianos gloriantur? & alijs in obseruanda lege sese anteponunt?

371 Quum nemo de se norit, an uirtutem habeat, utrum odio Dei an gratia dignus sit: an ille, cui sese præfert, uirtute sit locupletior: an ascitus & destinatus in consortium cœlestium, quum sit ipse miserijs sempiternis assignatus.

372 Idcirco iudicium omne de homine homini ademit, cæco & ignaro recessuum cordis, ad se transtulit scrutatorem pectoris humani.

373 Exteriora enim quæ sola oculus hominis intuetur, infirma & incerta sunt interiorum signa.

374 Non ergo uno cõgressu, quod nonnulli faciunt temerarij, non centum, non longissimo conuictu de ingenio, uitijs, aut uirtutibus cuiusquam sententiam in totũ feras.

375 Longissimæ & obscurissimæ sunt in humano corde latebræ, quæ humana acies in tantã caliginẽ penetrabit?

376 Et cum CHRISTVS uniuersum genus hominum morte sua sibi asseruerit, tantoq; precio de seruitute diaboli redemerit, nemo ausit contemnere, nemo ludere animam: quam ita Dominus amauit, ut nihil cunctatus sit uitam suam pro illa effundere.

Pro

Pro uniuersis crucifixus est Dominus, et pro singulis. 377

Nec speres fore CHRISTO rem gratam, si tu oderis, quem ille amat. 378

Hanc uult sibi referri gratiam, ut quemadmodũ ipse dominus nos seruos nequam & pessime meritos amauit, ita & nos conseruos nostros. 379

Hic inchoauit mutuam hominum inter se & cũ Deo charitatem, hoc est humanæ beatitudinis iecit fundamenta: in cœlo absoluit. 380

Hæc est uita & gratia CHRISTI, sapientia humanum ingenium excedens: æquitate intelligentibus congruens, bonitate cunctos alliciens. 381

Nemo se Christianũ esse putet, nemo se Deo esse charum confidat, si quem odit: quum CHRISTVS nobis homines omnes commendarit. 382

Hominẽ tibi à Deo commendatũ, si dignus est, ama, quia dignus est quẽ ames: sin indignus, ama, quia Deus dignus cui pareas. 383

Non ieiunia, non erogatæ opes omnes in pauperum usum, hominem Deo gratiosum reddunt: sola hoc præstat hominum charitas. hoc nos Apostolus eius docuit. 384

Nullum uidebis hominem, quem non existimes debere tibi esse fratris germani loco, ut eius rebus prosperis gaudeas, aduersis doleas, iuuesq;, quantum erit opis tuæ. 385

Non natio affectum hunc minuat, non ciuitas, non co- 386

gnatio

gnatio, non professio, non conditio, non ingenium. unus est omniū pater Deus: quem tu edoctus à CHRISTO quotidie patrem compellas. qui te filium agnoscet, si tu eius filios fratres agnoueris?

388 Ne sit tibi turpe fratrem illum habere, quē Deus non dedignatur filium.

389 Pacem & concordiam, & amorem inuexit Deus.

390 Partes, & factiones, & priuatas utilitates cum alienis damnis, sicut etiam dissidia, rixas, contētiones, bella, diabolus, peritissimus horum artifex.

400 Deus quia uult nos saluos, spargit beneuolentiā: diabolus quia perditos, inimicitias.

401 Concordia etiam pusilla coalescunt: discordia maxima dissipantur.

402 Qui pacem, qui concordiā studēt inter homines uel conciliare, uel conseruare sartam tectam, ij filij Dei uocabuntur, teste CHRISTO. hi uere sunt pacifici, de quibus ipse loquitur. qui uero discordias serere, charitatem hominum inter se rescindere, ij filij diaboli.

403 Summū inimicitiarū, quo belluarū feritatem omniū homo superat, bellum: scito rem esse non hominum, sed quod uerbum ipsum loquitur, belluarum.

404 Quam detestatur natura: quæ hominē inermem genuit, ad mansuetudinem & communionem uitæ: auersatur Deus, qui penitus uult & imperat mutuā inter homines omnes charitatem.

Nec

Nec quiſquam homo homini uel bellũ facere, uel no- 395
cere poteſt ſine ſcelere.

Si quem arbitreris iniquo aut infenſo eſſe in te ani- 396
mo, nullũ laborem aut operam refugias, dum illum qua-
cunq; ratione lenias & places tibi.

Neq; in ea re uel precibus, uel obſequio, uel fortunis 397
parcas, modo tibi gratiam omnium pares, celerem uiam
ad gratiam Dei.

Neminem irriſeris, cogitans quod uni alicui accidit, 398
poſſe cuiuis accidere. age potius Deo gratias, quòd te ex
tra eam ſortem poſuerit: et ora, tum tibi ne quid tale ac-
cidat, tum illi ſic afflicto ſaltem remedium aliquod, uel
æquum animum: & ipſe ſubueni, ſi potes.

Crudelis animi eſt, alienis malis gaudere, & non mi 399
ſerari communem naturam.

Eſto hominibus miſericors, & conſequêre à Deo mi 400
ſericordiam.

Fortuna & caſus humani, ſunt omnibus communes, 401
unicuiq; minantur, unicuiq; impendent.

Hoc amore hominibus debito, nihil exiſtimato poſſe 402
te facere aptius, & congruentius, quàm ſi maximum bo
num, hoc eſt, uirtutem eis procuraueris: ſi ſtudueris, ut
omnes ſi potes, utiq; quamplurimos reddas bonos.

Nihil magis amori diſſonũ, nihil damnoſius aut dete 403
rius feceris, quàm ſi quos malos reddideris uel ſuaſibus,
uel exemplo, uel ullo alio incitamento.

404 Primũ omniũ & felicißimũ est, si ames etiã odiosus: sed iucundißimum quoq; est, & maximè tutum amari.

405 Nullæ certiores opes, quàm certæ amicitiæ.

406 Nullum potentius satellitium, quàm amici fideles.

407 Solem è mundo tollit, qui è uita amicitiam.

408 Sed uera & solida & duratura amicitia, tantummodo est inter bonos, inter quos facile amor coalescit.

409 Mali nec inter se amici sunt, nec cum bonis.

Vt ameris, certißima est & breuißima per amorem
410 uia: nihil enim sic amorem elicit, ut amor.

411 Conciliatur quoq; uirtute, quæ natura sua amabilis est, ut uel ignotißimos ad se amandam inuitet & trahat.

412 Tum etiam uirtutis signis, mansuetudine, modestia, pudore, humanitate, comitate, affabilitate: si nihil uel dixeris, uel feceris, quod arrogãtiam, aut insolentiam, aut petulantiam, aut obscœnitatem resipiat: omnia sint dulcia, mitia, lenia & pura.

413 Amicitiæ uenenum, si ames tanquam osurus: & amicum sic habeas, ut putes posse inimicum fieri.

414 Salutare illud, odi tanquam amaturus.

415 In amicitia nulla sit inimicitiæ cogitatio. quem habes amicum, ne credas futurum unquam inimicũ: alioqui infirma & fragilis erit amicitia.

416 In qua decet inesse fidem, constantiam, simplicitatẽ, ut de amico nec ipse suspiceris, nec suspicantibus aut deferentibus aurem accommodes.

Vita

Vita non est uita suspicacibus aut timidis, sed aßidua 417
mors.

Ne in alienas uitas inquiras, neue curiosius scruteris 418
quid quisq; agat. multæ hinc suboriuntur simultates.

Et qui hæc faciunt, suorum solent esse incuriosi, alie- 419
norum solliciti. Stultum est, alios tam probe nosse, seip-
sum ignorare.

Nec amare tantum homines debes, sed etiam quos 420
æquum est reuereri, ac inter eos honestè uersari, & cum
decore: in quo est officium uitæ communis.

Ne putes nihil interesse, ubi, cum quibus, apud quos 421
agas.

DE CONVICTV HOMINVM.

SIt tibi inter homines modestia, & moderatio in uni- 422
uerso corpore: & præcipue in oculis, ac ore toto. à
quo absit species omnis fastidij & contemptus. absit ge-
sticulatio & lasciuia: serenitas illud et quietudo exornet
argumentum animi ad eum modum affecti.

Solum humanæ faciei tegumentū decorum in primis 423
& fauorabile, modestia & uerecūdia, qua nudis nihil di
ci potest fœdius aut detestabilius.

Desperāda illius salus, quē desijt pudere malefacere. 424

Nec uultus sit in atrocitatem, aut seueritatem ni- 425
miam compositus. unde colligitur sæuus & impotens
animus.

Risus ne sit frequens, aut immoderatus, aut cum cla- 426

more & concußione corporis, ne in cachinnum aut irrisum exeat.

427 *Nullã eſſe rem talẽ existima, quæ te tantopere queat exhilarare, ut ingentem attollere riſum cogat.*

428 *Sed riſus poteſt eſſe cauſa aliqua, irriſus nulla.*

429 *Irridere bona nefas, mala crudelitas, media ſtultitia, probos impium, improbos ſæuum, notos immanitas, ignotos dementia, deniq; hominem inhumanum.*

430 *Oculi ſint quieti, manus ne ludibundæ, ne geſticulatrices.*

431 *Nec aſſueſce quenquam cædere. ex talitro uenitur ad pugnum, hinc ad fuſtem & ferrum.*

432 *Solos bonos uero ac germano honore proſequere, qui ex ueneratione animi naſcitur.*

433 *Magiſtratibus exteriorem honorẽ exhibe, illisq; audiens eſto, etiam ſi grauia & moleſta imperent. hoc enim uult* Deus, *propter publicam quietem.*

434 *Diuitibus cede, ne irritati & tibi & alijs bonis noceant.*

435 *Seni aſſurge, reueritus ætatem & rerum uſum, prudentiamq;, quæ in illa eſſe ſolet.* Honorationi *alienæ non modo paria facito, uerum etiam, iuxta præceptum* Apoſtoli, *præuerte. Salutantem non reſalutare, nec feliciter precanti feliciter reprecari, ſi id factum cognoſcas, aut extremæ barbariei eſt, aut incuriæ ſecordißimæ.* Quàm *exiguæ res ſunt & nullius impendij, ſalutatio, affabilitas,*

tas, comitas, honor: at quàm magnas amicitias congluti nant exhibitæ, dissoluunt prætermissæ? Quanta est bonarum rerum ignorantia, nolle multorum beneuolētiam tantulo redimere? Generosiss. ut quisq; est, & optime educatus, ita se maxime mitem omnibus & comem præbet: ut fastidium & ferocia ex uilitate sunt, aut hebetudine, aut imperitia, unde in bonas artes eruditio Humanitas nuncupata est. Ipse si non salutâre, aut resalutare, negligentiæ magis adscribito, uel inconsiderantiæ, quàm contemptui. parum blande aut honorifice appellatus, seu moribus seu naturæ attribue, non malitiæ uel odio. Hisce interpretationibus ac similibus, sanctam tibi ac iucūdiss. parabis uitā. quippe omnes diliges, nec à quoquā te offensum arbitraberc. Vetus dictū, Vt uerax, ne suspicax: hoc uerbis nouū, sentētia priscū, Vt quietus, ne suspicax.

Neminem contemnere uidearis, non uultu, nō uerbo, non facto aliquo. 436

Si inferior es, quis superiorum ferat se contemni abs te? sin maior, irritas, & auertis minorem contemptu. 437

Intolerabilis est contemptus, propterea quòd nemo uidetur sibi tam uilis, ut contemptum mereatur. 438

Multi laborant ut à contemptu se uindicent, sed plures ut de contemptu. 439

Nec quisquam tantus est, quem non aliquando fortuna indigere minimis cogat. 440

Præter hæc omnia, nullus est contemptibilis, quem 441

Deus filiũ dignatur, nisi in hoc Dei iudicium cõtemnas.

442 Et sæpe quem homines cõtemptu dignum putant, si perscrutarentur, ueneratione & adoratione dignißimũ comperirent.

DE VERBIS.

443 Linguam dedit Deus hominibus, ut sit instrumẽtum societatis & communionis, ad quam natura hominem homini conciliat.

444 Hæc magnorum & bonorum & malorum est causa, prout utaris. scite Iacobus Apostolus aßimilauit eam clauo nauis. freni sunt illi inijciendi: & cohibenda, ne uel alijs noceat, uel sibi ipsi.

445 Nullum est peccati, ut facilius instrumentum, ita nec crebrius.

446 Nemini conuitiũ feceris, neminem execreris, nemini noceto, non modo in re, sed nec fama atq; existimatione.

447 In neminem petulantius aut procacius debaccheris, uel effusius ac immoderatius inuehare, etiã laceßitus & læsus. magis enim te & apud Deũ, & apud homines cordatos lædes, quàm illum ipsum cui maledicis.

448 Conuitium cõuitio regerere, est lutum luto purgare.

449 Minitari, mulicrcularum est, nec probarum.

450 Nec sis tam tener, ut uerbulis transuerbereris.

451 Nec facũdiam exerceas caninam. nec diserti laudem affectes in alienam contumeliam, in quem infantem & mutum esse satius est.

Alios

Alios reprehendere ne sis solicitus. hoc cura, ne in te sit, quod alij poßint merito taxare. 452

Verum reprehendens ne utare acerbitate, aut atrocitate ulla uerborum. fac ut obiurgationis amarori aliquid admisceatur dulce, quod plagam leniat, si quam facis. 453

Modo ne fructus pereat reprehensionis, dum rem studes nimium mitigare: neu in assentationem prolabaris. 454

Assentatio deforme uitium. turpe illi, qui dicit: perniciosum ei, qui audit. 455

Nec putes rem ullam esse tantam, ut à recto & uero propter eam sustineas deflectere. nõ hoc abs te opes, non ullæ neceßitudines, non preces, non minæ, non mortis metus & certum periculum extorqueant. 456

Sic tibi & autoritatem parabis, & fidem, ut oracula putentur esse, quæcunq; dicas. aliter despicieris, & indignißimus iudicaberis, qui uel audiare. 457

Sermone utitor modesto, ciuili, comi: non aspero, non rusticano, uel imperito, sed nec accurato aut affectato nimis. ne quum loquẽdum sit, ut intelligamur, sermoni tuo interprete sit opus. 458

Nec cõtumeliosum usurpes sermonẽ, aut reprehensoriũ, aut rigidũ. sed neq; blãdũ, aut fractũ, aut adulatoriũ. 459

Est quiddam mediocre, quod nec suam dignitatẽ abijcit, nec alienam tollit. 460

Lasciuia & spurcities à sermone extirpanda, ut à cibis uenenum. 461

462 Ne celeritatem in loquendo nimiam suscipias, nec ut cogitationem præuertant uerba: nec respondeas, antequam qua de re agatur plenè intellexeris: & quid ille cui respondes, dixerit, senseritq́;.

463 Rarissimũ debet esse illud Ciceronis, Quicquid in buccam: et meritò soli Attico dictũ, ac nescio an usquã admittendum, quum inter amicos cauendum sit, ne quid dicamus, quod amicitiam dirimat aut lædat.

464 Quàm turpe illud & periculosum, Lingua quo uadis?

465 CHRISTVS Dominus noster, sciens ex loquacitate plurima oriri mala, & illa in primis quæ pugnãt cum capite legis suæ, rixas, discordias, simultates:

466 Ad circumspectionem loquendi interminatus est: De omni uerbo ocioso, quod homines fuerint loquuti, reddituros eos rationem in disquisitione illa mundi.

467 Idcirco Psalmista inquit: Pone custodiam ori meo, & ostium circunstantiæ labijs meis.

468 Ne sis in sermone immodicus, ac ne multus quidem: néue audiri uelis solus. est enim in loquendo uicissitudo: etiamsi cũ imperitissimis agas, aut uilissimis. sed nec adeò rarus aut tardus, ut ipse te auscultare existimeris, idq́; facere, quod singula tua uerba singulæ tibi rosæ uideãtur.

469 Inter prudentes præstat audire, quàm loqui. sed est locus, ubi tacere tam est uitium, quàm loqui quando non oportet. Nulla uoluptas est tanta, quæ cõparari queat

colloquio

colloquio prudentis hominis ac diserti.

Ne sis nimius percontator: est enim molestũ & odiosum. Noris & illud Horatij, Percontatorem fugito, nam garrulus idem est. 470

In disserendo ne sis contentiosus, aut pertinax. si uerum audias, hoc protinus silẽtio reuerere, illiq; tanquam diuinæ rei assurgito. 471

Sin non audias, nihilominus concede hoc uel amico, uel modestiæ tuæ: præsertim ubi nullum neq; probi mores detrimentum accipiunt, neq; pietas. 472

Superuacanea est contentio, si non adsit proficiendi spes. 473

Arrogantiam, aut iactantiam, aut superbam & fastidiosam autoritatem non ferunt homines, ne in maximis quidem uiris, & omnem laudem meritis. 474

Ne uerbis quod scis ostẽtes, sed rebus te ostẽde scire. 475

Nec quicquid est iucundum tibi dicenti, idem credideris esse alijs audientibus. 476

Caue ne quid facias, quod securus non sis, nisi celetur: sed si fecisse contingat, nemini detexeris: quod taceri uis, prior ipse taceas. sin detecturus es, uide etiã atq; etiam, cui. Arcanum quid aut celandum maxime amico quum cõmittis, caue ne iocum admisceas, ne ille iocum ut referat, occultum retegat. 477

Tibi uero arcanum creditum, accuratius & fidelius custodi, quàm depositam pecuniam. 478

479 *Nihil erit in humana uita tutum, si tollatur secretorum fides.*

480 *Si quid promiseris, præsta, etiã si res sit ardua in primis, & difficilis, saltẽ ut obligatã alteri tuã fidẽ soluas.*

Si quid tibi sit promissum, ne exigas: acrior semper in
481 *te iudex, quàm in alios.*

Existimare decet te, homines habere sensum, ratio-
482 *nem, mentem, iudicium: ne speres te illis posse persuadere, malefacta esse benefacta, aut contrà. nec falli posse rebus simulatis, tectis, fucatis, adumbratis: quæ tandẽ produnt se, & fiunt tãto fœdiores ac inuisiores, quãto prius occultiores fuerant.*

Infestis enim animis accipimus ea, à quibus sumus
483 *decepti.*

484 *Ideo cõsultius est omnia esse aperta, nuda, simplicia.*

485 *Nam etsi aliquando ueritas initio odiosa sit, deinceps tamen nihil est amabilius aut gratius.*

486 *Laborat aliquando ueritas, nunquam opprimitur.*

487 *Nec mendacij utilitas solida est, ac diuturna: nec ueritatis damnum diu nocet.*

488 *A mendacio tanquam corruptela quadam abhorreto: nihil est enim humanæ conditioni abiectius, ut quod illam procul à Deo separat, diabolo similem ac mancipium facit.*

489 *Deinde seu tarde, seu celeriter mendacium deprehenditur, uertiturq; mentienti in turpem ignominiam.*

Quid

Quid despectius aut uilius mendace? 490

Si mēdacem te norint, nemo credet tibi, etiam si affir- 491
mes uerißima.

Contrà si uerace, maiorem habebit fidem nutus tuus, 492
quàm aliorum sanctißimum iusiurandum.

Si non uis loqui repugnantia, si uis inesse uerbis tuis 493
constantiam, nihil opus est memoria, aut arte alia, quàm
ut dicas semper quod credis uerum esse.

Verum uero consentiens, falsum nec uero, nec falso. 494

Sed si uis in opinione tua uerum inesse, ne facile cre- 495
das nisi cōperta, uel magnā ueri faciem præ se ferentia.

Neu sis suspicax. unde illud sapienter dictum: Si uis 496
esse uerax, suspicax non eris.

Miserum illum, qui id egit, unde extricare se non po- 497
test, nisi per mendacium.

Iurare ne cōsuescas. Sapiens enim ait: Vir multum iu 49
rans replebitur iniquitate, & non recedet à domo eius
plaga.

Et Dominus in Euāgelio suo uetat nos penitus iura- 499
re. tantum affirmare, ita est: aut negare, non est.

Magna est Dei reuerentia, non illum paßim, aut faci- 500
le testem adducere. non hoc debet, nisi ab inuito & coa-
cto fieri.

Qui facile in serijs iurat, in iocis iurabit: qui in iocis, 501
& in mendacio.

Si qui tibi credituri sunt, æquè in iurato credēt, ut iu 502
rato:

rato: non credituri, magis etiã si iureiurando auertẽtur.

QVOMODO HOMINIBVS VTENDVM.

503 INter homines est aliquod faciendum discrimen. Sunt enim ex eis alij domestici, alij noti tantum, alij ignoti.

504 Domesticos uoco, consanguineos, affines, & quibus cum in eadem domo & familia degis.

505 Omnes sunt diligẽdi. etiam in ignotos talem te ostendes, ut sentiant te in uniuersum toti generi humano amicum esse, omnibusq; bene cupere.

506 Non tamen te eundem præstabis omnibus, ut lineam albam in albo saxo. alios adhibebis consilijs, alijs parebis et obsequêre, alios reuereberis ac coles, alijs gratiam referes, si quod ab eis tuleris beneficiũ: et ijs potißimum, quorum opera usus es utili tibi, aut diligenti, aut fideli.

507 In quo animus pro opere cõputandus est, non in multo peiore loco uideatur esse qui conatus est, qui uoluit prodesse, quàm qui profuit.

508 Operam si accepisti, ne sis minus de reddẽdo & compensando solicitus, quàm si pecunias mutuas.

509 Nec putes minus esse operam dedisse, duntaxat honestam, & à syncero profectam animo, quàm pecuniam: quin hoc maius, quo cuiq; corpus quàm externa charius debet esse. Ne expectes, dũ neceßitates ad te suas familiaris deferat: tu illas odorare, & eis ultro subuenias. Honestis precibus occurre, & antequam oreris exorare.

510 Parentes non amabis solum, sed secundũ Deum unice

uenerabere:

uenerabere: illorum iußis tanquam diuinis imperijs obtemperabis.

Persuasus id quod res habet, illos uicē tibi referre in terris Dei, nec te uel chariorem cuiquam esse, uel maiori curæ. 511

His proximi sunt præceptores, pædonomi, tutores, deniq; quibus commēdata est morum tuorum cura, quîs nihil est in homine preciosius, aut præstabilius. 512

Istos uelut alteros parētes ama & reuerere, his modeste, imò cum alacritate quadā pare, reputās quæcunq; præcipiūt, non ad sua illos referre commoda, sed ad tua. 513

Quod quū ita sit, peßimam tu illis gratiam redderes, si ubi ipsi commodis tuis intentißimi sunt, tu eis odium aut contumaciam pro tali beneficio reponeres. 514

Crede te illi esse charum, à quo amice reprehenderis. 515

Nec unquam reprehensionem obesse, uel inimici. nam si uera obijcit, ostendit quod emendemus: sin falsa, quod uitemus. ita semper uel meliores reddit, uel cautiores. 516

Quos familiares tibi facturus es, explora prius, quibus sint moribus, & quemadmodum se cum alijs amicis gesserint, ne te postea neceßitudinis pœniteat. 517

Ne familiaris illi fias, cuius familiaritatem bonos uides auersari. Eos etiam uita, qui non te amabunt, sed tua: quales sunt parasiti, & quorū consuetudine ac tanquam affrictu uel peior fies, uel labem aut periculū contrahes. Illos quoq;, qui amicis felicioribus inuident: tum qui iocorum 518

corum studiosi, nihil pensi habent, in uitã & maxime arcana amicorum ludere, ac dicta dicere: aut innata loquacitate reticenda cum primis effutiunt. sed illos potißimum, qui ob leuem rixulam grauißimas inimicitias cum charißimis suscipiunt, acriusq; in eos ulciscuntur, quos aliquando amarunt, quàm quos semper oderunt, barbarica quadam persuasione, minus ferendam esse iniuriam quæ fit ab amico, quàm quæ ab inimico. in quo se ostendunt, nunquam amasse: alioqui non putarent se tam cito læsos. eiusmodi præstat inimicos aut certè ignotos habere, quàm amicos.

519 Esto in admittendis ad familiaritatem cũctantior, in retinendis semel admißis constantior.

520 Familiares elige: non placituros tantum, sed & profuturos: nõ eos qui omnia loquentur ad gratiam, sed qui ad commodum, nec qui suauiter assentabuntur, sed qui uere admonebunt.

521 Si consueueris assentatoribus delectari, nunquam uerum audies.

522 Ex bestijs exitiabiles maximè inter feras inuidia, inter mansuetas adulatio.

523 Quàm amandæ sapientia & uirtus, tam execranda assentatio: quæ impedit, ne illuc perueniamus, dum suadet iam peruenisse: tam diligenda recta admonitio, quæ illuc prouehit, dum quantum supersit, & quemadmodũ conficiendum sit, docet.

Si

Si reprehendi fers ægre, reprehendenda ne feceris. 524

Miserū illum, qui admonitorem, cum eget, non habet. 525

Malorum hominum consuetudinem non secus atque 526
ictos peste deuita: utrinq; enim metuendum contagium.

Nisi talis sis, qui confidas te posse illos meliores red 527
dere.

Sed huic fiduciæ non est, nimis fidendum, præsertim 528
quoniam natura nostra in malum fertur prona: ad uirtutem autem accliuis est atq; ardua semita.

Explora & ipse qui sis, quo loco, qua cōditione, nec 529
putes rem ullam esse tantam, ob quam tibi plusquam cæteris liceat.

Quo tibi plus concedente more licet, hoc minus retra 530
hente moderatione libeat.

In minores præbe te comem, in maiores reuerentem, 531
in pares facilem ac tractabilem.

Sic ut uitio sis semper durus, rigidus, inexorabilis. 532

A potentioribus contemni te ne inique accipias. po- 533
tiusq; id crede fortunæ uitio fieri, quàm hominis.

Si quid à minore proficiscatur, quod tibi parum pla 534
ceat, cogita nō id protinus contumeliā eße, sed libertatē.

Te etiam nimis esse delicatum, cui leues titillationes, 535
grandes uideantur esse plagæ.

Nec oportet existimes te, solum esse hominem, reli- 536
quos pecudes, quibus nec mutire liceat. homo es, uiue æquo cum reliquis hominibus iure.

Imò

537 Imò uero si sapientior es, si melior, hoc indulge, hoc concede magis de iure tuo cæteris tanquam imperitioribus, aut imbecillioribus. tibi uero minus uelis ignosci, cui tantum robur sapientia & uirtus attulere.

538 Si uirtute non excellis, cur postulas uideri alijs potior? si excellis, cur affectibus moderandis, nō plusquàm uulgus præstas?

539 Iniuriam accipere, quàm facere: decipi, quàm decipere, satius & præstantius. quod nec humana ignorauit sapientia, ut Socrates, Plato, Aristoteles, Seneca.

540 Memineris humanæ imbecillitatis esse falli, errare: ne te grauiter aliorum delicta offendant, præsertim aduersum.

541 Ignoscere, generosi pectoris: irā retinere, atrocis, sæui, degeneris, uilis: quod & natura in mutis animantibus ostendit.

542 Quumq; Deus nihil uel crebrius faciat, uel libentius, quàm ignoscere, quis est tam demens, qui negare poßit illud esse pulcherrimū atq; excellentißimū, quo tam prope ad naturā illā accedimus summi & præpotētis Dei?

543 Eris in homines talis, qualē cupis CHRISTVM erga te.

544 Et est profecto æquum, ut eam tu des hominibus ueniam, qua in eisdem delictis, aut alijs non paulo leuioribus ipse eges.

545 Nulla oratio præstantior, aut efficatior apud Deum

illa,

illa, quam edocti sumus ab eius filio CHRISTO domino: quæ idcirco Dominica nominatur.

At illam nō potes uere ac puro animo dicere, nisi toto pectore homini condonaris, quicquid ipse cōdonari tibi à Deo petis. 546

Hac lege remittitur nobis ingens debitum, si nos exiguum remittamus. 547

Quicquid unquam homo in hominem peccauit, minutißima pars est eius, quod quiuis hominum singulis momentis in Deum peccat. nimirum tantum, quanto maior & excelsior est homine Deus. 548

Si cui es iratus, fac iuxta monitum Apostoli, ne sol occidat super iram tuam. 549

Cōcessurus cubitū, omnes ex animo rixas, iras, offensiones, cupiditates, sollicitudines depone: ut cōposito & tranquillo animo placidißimæ te quieti tradas. 550

Cui semel ignoueris, cura ut ille sentiat bona fide id esse actum, ut nec ipse iniuriarū memineris, & experiatur te amicū, si qua in re iuuare, aut cōmodare illi potes. 551

Affectus iniuria, caue ne ultionē tuis manibus de quoquam sumas, nec eam ulli mortalium mandes. non est tibi ius in seruum alienum: imò in conseruum tuum. Domino tuo iniuriam facis, si non illi cognitionem relinquis de conseruo tuo. 552

Atqui Deus est omniū Dominus, uniuersi sumus eius serui. Sit satis te questum: ac ne queraris quidem. oculus 553

Domini singula intuetur: & iuxta sacrum uerbum, ipse nouit & facientem iniuriam, & patientem.

554 Idcirco sic ipse omnibus edicit: Mihi uindictam, & ego retribuam.

555 Nam quũ in animo sit iniuria, nõ in facto, solus Deus scit, qui fuerit animus, & quod ei debetur supplicium.

556 Plerunq; putamus eam esse iniuriam, quæ non est: ut sunt nobis affectus nostri nimis chari, qui nõn sinũt nos singula rite examinare, sed ad iudicãdum transuersos in sua rapiunt.

QVOMODO SE QVISQVE GERET ERGA SEIPSVM.

557 Conuenit te nõ charum modo esse tibi ipsi, sed etiam uenerabilem præbere, ut pudeat te tuijpsius aliquid facturi uel inepte, uel imprudenter, uel impudenter, fœdè, flagitiosè, sceleratè, nefariè, impiè.

558 Pluris facias iudicium conscientiæ tuæ, quàm uoces omnes ingentis multitudinis, quæ imperita & stulta est. ignota temere ut probat, sic & damnat.

559 Conscientia est, quæ turbata maximos affert animo cruciatus. tranquilla maximam beatitudinem: cui nullæ opes, nulla possunt regna comparari.

560 Hoc est quod Dominus in Euangelio pollicetur suis, multo plura etiam in hac uita recepturos eos, quàm quæ pro se repudiarint.

561 Fama nec profutura malo, nec læsura bonum.

Mortuus

Mortuus quid plus referes de fama, quàm pictura 561
Apellis laudata? aut equus in Olympia uictor? nec uiuo quidem prodest, si eam ignorat. si nouit, nihil adfert aliud, nisi ut sapiẽs cõtẽnat, insipiẽs sibi magis placeat.

Cõscientia uerum & solidum & duraturum reddit 562
testimonium, plurimum in illo Dei iudicio ualiturum, uitæq; huius magna est magistra. Et quemadmodum scite ille dixit, murus aheneus, quo & tuti agimus inter innumera uitæ pericula, & securi: nec ullus est tantus terror, qui eum commoueat. est enim mente defixus Deo, illiq; fidit uni, ac ei se nouit peculiari esse curæ, cui scit parere uniuersa.

Turpe est alijs notum esse, ignotum sibi. 563

An non tibi sufficit, te & tibi notum esse, et (quod ma 564
ximum est) Deo?

Qui tamen nominis curam abijciunt, ut audacius & 565
securius peccent, ij dupliciter sunt mali, quòd nec homines reuerentur, nec Deum.

Et in conscientiam iniurij sunt, quam derident ac de- 566
ludunt, tanquam ob id spreuerint famam, ut se conscientiæ suæ liberius uendicarent: quæ hac de causa effusius delinquit, quòd iam nullo metu coërcetur.

Hoc est amare se conari, laborare, magnis precibus 567
à Deo petere ac cõtendere, ut excellentißima nostri pars ornata atque exculta sit ueris germanisq; ornamentis, nempe religione.

569 Non is amat se, qui opes, qui honores amat, qui voluptates, deniq; quæcũq; siue extrinsecus sunt, siue in corpore: quum potissima hominis pars sit mens.

570 Nec amat se, qui ignoratione sui seipsum fallit, uel falli se ab alijs patitur: interdum gaudet, quum ea sibi persuadet inesse bona, quæ nulla insunt.

571 Hic nõ est in homine amor sui, quum ipse sit animus: sed amor corporis inconsultus, cæcus, ferus, perniciosus sibi & alijs.

572 Quem non iniuria caput esse ac originem malorum omnium Socrates pronũciauit. quippe tollit charitatem mutuã, unde in genere humano mala omnia nascuntur.

573 Nimium qui se hoc modo amat, is nec alium amat, nec ab alio amatur.

574 Superbus mitibus discors, superbis multo etiã magis.

575 Seruator noster breui declarat documento, quid sit amare se, quid odisse: Qui odit, inquit, animam suam, nihil illi in rebus istis fortuitis aut perituris indulgendo, is uere amat eam, & saluam cupit: qui uero amat indulgendo, is odit, is uult perditam.

576 Laborem pro æterno & cœlesti præmio, quis nisi demens refugiat? quum nec caduca hæc & fragilia citra laborem acquirantur.

577 Hæc est lex eorũ, quibus pater est Adam, ut laborent: hæc eorum execratio, quibus mater Eua, ut affligantur.

578 Quanto præstat anniti, ut maxima merces opera nostra

ſtra quæratur: quàm exigua, uilis, & euanida, atq; hinc ſempiternus cruciatus & mœror?

Quid quod facilius & tutius & ſecurius, ac proinde 579
iucundius leuiusq; eſt, bene agere: quum peccatum timoris & ſollicitudinis ſit plenum?

Peccatum hominis mors, ut iugulare ſeipſum uidea- 580
tur, quiſquis peccat: abducit enim ſe à Deo uita noſtra, & à quiete conſcientiæ ſuæ, qua nihil eſt beatius.

Peccati ſordes ablues lachrymis, pœnitentia, & inuo 581
catione diuinæ clementiæ, multum huic confiſus.

Occaſio omnis peccãdi, et cauſa, intentiſſima cura ui 582
tanda eſt. Sapiẽs ait: Qui amat periculum, peribit in eo.

Et imminet ſemper occaſioni ſuæ diabolus, per quem 583
nunquam nobis licet ſecuris agere.

Semper eſt cum eo belligerandum, ut uere Iob dixe- 584
rit: Militia eſt uita hominis ſuper terram.

Et quũ ſit hoſtis tam potens, robuſtus, uafer, tam calli 585
dus, ueteranus, exercitatus, tot uires habeat, tot ſtratagemata: nulla ratione, aut arte, aut ui noſtra propria poſſemus pares illi, nedum ſuperiores è conflictu excedere. idcirco diffiſi noſtris copijs, ad Deum accurrendum eſt, ad opem implorandam.

Hac cauſa Dominus ac magiſter noſter ſuis illud ſub- 586
inde præcipit, orẽt, et religioſis affectibus à patre omniũ petant, ne in tentationem ducantur, hoc eſt in prælium, quo manus cum diabolo conſerant.

587 Et in oratione, quam ipse nos docuit, illa est coronis, Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à prauo illo insidiatore.

588 Sic ergo agamus semper, tanquam in acie armati: uigilantes, accincti, intenti, occasionibus nostris non indormientes. & quum tanta sit uitæ fugacitas, in tanta incertitate, ut ne crastinum quidem poßit sibi quisquam polliceri, stultum est & periculosissimũ, si spes nostras in longum tendamus, differamusq; nos adornare futuro itineri, quò singulis momẽtis uocamur, inscij quãdo (uelimus nolimus) in illud pertrahemur. quã ob rem paremus nobis thesaurũ ad futuram uitam, cui aliquid quotidie accrescat, quo instructi & confisi, nunquam per segnitiem aut secordiam inopinãtes opprimamur, aut discedamus mœsti, sed parati abire, & uitæ huius pleni, agentes præ nobis magnam & optimam spem uitæ, innocenter sanctéq; transactæ per fidem filij Dei & pietatẽ, quam nos edocuit, quo munere nullum potuit homini à Deo maius, aut pulchrius dari: quo Deum noscimus, & quantum effici à mortali poteſt, æmulamur, sequimur, consequimur.

589 Sine hoc quid est homo aliud, q̃ immortale pecus?

590 Vt unus dies humanæ uitæ præferendus est longißimæ ætati corui aut cerui, ita dies unus ex religione actus, hoc est, diuinæ uitæ, toti æternitati sine religione anteponendus.

591 Hæc est uita æterna, inquit CHRISTVS Dominus

nus,ut agnoſcamus patrẽ, & quem ille miſit IESVM CHRISTVM.

Hic eſt curſus abſolutæ ſapientiæ, cuius primus gra- 592
dus eſt noſſe ſe, poſtremus noſſe Deum.

Regi ſeculorum immortali & inuiſibili,
ſoli Deo honor & gloria.

Brugis, 1 5 2 4.

IOAN. LVDOVICVS VIVES D. MARIAE CAMBRIAE PRINCIPI, HENRICI VIII, ANGLIAE REGIS FI LIAE S.

SOLITVM eſt principibus adhiberi ſatellitium, quod pro cuſtodia corporis ac uitæ illorum perpetuo excubet, recepto magis more quàm ſapienti aut probo: quum principes eo ipſo

metũ suum testentur, qui ferè ex conscientia nascitur: nec ulla certior custodia sit, aut fidelior, quàm innocentia, & populorũ amor, qui non armis aut terrore extorquetur: amore, fide, diligentia, cura communium commodorum elicitur. Nec immerito laudata est Agasiclis Lacedæmonum Regis sapientißima uox, posse quẽuis sine satellitio regnare, qui sic subditis imperaret, ut filijs pater. Sed si consuetudo tot annorum usu comprobata tolli tam subito nõ potest, ne custodibus corporis istius careas, parentes tui curabũt. Ego uero à matre tua, inclyta et sanctißima fœmina rogatus, Satellitium circundabo animo tuo: quod te securiorẽ ac tutiorẽ præstabit, quàm hastati aut sagittarij quicunq;. Nam hæc corporea custodia, corrupta nonnunq̃ uel precio, uel metu, uel delicijs, imperatorem suum aut deseruit, ut Neronem: aut prodidit, ut Galbam: aut etiam occidit, ut Pertinacem. Hi abs te semel bona fide asciti, pectora sua pro salute tua aduersus impetus assultusq; & insidias omnes obijcient. Est enim maius animo periculũ à uiribus & astu uitiorũ, quàm corpori ab externis aut intimis simultatibus: quanto cuiq; charior esse debet animus quàm corpus, & uitiorũ callidiores insidiæ atq; occultiores, & eorum tyrannis grauior, & interitus animi acerbior ac terribilior. Accipies igitur Satellites ducẽtos, aut paulò plures, quos sic tibi facies familiares, ut nec noctu nec interdiu, nec domi, nec in publico sinas à tutela tui uel latum unguem discedere.

ne his

ne his, aut certe similibus destituta, prædæ sis diabolo: qui, ut Petrus ait, tanq̃ leo rugiens circumit, quærens quẽ deuoret. Symbola appellaui, quasi notas quasdã, cuiusmodi uetus mos erat Principibus se insignire, quod et fit hodie. sed latius res patuit. ad uulgum etiam progressa: unde tanquam ex stultitiæ fonte manarũt illa stolidæ cuiusdam arrogãtiæ, quæ hoc tẽpore Principes usurpant, indigna nõ modo Christianis, sed etiam gentilibus: quibus illi omnibus minãtur, omnes terrẽt: & sibi ipsi plus tribuunt quàm homini est concessum: maioremq; in potentia sua fiduciam collocant, quàm in Deo. Intelligi potest de quibus loquar, nec mihi explicatius quicquam dicere necesse est. Eiusdem ferociæ sunt insignia leonum, ursorum, pardorum, luporum, serpentum, draconum, molossorum, aquilarum, uulturum, gladiorum, ignium, & huiusmodi: tanquam pulchrum & magnificum & uere Principe dignũ sit, talis esse ingenij, qualis sunt illa, atrocis, rapacis, sæui, cruẽtiq;. quanto præstaret, aliquid pro insignibus ostendere, quod humanitate, comitate, lenitate, dulcedine alliceret atq; inuitaret? aut grauitatis & præstantiæ magnitudine ac maiestate detineret? Porrò symbolorum hæc est lex, ut sententiam absoluant uerbis ad summum quinque: & quo breuiora sunt, hoc uenustatis plus habeant. quale est illud Augusti, Matura. Obscuritatis aliquid & allegoriæ symbolum cõdit, ut paulum à naturali sensu deflectatur: modo ne tanta sit, quãta Pythagoræ

Symbola.

Insignia.

Symbolorum lex.

thagoræ est usus, ut ab intelligentia dictorum suorũ arceret imperitos. qui symbola sua longißime uerbis abduxit illinc, quò sensus spectabat: adeò ut Tyrrhenos induxerit illis citra omnem allegoriam parêre, quũ eam non assequerentur. idcirco & expositiunculas addidi, breues quidem pro rei argumẽto, sed in hoc tantum, ne te in multis ambiguitas uel remoraretur, uel falleret. Mihi pro hoc satellitio nolo stipendium aliud numerari, quàm ut lex CHRISTI, unde sunt nobis hæc desumpta, utique uoluimus, in tota uita atq; actionibus tuis regnet: magno exemplo priuatarũ, si talis sis Princeps ipsa. quod facile consequêris, matris tuæ imitatione. Homini enim Christiano, quod potest amplius præmium aut præstabilius in hac uita contingere, aut ad futuram fructuosius, quàm uidere rectas suas admonitiones, non irritas cecidisse? & opera sua auctam aliquorum pietatem? Impartiat tibi Dominus IESVS spiritum suum, ut & felicissima quàm diutißime uiuas, et fortunis omnibus probitatem anteponas. Brugis ad Calendas Quintiles.

M. D XXIIII.

Scopus

SCOPVS uitæ Chriſtus. 1

Sit hoc primũ ſymbolũ, tanq̃ felix auſpiciũ cæterorũ. quo mo nemur, omnia referẽda in Chriſtum, & in eum dirigenda, ut iaculantium ſagittas in ſcopulum.

Pax Chriſti. 2

Hæc eſt, quæ in totum hominem placidiſſimam cõcordiam & quietẽ inuehit, ne quid in ipſo tumultuetur: nec cum alio intus aut foris pugnet, uel diſſentiat.

Murus æneus ſana conſcientia. 3

Impenetrabilis eſt enim. & qui maxime hominem tutatur, ex Horatio: Hic *murus aheneus eſto,* Nil *conſcire ſibi, nulla palleſcere culpa.*

Felicitas unica, intus nil ſtrepere. 4

Fons humanæ felicitatis & miſeriæ in animo eſt, qui ſi trãquillus ſit, ſuauiſſime agimus: ſin commoueatur, inſuauiſſime. ut ſi fons turbetur, cœnoſa eſt aqua: ſi quieſcat, liquida, & guſtui grata.

Bonis omnia in bonum. 5

Homo probus & ſapiens, quæcunque ſiue bona contingant, ſiue mala, ad ſuam utilitatem uertit, dexteritate ſapientiæ. Deus *etiam omnia quæ dat charis ſibi, conuertit in ſalutis inſtrumentum, ſicut* Paulus *inquit,* Dili*gentibus* Deum *omnia redeunt in bona.*

Suſpicionibus

6 Suſpicionibus ſecuris.

Nõ indulgendum ſuſpicionibus: nõleuiter auertendæ,ſed ſecuribus ſunt reſcindendæ.

7 Virtus inſtar omnium.

Nulla enim re ad bene uiuendum indiget, qui eam habet,quod Stoici ſenſerunt: & id ſentire Chriſtianos magis decet.

8 Virtus citra fortunam ualida.

Et hoc ex Stoicis,& Chriſtianis.

9 Tibicen fortunæ uirtus.

Infirma ſunt ſine uirtute, quæcunq; uel exterius contingunt, uel corpori: ideo ſuſtentaculum fortunæ eſt uirtus.hoc eſt enim in ædificijs tibicen.

10 Sanus intus & exterius.

Iuuenalis,ex Socrate:Orãdum eſt,ut ſit mens ſana in corpore ſano.

11 Antidotum uitæ,patientia.

Horatius,Cuiuis dolori remediũ eſt patientia.hoc eſt uerũ antidotũ cõtra tot uenena uitæ huius, quibus undique intrinſecus,& extrinſecus inuadimur, ac urgemur.

12 Sal uitæ,amicitia.

Inſulſa eſt enim uita ſine amicitia,& maxima quæq; oblectamenta inſuauia,ut Cicero in Lælio declarat.

13 Oculus uitæ,ſapientia.

Sapientia eſt rerum humanarum & diuinarum notitia,

titia, qua sublata cæca esset uita nostra, & in densissimis tenebris destituta.

In uirtute oculi & manus. 14

Inspicienda enim uirtus, & agenda.

Multi nimium, nemo satis. 15

Habent intellige. ex Seneca: Fortuna multis nimium dedit, nemini satis. Nam multi quum plus quàm sufficit, aut oportet poßideant, nondum tamen uidentur sibi habere satis: quòd ad cupiditatē uiuunt, quæ insatiabilis est.

Satis hoc contento. 16

Nihil tam exiguum, quod nō sufficiat ei, qui amplius non requirit.

Satis relicturo. 17

Quid iuuat tam multa congerere, aut tam anxie custodire: quum uelimus nolimus, relinquenda sint?

Intus quàm exterius formosior. 18

Vera pulchritudo est in animo. idcirco Stoici solū sapientem uocabant pulchrum. Cicero. 3. de Fin. & Socracrates apud Platonem in Alcibiade de uotis, optabat, ut intus pulcher efficeretur.

Intus quàm exterius ornatior. 19

Ornamēta interiora sunt uirtutes, eruditio, acumen: quæ excellentiora sunt uestimētis, aut forma corporis.

Harmonia interna. 20

Vt nihil ab alio dissonet, sed sit concentus in animo dulcißimus.

dulcißimus: hanc ueram esse musicam dicebat Socrates.

21 Velle instar omnium.

Apud Deum sufficit uelle. & gentilium sunt illa celebrata: Si desunt uires, tamen est laudãda uolũtas: &, Voluntas pro facultate.

22 Natura quis pauper?

Nulli potest deesse, quo se sustentet: sic enim prouidit natura, ut facile suppetat animantibus alimonia, modo ne quis putet se non posse uiuere sine pane siligineo, & pisciculis ex mari Aegeo aduectis, aut auiculis multo parandis. panis & aqua uitæ sufficit, interim solũ olus.

23 Opinione quis diues?

Nemo est humanis opinionibus diues, quæ in immensum nostros usus auxerunt, ut nemo tam habeat multa, cui non aliquid deesse uideatur. quo fit, ut diues non sit, quum aliquid requirit amplius. Ita si errorem communem recipimus, nec sua opinione quisquã erit diues, nec aliena.

24 Nec malum, nec frontem.

Nec mali quid feceris, reueritus Deum: nec quod malum esse existimetur, reueritus homines: tum ne alios offendas, aut exemplo sis ad malum.

25 Sapiens solus longæuus,

Vita enim stultorum non est uita. ea demum est uita, quæ per sapientiam agitur. ita præferẽdus est dies unus

sapientis

ſapientis,longiſsimæ æternitati ſtultorũ.ex Cicerone.5. Tuſcul.quæſtionum.

Nocere promptum,ut peſſimum. 26

Prodeſſe abſtruſum,ut optimum. 27

Nihil eſt tam imbecillum, aut tenue, quod non poſsit aliquâ nocere, ſed prodeſſe difficillimum. non eſt hoc cuiuſuis. & nocere peſsimũ,nempe diabolicum: prodeſſe uero,utpote diuinum, præſtantiſsimũ. idcirco nemo explicare debet uires ſuas nocẽdo, quũ aranei morſus poſſit hominem necare.ſed iuuando, quod rarum eſt,& pulcherrimum,diuinæq; naturæ cognatum.

Pauper egens,non carens. 28

Non eſt pauper, qui caret,ſed qui eget,qui deſiderat. Socrates forum ingreſſus,q̃ multis ego,inquit, nõ egeo?

Alienis lachrymis cautior. 29

Alieno riſu lætior. 30

Non eſt gaudendum alienis malis, ſed danda opera, ut illis fiamus cautiores,ne in illorũ cauſam incidamus: nec inuidendum alienæ lætitiæ, ſed gaudendum, tanquã ſi tibi contigiſſet.

Cor canum in iuuenili corpore. 31

Vt ſit prudentia ſenilis in iuuenta.cor enim ſedes eſt ingenij & mentis,unde cordati homines.

Pedica nimia fiducia. 32

Decipitur facile,quiſquis nimium fidit alijs:ſed potiſ-

ſimum,

simum qui sibi ipse. ne uirtuti quidem suæ, unde facile na-scitur arrogantia, & uanitas, quæ sæpißime uirtutibus succrescit.

33 Columbi oculus in serpentino corde.

Hoc ex Euangelio: *Estote prudentes ut serpentes, & simplices ut columbæ. Decet enim nos corde sapere, sed oculo in iudicando uti minime maligno, aut uafro.*

34 Oculus in sceptro.

Nulla uirtus magis decet principē, quàm prudentia. quid enim aliud est potētia in stulto, quàm gladius in ma-nu furentis? Istud sumptum ex Hieroglyphicis Aegy-*ptiorum.*

35 In uirtute delphinus.

Narrant nullum animalium celerius esse delphino. Admonemur nō debere nos differre bene agere: sed uti in eo aggrediendo magna celeritate.

36 In ultione Callipedes.

Suetonius in Tyberio refert, hunc seu hominē, seu ani-mans aliud, quum diem totum se cōmouerit, non promo-uere tamen cubitum unum, ut tarditas illa in prouerbiū uenerit. Significat symbolum, lentißimos debere nos esse in ulciscendo.

37 Temporis minister.

Allusio ad uetus oraculū, Tempori pare: *de quo Pla-to, & Cicero, et Seneca. Accōmodare se debet unusquisq;*

tempori

tempori, nec speret coacturum se tempora, ut suis rebus seruiant. ipse potius præsenti rerum statui subseruiat.

Tempori parcus dispensator. 38

Et istud uetus, Tēpori parce. Nihil charius debet nobis esse. quippe nihil est aliud tempus, quàm uita, quam unusquisq; tantum se amare profitetur, quum nullius rei magis sit prodigus, quàm temporis. Seneca de breuitate uitæ, eódem spectat.

Magno uendendum tempus. 39

Gloria Crocodilus. 40

Animal est in Nilo amne Aegypti, cuius hanc ferūt naturam, ut persequentes fugiat, fugientes persequatur: sic gloria quærentes fugit, negligētes sequitur. Sallustius de Catone: Quo minus gloriam petebat, hoc eam magis assequebatur.

Hemerobia uana gloria. 41

Aristoteles scribit, ad Hippanim Scythiæ fluuium nasci bestiolas, quæ ad perendinum diem nunquam perueniant, quæ hac de causa dicūtur ἐφημερίδες *&* ἡμερόβιαι, *quasi diariæ: sic inanis gloria cito extinguitur, nec diuturna esse potest.*

Disce uiuere. 42

Disce mori. 43

Vtrunq; ex æquo discendū, & rectè uiuere, & rectè mori. nemo rectè moritur, qui nō rectè uixerit. hoc est

totius uitæ exercitium, ut bene uiuamus, nec iniquo moriamur animo.

44 Viue ut post uiuas.

Sic est hic uiuendum, ut ad alterã perueniamus meliorem, atque adeò ueram uitam. nam præsens uita, quid aliud est quàm peregrinatio?

45 Virtus exercetur, non perit.

46 Generosa uirtus flatu accenditur.

47 Virtus inimicitijs fortunæ crescit.

Eodem pertinent, Virtutem maiorem fieri aduersis, tanquam materia suorum incrementorum. Medium referri potest, uel ad flatum iratæ fortunæ, uel ad laudem.

48 Extorquet quies.

Nullũ imperiũ grauius aut potentius quieto, in quo inest plus autoritatis & maiestatis, quàm in uehementi & turbulento. tale describit Vergil. 1. Aeneidos: Ac ueluti magno in populo. & Claudianus de consulatu Manlij Theodori. Imperiũ concitatũ ut multum habet impetus, sic minus uiriũ, citius cõtemnitur, facilius frãgitur.

Terret imperium.

49 *De imperio uehementi, quod metum quidem incutit, sed debilitat subditorum uires.*

50 Blandum imperium imperiosum.

Maiores enim habet uires, et fortius cogit. Ausonius: Blando uis latet imperio.

Domitrix

Domitrix omnium patientia. 51

Vergilius, Vincenda omnis fortuna ferendo est. Fortuna & casus humani, & impetus hominum retunduntur, si opponatur moles patientiæ: quod ostenderũt martyres nostræ pietatis.

Nobilitatem non dat unus dies. 52

Nemo est nobilis, quòd his aut illis parentibus natus sit. nec sors nascendi, quæ uno die contingit, facit nobilem, sed præclari uirtutis actus. Iuuenalis: Tota licet ueteres exornent undiq; ceræ Atria: Nobilitas sola est, atq; unica, uirtus.

Generositas uirtus, non sanguis. 53

Ad idem tendit. Inductione ad eam rem utũtur. Quis equus generosus? quis canis? nônne qui optimus? & sic in cæteris animantibus, ac stirpibus. ergo & generosus homo non alius, quàm optimus.

Fortuna nimis blanda, hamata. 54

Publius in minis: Fortuna cum blanditur, captatũ uenit. nulla est alia fortuna, quàm Deus: sed admonemur, non efferri, non fidere corporis aut diuitiarum successibus: hi enim fortunæ nomine solẽt intelligi. nec Deus nos fallit: ipsi nos fallimus, stulte utentes rebus.

Fortuna fallacior, quo blandior. 55

Quod ego ad moderationẽ animi Cardinali Cronio dederam. sed non tam symbolum id fuit, quàm uatici-

nium. nam quum se effusissime fortuna in illius & Ceruiani patrui sinum effudisset, repente utrunque absumpsit, sed Cardinalem adolescentem adhuc, alterius & uiginti annorum.

56 Stabilissima fortuna stultissima.

Idem mimus: Fortuna nimiū quem fouet, stultum facit. adimit enim mentem, & tantis successibus insolescit animus humanus, ut iam nec alios ferre possit, nec se. Memini matrem tuam sapientissimam fœminam dixisse mihi, quum à Sion ad Richemūdiam cymba reueheremur. se quidem temperatā & mediam quādam fortunam malle, quàm uel asperrimam, uel lenissimam: alterutrum tamen optādum si esset, electuram citius tristissimā, quàm blandissimam. infelicibus non deesse consolationem, fortunatiss. deesse mentem. Quod dictum uere pudici pectoris & sapientis, ego apud multos in hac regione celeberrimum feci.

57 Corpus excors fragile.

Horatius, Robur sine consilio, mole ruit sua. & apud Ciceronem sæpe, Nihil esse uires citra consilium.

58 Cor uel incorporeum firmum.

Consilium magnas per se habet uires, etiam si corporeæ uires desint. quod ostendit natura in formicis, & apiculis. Sallustius: Non uiribus, aut uelocitate corporum res magnæ geruntur, sed consilio, autoritate. Eadem

dem est sententia Ciceronis in Catone maiore.

Fideli nullæ seræ. 59

Omnia ei cōcreduntur: nihil est ei clausum. Theognides: O Cyrne, argēto fidelis præstat & auro. Cōtrà, infideli nihil est satis clausum.

Autoritas rerum gerendarum telum. 60

Plura perficit autoritas, quàm uires, aut etiam consilia. declarari hoc potest in principibus, qui magnas res gerunt, non tam opibus aut sapientia, quàm autoritate & maiestate. bella dicebat Cæsar, fama plurimum confici. multum quoq; interest, quis dicat, honoratus an inhonoratus: ut ait apud Euripidem Hecuba.

Veraci creditur, & mentienti. 61

Propter autoritatem, & præceptam fidem.

Mendaci non creditur, & iurato. 62

Aristoteles interrogatus quid lucrarentur mēdaces, respondit, ut quum uera dicant, nemo credat.

Magnes amoris amor. 63

Nihil est, quod sic eliciat amorem, ut amor. Martialis: Hoc non fit uerbis Marce, ut ameris ama. Est naturalis quædā in rebus coniunctio & harmonia, ut nemo illū oderit, à quo diligitur. De hoc Plato, Seneca, & alij.

Philtra amor. 64

Itaq; non est opus alio poculo amatorio, ad amorem exprimendum, quàm amore.

65 Magnum satellitium amor.

Claudianus:Non sic excubiæ,nec circunstantia pila, Vt tutatur amor. Sallustius: Non arma,aut opes præsidia regni sunt,sed amici.nemo enim uult nocere ei,quem amat:Simile est quod sequitur,

66 Firmissimæ opes amor.

Non modo impia, sed stulta est etiam in rebus mundanis illorum uox, qui aiunt omnia in pecunia esse constituta, amorem parum posse,quum uideamus maximas opes propter odium subuersas: minimas uero,& infirmas, inimicitijs cõstabilitas. Hinc uerbũ uetus:Vbi amici,ibi opes. Apud Germanos & Scythas nullæ fuerunt olim opes aliæ.

67 Vbi terror,ibi timor.

Necesse est eũ timere,qui terret alios.Ex uetere sententia,apud multos celebri.

68 Vbi uber,ibi tuber.

Apuleius in Floridis:Nihil quicquã homini tam prosperum diuinitus datum,quin & tamen admistum sit aliquid difficultatis,ut etiã in amplißima quaq; lætitia subsit quæpiã uel parua querimonia, coniugatione quadam mellis & fellis:Vbi uber,ibi tuber.

69 Omnia proposuit labori deus.

Horatius: Nil sine magno Vita labore dedit mortalibus. & Verg.Labor omnia uincit Improbus.Ferũt fabulæ,Iouem

læ, Iouē hominibus omnia uenalia exposuisse, preciū esse laborē. Dici nō potest, quantū in re omni ualeat quātulacunq; sedulitas, ut de formicis scribit Plinius.

Immodica imbecilla. 70

Modica firma. 71

Quum Theopompus rex Lacedæmoniorum Ephoros regio imperio opposuisset, querenti uxori, quòd minorem filijs potētiam esset traditurus, quàm à patre accepisset: Atqui firmiorem, inquit. Modicū uero cum mediocre est, tum moderatū, utroq; dictum pertinet. Et in omni uita res mediocres iucundiores ac stabiliores sunt, quàm uastæ atq; immanes. unde illud Hesiodi: Dimidiū plus toto. quia mediocritas nimietate præstabilior. & Claudianus: Viuitur exiguo melius.

Magnus ope minorum. 72

Nemo ad magnitudinem peruenit, nisi auxilio minorum. quo grauius est illum infirmiores despicere, quorū adiumento eò euectus est, unde hoc ipsi facere liceret.

Vicit uim uirtus. 73

Virtus ut Deo cognata, uires omnes hominum infringit.

Strauit fortunam uirtus. 74

Multis exemplis ostensum est, potentiorē esse uirtutem opibus & casibus fortuitis, ut magni & excellentes uirtute uiri humanos casus sublimes & intrepidi cal-

carint, & quibus opes succubuissent, ea uirtus superauit, uelut carcerē Socrates, Rutilius exilium, inimicitias potentum Cato, sed atrocissima dictu nostri martyres.

75 Fortitudo in fortunam, non homines.

Non est fortitudo cædere, sternere, cladem hominibus afferre. hoc belluarum est, nō hominum. Vera fortitudo est, uitia cohibere, fortuita despicere, nihil nisi probitatis timere iacturam.

76 Optima, cibus inuidiæ.

Inuidia non arrodit nisi excelsa, & optima: humilia, abiecta, uilia negligit, non sunt illi esui. molestum est inuidiam ferre: & tamen molestius, nihil habere inuidendū.

77 Inuidia sibi & alijs uenenum.

Alia perimit, sed primum se ipsam. in cæteris inuidia est iniquissima. in hoc æquissima, quòd et illum tanquam ueneno cōsumit, in quo est, et eum ulciscitur quē impetit.

78 Inuidia uipera.

Ferunt hanc edi, arrosis matris lateribus: ita priusq̃ exeat, matrem perimit. sic inuidia, primum omnium enecat eum, in quo gignitur, tum prodit uenenatissima fera.

79 Quod deo & homini.

Aequum est, nos ipsos uoluntati Dei præbere morigeros, ac obsequentes: nobisq; idem placere, quod Deo, ne quis indignetur, aut improbet res sic aut aliter euenire, quū autor sit omniū Deus: nos quorsum tendāt ignari.

Da

Da cæcus. 80

Accipe oculatus. 81

Decet eum qui dat, non meminisse beneficij: nec multum spectare cui det, certe continuo oculos auertere: ne exprobrare aut imputare uideatur, aut laudẽ quærere. eum uero, qui accipit, intueri non tam munus, quàm dantem, et semper meminisse gratiæ. Idcirco fingũt tres esse Gratias, duas nũquam retrospicere, tertiam semper priores intueri.

Bonus bonis & malis. 82

Malus nec malis, nec bonis. 83

Bonus & admirabilis & charus est bonis, & malis: malus uero neutris.

Præsidium in innocentia. 84

Inter tot uitæ huius pericula, quũ reliqua omnia iniuriæ obnoxia sint, innocẽtiæ noceri non potest. tum & reliqua fluxa, & euanida, & infirma sunt: sola innocentia efficit, ne aliquà uiolari poßimus. nec quisquã alia re magis fidere, aut alia debet cõparare suæ salutis munimenta, quîs non tutus modo agat inter pericula, sed inter maximos terrores securus. Innocẽtia humanorũ summum, inquit Plinius in Præfatione.

Matura. 85

Quod aliter dicitur, Festina tarde. Augusti uerbum apud Suetoniũ. Per quod intellige, debere in negotijs ge-

rendis celeritatem tarditati admiſceri. nec quicquam nimis properãter agi, nec nimis lente. Hæc duo uerbo unico ſignificari putant, Matura. ut apud Salluſtium: Nam prius quàm incipias, cõſulto: & ubi conſulueris, mature opus eſt facto. Quanquã in cõſulendo uelim ſuſcipi plus tarditatis: in agendo autem, modo ſit ſatis grauiter deliberatum, plus celeritatis.

86 Ciconiæ beneficium.

Ciconiæ hic eſt mos, ut unum è pullis relinquat ei domui, in qua eſt nidulata. tum & parentes ſenio defectos tandiu & nutrit et geſtat humeris, quàm ipſa ab eis fuerat paruula atque imbecillis educata. unde ἀντιπελαργεῖν. Ita optime in eam collocatur beneficium, & in homines gratos, qui eius ſignificantur nota. tametſi commodandum eſt cuicunque poſsis. Quod uulgò noſtrates dicũt: Bene fac, nec ſpectes cui, ſed gratis, potiſsimum propter exemplum.

87 Comœdia uita humana.

Eſt enim ceu ludus quidam, in quo unuſquiſque agit perſonam ſuam. Danda eſt opera, ut moderatis affectibus tranſigatur, nec cruenta ſit Cataſtrophe, aut funeſta, qualis ſolet eſſe in Tragœdijs: ſed læta, qualis in comœdijs. ideo additur,

88 Ne uita tragœdia.

In qua turbulenta, & ſæua ſunt omnia.

Confide

Confide rectè agens. 89

Neminem metue innocens. Nam probo animo nemo potest nocere, & si corpori noceat, hactenus nocet, ut animam ex eo tanquam è carcere in libertatem emittat, ueramq; uitam.

Veritas temporis filia. 90

Verũ quod diu latuit, procedente tempore existit & apparet, ne quis fidat mendacio, uel putet in occulto semper ueritatem fore. Cicero: Opinionum commenta delet dies, naturæ iudicia confirmat.

Lupus mendacio tempus. 91

Vorat enim, & absumit.

Veritas premitur, non opprimitur. 92

Laborat uerum, sed eluctatur tandem.

Mendacio comites tenebræ. 93

Tandẽ enim obscuratur, tum & amat tenebras, quibus tueatur sese.

Veritatis splendor comes. 94

Exilium inter malos. 95

Non est exilium à patria abesse, sed à bonis, & inter malos agere. Relegarãt Sinopenses Diogenem Cynicũ: Et ego illos relegaui, inquit Diogenes. quum hic Athenis uiueret, illi in Pontica barbarie.

Ne hilarem insaniam insanias. 96

Ex Seneca. quum quis mente abiecta, uel submersa, uoluptatibus

uoluptatibus se & delitijs mancipauit.

97 Inter ſpinas calceatus.

Admonet, nõ incaute agendũ inter inimicos: quumq; inimicis ſepta ſit hæc uita, circũſpectione & magna cautione opus eſt ad eam tranſigendam.

98 Deum ſequere.

Vetus dictũ: ἕπου θεῷ. *poteſt ſic dici, Deus dux: ut illius & ductui atq; auſpicijs te totum in hac uitæ militia permittas, et imperijs obtẽperes, et exemplũ æmuleris.*

99 Fama pluris quàm opes.

Et iucundior eſt & utilior. multos uidemus magnis ſpoliatos opibus propter aduerſam famã: alios propter ſecundum & fauorabilem rumorem locupletatos.

100 Virtus pluris quàm fama.

Res ſolida & firma, & perennatura pluris æſtimanda eſt, quàm ficta, atq; adumbrata: & corpus quanto maioris quàm umbra.

101 Virtutis umbra gloria.

Ex Socr. ideo cõpẽdioſa eſt ad gloriã per uirtutẽ uia.

102 Oculos in pectus.

In pectore eſt cor, ſedes cogitationum. Perinde eſt ac ſi dicas, Noſce te ipſum.

103 Non extorquebis amari.

Claudianus in Panegyrico ſexti cõſulatus Honorij. Cætera extorquentur ui: amori non poteſt uis inferri.

Tempus edax rerum. 104

Ouidij in Metamorph.15.& Aristoteles: Omnia tempore contabescunt, & decidunt, præter Deum, & spiritus, quibus ille immortalitatem communicauit.

Subiecta Dei manu consistimus. 105

Nec angeli, nec animæ nostræ sunt natura sua immortales, sed uoluntate Dei: nec res ulla uel momentum duraret, nisi eā regētis Dei cura sustineret. quo intollerabilior est in tāta infirmitate superbia, aut ingratitudo, si nō agnoscas cuius munus sit uita, & ea, quibus intumescis.

Gloria uento discutitur. 106

Quum aliud non sit, quàm flatus quidam.

Propter inuidiam uela opulentiam. 107

Inuidia, inquit Sallustius, ex opulentia orta est. ideo opes celandæ sunt, ne inuidiam nobis pariant. graue est enim eam ferre, quamuis innoxiam.

Honores onera. 108

Multæ curæ & sollicitudines suscipiendæ sunt, multi labores adeundi constitutis in dignitate, aut honore: maxime quū illum studēt cōseruare. non minus erit uenustum si dicatur, Fasces fasces. Erāt fasces magistratū Romanorum insignia, sunt & fasces sarcinæ ac onera.

Virtutis radices altæ. 109

Ad stabilitatem uirtutis pertinet, quum reliqua uix summo solo hæreant.

110 Mortalibus immortalia præferenda.

Vt uirtus & eius æternum præmium, diuitijs aut honoribus, aut quibusuis humanis affectibus.

111 Alata ætas.

Celerrime enim auolat: Et fugiunt freno nõ remorante dies. et hoc citius, si sit bona ætas: nam mala diutius immorantur, & premunt.

112 Fidens, non confidens.

Sperandum est benè, sed non stolidè, aut prudenter. quumq; incerta sint omnia futura, nec in felicitate attollendus est animus, nec in aduersis cõtrahendus. nec id tamen sperandum aut aggrediendum, quod maius sit uiribus, aut uerecundiæ terminos excedat.

113 Cuius pudebit, pigeat.

114 Ne feceris, quod factum nolis.

Finis in re omni spectandus est: stultumq; est id agere, quod postea multo redempturus sis. ne feceris, quum parum proderit pœnitentia.

115 Stulta de alienis superbia.

Videtur enim absonum, si ob eas te res extollas, quæ tuæ non sunt. porrò quid sit alienum, declaratur proximo symbolo.

116 Alienum quicquid adimitur.

Quod tolli potest, nostrum nõ est, ut fortuita & corporea: solus animus est noster.

Quod

Quod commodauit fortuna tollet. 117
Quod mutuauit natura, repetet. 118
Quod parauerit uirtus, retinebis. 119

Cõmodata uidentur à fortuna, quæ eâdem reddũtur: mutuata à natura, quæ similia. nõ eadem, sed utraq; non diutius futura sunt apud nos, q̃ creditor aut cõmendator permiserit. At uirtutis præclara facinora, quemadmodũ inquit Sallustius, sicuti anima ipsa, immortalia sunt.

Princeps priuatis sublimior sentiendo. 120

Non decet principem aut opibus modo, aut potentia priuatos excellere: sed sensu quodam & opinionibus, supra popularem captum sapientißimis. ut non moueatur exiguis & uilibus reculis, sicut plebecula: sed sit in eo ut dignitas, ita sapientia quædam singularis. indignũ enim est eos, quibus cæteri parent, non melius de rebus censeré, quàm uulgus imperitorum hominum.

Princeps multis consulendo. 121

Hoc demum est principem agere, publicas utilitates suis anteponere, existimareq; neminem esse inter subditos, cuius cura peculiariter ad se nõ pertineat. Itaq; princeps officium suum implet, propria cõmoda et proprios affectus exuendo, induendo communes. idcirco enim electi sunt principes, ut essent, qui suis priuatis soluti curis, publicis excubarent. Licebit & sic dicere: Officium est imperare, non regnum.

Tu tibi

122 Tu tibi uenerabilis.

Ne quid turpe uel agas, uel cogites, reueritus teipsũ.

123 Malum occultum perniciosissimum.

Non enim potest aut pœnitudine deleri, aut castigatione tolli, aut explicatione leuari, aut cõsolatione leniri, siue sit delictum, siue affectus aliquis.

124 Non quandiu, sed quàm bene.

Ad uitã & actiones omnes pertinet. Multis breue tẽpus seu uitæ contigit, seu quid aliud agendi: nemini ademta est in quantulocũq; tẽpore facultas rectè se in eo gerendi, quod instituit. ideo nõ refert, quãta sit ei diuturnitas, sed qualis administratio. nec uitã, ut sit bona, lõgam esse oportet: uel in uno momẽto sanctißime licet uiuere.

125 Nomen præ opibus.

Pluris enim faciendum est bonum nomen, quàm diuitiæ multæ, iuxta sententiam Solomonis.

126 Odiosus, modo immerito.

Ne cures, quòd odio habearis, modo id culpa tua non contingat, quòd aliquid ipse feceris odio dignum.

127 Ingratitudo multis immerẽtibus noxia.

Cessant enim homines benefacere, si in ingratos inciderint: ita gratos recusant experiri, ab ingratis læsi. idcirco lex erat in Græcia aduersus ingratos, quòd id uitiũ uideretur communioni & societati hominum uehementer damnosum.

Iniuria

Iniuria obliuione ulciſcenda. 128

Non eſt uerior aduerſus iniuriam ultio, quàm ſi obliuiſcaris eius: ſic enim nec animum uret, nec magis lædet, quàm ſi facta non eſſet.

Præcipitis conſilij aſſecla pœnitentia. 129

Multum enim cogitandũ & deliberandum eſt, ante quàm ſtatuas. ſententia ex Platone ſumpta.

Quod uni, & omnibus. 130

Pari ſumus omnes creati lege. quicquid uni euenit, poteſt et omnibus euenire, ne quis quum aliena uidet mala, ſecurus agat.

Ne ferrum igni. 131

Non eſt ira ferro armãda. Ex Pythagoræ ſymbolis.

Lachrymis ignis extinguendus. 132

Iram contra te lachrymis & pœnitentia, & petitionæ ueniæ placato, non ſolum Dei, ſed etiam hominum. non eſt turpe ueniam precari, turpe eſt Deum aut hominem habere inimicum.

Faſtigio caput ſummitte. 133

Potentiæ cede: ne cũ opulentiore, aut maiore, aut meliore contendito.

Falſo nomine non gaudendum. 134

Fluxum eſt enim, et momentaneum: nec iuuat, quum reclamet conſcientia.

135 Amicus, ut non alius.

136 Inimicus, ut non idem.

Amicus sic amandus est, sic colendus, sic cum eo uersandum, ut non putes posse inimicum fieri: inimicum uero sic oderis, tanquã aliquãdo amicus sit futurus. in quo damnatur à Cicerone sententia Biantis Priennæi, quam sequutus est in mimis Publius.

137 Quod uideri uis, esto.

Nulla uia facilior. nõ idẽ ualẽt fucata et simulata, quod uera & solida. magna istis inest uis, infirma sunt illa.

138 Oculum in metam.

Spectandus est in rebus omnibus finis & exitus, ne præsentibus periculosè decipiamur.

139 Nocens metuit pœnam.

140 Innocens nec casum.

Nocens stimulante conscientia, metuit paratam legibus pœnam. innocens fiducia conscientiæ nec humanos casus pertimescit: quũ sua omnia in se uno, hoc est, in animo & uirtute posita esse ducat: tum & illum sequitur, illi fidit, in cuius manu sunt casus omnes.

141 Excusanda seruitus sub necessitate.

Non dico honesta, ut Publius: sed excusanda. causam enim probabilem potest afferre, cur seruiat, quia necessitate impellitur. sed multum interest, quam quisq; fingat sibi necessitatem.

Ne à pudendo uincaris hoste. 142

Vt uoluptatibus, libidinibus, cupiditatibus, ira, et cæteris uitijs.

Turpibus ne seruito. 143

Vt uitijs, & malis hominibus, quorum consuetudine fis peior, & eorum sceleribus uideris esse administer.

Amicum inimicum fugito. 144

Hoc est, assentatorem, fucatum amicum, & eum qui sub amicitiæ nomine odit, aut cõtemnit, aut inuidet. sunt enim qui amicos infelices diligũt, felicibus inuidẽt. Tum illos potiss. fugito, qui amorem simulant, quũ insidientur probitati & uirtuti: aut qui familiaritate ostensa, labem & ignominiam afferũt: quiq; ad flagitia & facinora uel exhortantur, uel incitamento sunt exemplo sui.

Ne lingua mente celerior. 145

Cogitandum prius, quid loquaris. uelocissimus datus est animus, ne quid possit eum præuertere, si uelit: debet hic esse linguæ clauus.

Bellum cum uitijs. 146

Non cum hominibus debet geri bellum, nec uires ac robur in eos ostentandæ: sed in uitia, qui sunt ueri hostes nobis exitiabiles.

Diuitiæ iniuriæ pignora. 147

Ex Eucherio Lugdunen. Multis fit iniuria, tãtum ut tollantur opes: expilantur à furibus, spoliantur à latro-

 nibus,

nibus,& cæduntur. in hos calũniatores inuadunt, in hos iudices acriter cognoscunt, & animaduertũt. præsertim in ijs criminibus, ob quæ fortunæ adimuntur: in quibus nulli tutiores sunt, quàm qui quod perdant non habent. nulli periculo propiores diuitibus.

148 Bona ad benefaciendum.

Non conuenit bona uel animi, uel corporis, uel externa data esse homini ad nocẽdum: nec ad malefaciendum tributa sunt, quod nomen ipsum indicat, ut & sibi prosint & alijs.

149 Maximæ opes, prodesse.

Nihil iucũdius ipsi, qui id facit, nihil eidẽ tutius. nam qui profuit multis, hunc tuentur multi.

150 Thesaurus gratia boni.

Magnus est thesaurus gratia, quam uir bonus debet pro benficio.

151 Quod uides, non diu.

Quæcũq; in uita cernis, non diu cernes: aut enim illa interitus auferet, aut te.

152 Vt uerax, ne suspicax.

Ex Eucherio. qui enim suspicax est, facile quæ cõperta non habet, affirmabit: ita mentietur affectus impulsu.

153 Non diues, ni contemnas.

Ex Seneca: Nemo enim suis diuitijs ut oportet utitur, nec fructũ ex eis ullum capit, qui noctes & dies pro illis

illis est sollicitus: qui uero poßidet tanquam alienas, hic demum tanquam suis fruitur. nullum bonum iuuat animum, nisi ad cuius amißionem ipse præparatus est. hinc illud mimi: Despicere oportet, quod poßis deperdere.

Expende. 154

Singulorum pondus & precium æstimandum, tum quæ dicturus, quæq; acturus, exordia, progressus, exitus rerum.

Sine querela. 155

Viuendum ita, ut non sit cur uel de te quisquam conqueratur, uel ipse de quoquam, aut de fortuna: nec ipse cuiquam facias iniuriam, nec factam tibi credas. Seneca de Trãquillitate uitæ: Assuescendum itaq; cõditioni suæ, & quàm minimum de illa querendum, & quicquid habet circa se commodi, apprehendendum. Nihil tam acerbum est, in quo nõ æquus animus solatium inueniat. Hoc est Symbolum nostrum.

Frenum in lingua. 156

Ne soluta dicat, quod noceat: unde infrenes nominantur.

Ne bos in lingua. 157

Allusio ad uetus prouerbium. Bos moneta erat numi Attici, & hinc ipse nũmus sic appellabatur. qui tacebant precio cõducti, dicebantur loqui non posse, quòd bouem haberẽt in lingua. Simile est illud, quod in Demosthenẽ

mercede tacentem, quum anginam causaretur, quidã dixit: Non anginam patitur, sed argentanginam.

158 Accurate cogita immutabilia.

Multum deliberandum est antequam facias, quod factum mutari non poterit: ut ducere uxorem, sacris initiari, aut bellum suscipere, aut prælium committere. potest etiam aliò referri: ut multum de æternis illis post uitam cogitemus, quo sanctius hic uiuamus.

159 Longius, modo tutius.

Ad uitã spectat, ad tẽpus etiã, ne sectemur dispẽdiosa cõpendia uel in eruditione, uel in parãdis opibus, aut eius modi. Augustus solitus erat dicere: Sat cito, si sat bene.

160 Populo cede, non pare.

Non est cum multitudine pugnandum, bellua multicipiti: sed nec eius opinionibus assentiendum.

161 Et pilo sua umbra.

Nullus est tam cõtemptibilis, qui non & prodesse in loco, & quod facilius est, nocere poßit: ideo nemo contemnendus.

162 Hospes ne curiosus.

In aliena domo, in aliena ciuitate decet unumquenq; modestè se gerere, nec curiosè se interponere in administrationem. multo magis conuenit nos in hoc mundo, minime sollicitè aut curiosè agere, in quo planè hospites sumus, seu exules uerius.

Cede,

Cæde, modo doce. 163

Ex amore sciendi dictum à Diogene Antisthenì, cum is sustulisset baculum, ut discipulum cæderet, molestum sciscitatorem.

Magnum hospitium magni hospitis. 164

Non potest esse exiguum hospitium, quod implet magnus hospes: nec contemnendum id corpus, quod inhabitat excellens animus.

Tota uita dies unus. 165

Ex Quintiliano in Mathematico. Si omnia uitæ huius diligenter excutiantur, quid aliud est uita tota, quàm dies unus? aut quid est in uniuersa uita, quod non sit in quouis die? ut mirandũ sit, non exatiari homines eisdem toties redeuntibus.

Diarij omnes. 166

Ex superiore pẽdet, & ad breuitatẽ ætatis refertur.

Ex usu, non collatione fortuna. 167

Vt sis diues, non spectandũ est tibi quantum alij possideant, sed quanto tu egeas.

Maiores superbus, minores mœstus. 168

Ad minuendam superbiam spectet quisq; præstantiores se, in eo de quo intumescit: ad leniendũ mœrorem, infeliciores in eo de quo tristatur.

Foris Argus, domi talpa. 169

In eos. qui in aliena mire oculati sunt, ad sua cæci. Ar-

gus centoculus fuit, talpa est cæca. Fabella est de manticis apud Aesopum & Persium, quarum altera dependet ad pectus, in qua sunt aliena uitia: altera ad tergũ, in qua nostra. Potest etiam dici: Domi Tiresias, foris lynx.

170 Ne nimium scrutare.

In eandẽ sentẽtiam: & sic, Ne molestus percontator.

171 Certum in incerto.

Nihil est uita incertius. in hac paranda est uirtus certissima possessio: intuenda altera illa immortalis. cogitanda mors, qua nihil est certius: uanæ & incertæ spes & sollicitudines dimittendæ, quibus ut (quemadmodum Manlius inquit) dum quærimus æuum, perdamus.

172 Voluptates specta abeuntes.

Nam quum adueniũt, delectant: ideo pulchræ iucundæq; existimantur, recedentes turpitudinem ac fœditatem suã produnt. posset sic afformari, In uoluptate decorem suũ, nõ faciem. Videbis fœditatem earũ, & pœnitentiã, quam relinquunt. sic fiet, ut eas auerseris ac detestere.

173 Voluptas malorum esca.

Platonis sentẽtia. Malus capitur uoluptate, bonus cõsilio. bono uiro Deus est lex, malo cupiditas.

174 Falle uiuens, sed non te.

Vetus erat, λάθε βιώσας. Putant fuisse dictum Epicuri. de quo Plutarchus, & Horatius: Nec uixit male, qui natus moriensq; fefellit. addendũ tamẽ, ne quis seipsum

in uita

in uita ignoret, & si ab alijs ignoretur.

Non refert quà, sed quò. 175

Nihil refert quà trãseas in hac peregrinatione uitæ, sed quò peruenias. in omni loco, in omni fortuna licet rectè agere, & illò peruenire quò intendimus.

Scopulus in undis. 176

Vt sit in animo tanta firmitas, quam undæ omnes & fluctus humanorum casuum concutere non ualeant, semper immobilis, & altior fortuna.

Miserrimum pendêre. 177

Inter spem & metum suspensum esse, miserrimum.

Ne bis puer. 178

Antiquũ prouerbium, Bis pueri senes. de senibus deliris & dementibus. admonet, ne in grandiore ætate uiuamus, aut sapiamus pueriliter.

Ne laborem citra præmium. &, 179
Ne laborem laboris præmium.

Laboris in res mundanas uel præmiũ est nullum, aut certe uanitas, uel alter labor honestior quidem, sed molestior: ut qui dignitates dignitatibus mutãt. sic clamat Hercules ille in tragœdia: Finis unius mali, gradus est sequentis. Interim præmium horũ laborũ est sempiternus cruciatus. sicut Paulus inquit, Stipendia peccati mors.

Pertuso dolio nihil infunde. 180

Allusio ad dolium Danaidum apud inferos, ut habẽt

fabulæ. Ad multa tēdit, ne quid des prodigo & profuso: ne rimosæ auri, & loquaci arcanum credas, ne cupiditatibus inseruias, ne uoluptatibus obsequar, s: ne insatiabilibus largiri assuescas.

181 Turpe gigantem in nano.

In tam pusillo corpore, quantum natura dedit hominibus, tam fragili et infirmo, turpissimum est esse tam ferum & superbum animum, qui stultitia & superbia cælos etiam contingat.

182 Difficilis gloriæ custodia.

Quàm multa perferēda sunt studioso gloriæ, ut paretur, ut parta cōseruetur. maior perpetienda est seruitus, quàm emptis de lapide: quū gloria nisi fundamentis uirtutis innitatur, fugacissima sit.

183 Malus potentiæ custos metus.

Fragiles opes, quas multi metuunt, ac proinde oderunt. Sententia est omninm ferè sapientum, quam tractat in Officijs Cicero.

184 Nescis quid uesper serus uehat.

Futura incertissima, ne quis nimium uel confidat, uel desperet. dictū est Varronis, qui sic Satyras aliquot suas inscripsit. Eódem refertur, Inter os & offam.

185 Faciem ne aperias.

Tecta est facies humana uerecundia, quod solum uelamentum reliquit ei natura. non est exuenda tam honesto tegumento:

tegumento: nihil enim inuerecundia detestabilius.

Manum per frontem ne ducito. 186

Allusi ad illud, Perfricare frontē, siue faciem, siue os. de ijs dictum, qui pudorem excutiunt.

Splendor summus non intuendus. 187

Solem si sereno cœlo intuearis, nocet oculis, interdū excæcat: sic si diuinitatis fulgorē tentes cōtemplari, oculos mentis amittes. Qui scrutatur maiestatem, inquit Sapiens, opprimetur à gloria. nō capiūt angustiæ mētis humanæ rem tam sublimem atq; amplam, Non uidebit me homo, & uiuet, ait Deus. adorāda sunt hæc, nō scrutāda.

Linguas ne præscinde, sed caue. 188

Non est libertas hominibus tollenda. nam sicut Augustus dixit: Decet in liberis ciuitatibus liberas esse linguas. sed sic uiuēdum, ne sit cur homines suam in te libertatem uelint exercere.

Ora uirtute obtura, non metu. 189

Eódem spectat. Nō claudenda sunt ora metu. operculo fragili & inualido. bene agendo efficies, ne quis male de te sentiat, ac proinde nec loquatur.

Cogitatus liber. 190

Nemo prohibere potest quenquam cogitare.

Cogitatus quis coget? uis ueritatis. 191

Hæc enim suspiciones omnes tollit: & tanta est, ut ultro in mentes hominum se insinuet, efficiatq;, ut nemini aliter

aliter libeat cogitare, sæpe nec liceat, ideo rectè agēdum est. nō aliter assequemur, ut omnes de nobis rectè sentiāt.

192 Homo homini par.

Ne quis supra hominem se efferat, ne contemnat, ne despiciat, ne se præferat alteri, quum simus omnes à Deo parente omniū æquo iure conditi, et in hanc uitam missi. Potest etiam ex Seneca sic dici: Deo imperium, homini consortium.

193 Suauissimus post laborem fructus.

Sic demū frui iuuat, quū res labore quæsita est, ut molestia præterita usu præsenti leuetur. Vulgare est, Parta labore iuuant.

194 Animo corpus fulciendum.

Non succumbendum operibus honestis. & deficientibus corporis uiribus, animi conatus tantus sit, ut labēs ac decidens corpus sustentet. ex Sene. lib. de Vita beata.

195 Nocens se iudice nūquam absoluitur.

Semper enim accusatur & condemnatur à conscientia mentis suæ. Iuuenal. Exēplo quodcūq; malo cōmittitur, ipsi Displicet autori: prima hæc est ultio, quòd se Iudice nemo nocens absoluitur. De hac re Cic. in Pisonem, & pro Roscio Amerino, & Seneca multis in locis. apud Quintil. est illud prouerbij loco, Cōscientia mille testes.

196 Ebrietas nec madida, nec sicca.

Ebrietas madida est, quæ fit ex uino aut ceruisia: sic-

ca uero

ea uero, quæ affectu aliquo immodico, cũ is uim omnem mentis & iudicij consopiuit, ut ira, lætitia, metus, insolentia ex immodicis fortunæ successibus: arrogantia, uoluptates, & omne delectamentorum genus, quam ebrietatem Græci uocant ἄοινον, quasi inuinam: utraq; cauenda, utraq; hominem extra se pellit, & impotem sui reddit.

Potentiorem in te ne admittito. 197

Cõsuetudo uitiorum, & qui à philosophis habitus dicitur, à Græcis ἕξις, uiolentißimus est tyrannus, quum animum occupauit. ideo magnopere laborandum est, ne quis talis in nobis inualescat. non erimus nostri iuris illo admisso. idẽ dicẽdũ de multis pturbationib. ut ira, ut auaritia, sed potißimũ ludi cupiditate, amore, et uoluptate.

Precibus emptum charum. 198

Vulgare dictum. Cicero: Emere malo, quàm rogare. idem Apuleius in Florid. Magnum precium sunt preces, quippe illis additur uerecundia. Sic igitur te compara, ut paucis egeas, quo pauca roges: & rogatus magnũ te credito accepisse precium eius, quod rogaris, ne sis exoratu difficilis.

Quiesce nihil acturus. 199

Dictum Attilij, quod citat Plinius Nouocomensis: Satius est ociosum esse, q̃ nihil agere. Nihil agere, est rem inutilem, aut non successuram tractare. cõsultius est quiescere, quàm id agere.

Ingenium

200 Ingenium inexercitatum, torpidum.

Cato ingeniũ hominis dicebat ferro esse simile, quod ex usu splẽdescit: at in ocio rubigine obducitur, & exeditur. Exercẽdum semper ingenium: ocia enim feraciß. uitiorum seminariũ. sed honesto aliquo & pulchro opere, uelut eruditione & uirtute. nam rebus flagitiosis aut turpibus exercere, hoc uero non exercere est, sed corrũpere, de quo est sequens symbolum.

201 Ingenium situ pereat, non sentibus.

Præstat ociosum degere, quàm malis exercitamentis occupari.

202 Nullus sine linea dies.

Ex uetere dicto, et more Apellis Coi pictoris, qui tanta fuit in arte sua diligẽtia, ut nullus præteriret dies tam alijs rebus occupatus, in quo non ipse saltem lineam aliquam penicillo duxisset. Et erat olim maxima pars artis in lineis tenuißimè ducendis sita. Admonet, non debere diem ullum abire, in quo non aliquid dignum homine egerimus: opus uidelicet ingenij, uel ad eruditionem, uel ad prudentiã, uel ad probitatẽ & pietatẽ spectans. quem dicunt fuisse Censorij Catonis morem. ijs uero qui alijs artibus uitam quærũt, aliquid esse in sua cuiq; arte quotidie exercendum.

203 Calumniæ morsui remedium nullum.

Nullum ferè est tantum malum, cui natura remediũ

non

non pararit, saltem fuga. atqui calumnia et clàm mordet, & antè occidit, quàm sentiatur.

Beneuoli multi, consiliarij pauci. 204

Ex Solomone: *Multis bene & uelis, & facias. arcana tua ne cuiuis cõmittas, nec quemlibet consule.* Delige, *quo poßis in hanc rem tuto & cum fructu uti.*

Iustitia gratuita. 205

Ex Cicerone, *primo de* Legibus: Nihil *est iniustius, q̃ iustitiæ præmiũ quærere. & qui mercede est uir bonus, mercede etiam erit malus.*

Misericordia uenalis, crudelis. 206

Crudele est, eum qui sic affectus est, ut misericordia indigeat, cogere aliquid pẽdere, quo subleuetur. est enim acerbus & immitis animus, quem non flectit hominis calamitas, sed suum commodum.

Bonorum rector, malorum uictor. 207

Ex Seneca, *epistola* 85. In *secũdis rebus regendũ est, in aduersis pugnandum. fortuna prospera gubernanda arte, consilio, prudentia, ingenio: irata retundenda magnò robore, & inuicto animo superanda & calcanda.*

Quod inuenisse pigeat, ne quæras. 208

Satius est id ignorari: ut probrum domesticũ, tristem sortem à diuinaculo: quæ si prædicatur, nihil aliud quàm angit aßiduò cor.

Tantum

209 Tantum ſcis, quantum operaris.

Ferunt uerbũ hoc fuiſſe frequens Diuo Franciſco. *Ita eſt. Verius ſcit uir bonus et rudis, quid ſit uirtus, q̃ malus & doctus: et in rebus ſacris* CHRISTI *ſpiritus copioſiſsime præbet ſe pijs. Quid prodeſt malo ſciẽtia? nec uerè ſcit, tãetſi argutè diſſerat: nã in peccato ſemper ineſt cæcitas. An non melius nouit quid ſit pingere, qui imperitè de pictura diſputans, peritè pingit: q̃ qui doctiſsime diſputãs, indoctiſsime & lineas ducit, & colores inducit?*

210 Perſona publica priuatam depone.

Cui magiſtratus, aut imperium, aut principatus mandatur, is ſciat iam non ſibi ſuas utilitates quærendas, ſed populi, cui præeſt. ſic optime publicum officium adminiſtrabit, alioqui fiet tyrannus. Deberet pro curiarum *foribus dictũ aliquod in hanc ſententiam inſcribi, quo admonerentur magiſtratus, & eorum conſultores:* Huc *ingrediens, perſonã priuatã relinque in limine, publicã ſume.*

211 Paruo fames conſtat, magno faſtidium.

Naturæ *paucis rebus ſatisfit, fames exiguo cibo placatur, & tollitur. ingentes menſæ faſtidium adferunt & morbos.*

212 Vnum eſt neceſſarium.

Verbum Domini *& Seruatoris noſtri* CHRISTI, *ad augendam curam pietatis, & minuendam ſollicitudinem rerum periturarum. procuratio & cibi, & potus,*

& rei

& rei familiaris in qua Martha uersabatur, utilis quidē homini ad tēpus. at sedere ad pedes Domini, & uerbū illius puris animis haurire, quod erat Magdalenæ munus, id demū necessariū, & quod nūquā aufertur. Cū oīa siue ingenij decora atq; ornamēta, siue corporis atq; externa cōmoda expēderis, intelliges unū esse homini necessariū.

Mente Deo defixus. 213

Hoc symbolum tam fausto omine ponetur ultimum, quàm illud primum, Scopus uitæ CHRISTVS. ipse est initium, ipse finis, ab ipso proficiscuntur omnia, in ipsum tendunt. Huic oportet nos affigamus, si uolumus beati esse, nō alio clauo, quàm mente ipsa. Possunt alia permulta Symbola deduci ex Platone, Cicerone, Seneca, Horatio: sed præcipue sacris literis, fonte ut copiosißimo, ita liquidißimo ac purißimo, & scriptoribus nostræ religionis. adsunt prouerbia tot, & metaphoræ, & allegoriæ, fabulæ quoq; & historiæ, quæ suppeditare magnum numerum possunt: & nostra hæc mutari, atque in alias uerti formulas licebit, & ex scholiolis alia desumi. quocirca nec illa attigi, quæ sunt omnibus in ore, Nosce te ipsum, Ne quid nimis: Sponde, iactura præsto est, quæ dicuntur tria Apollinis oracula: & Dimidium plus toto, quod Hesiodi: tum Sustine & abstine, quod Epicteti. Hæc quæ posui, sufficient siue ad sententiarū copiā, quæ omnes penè his sunt conclusæ, siue ad rationem ostendendam, quemadmodum alia poßint innumera excogitari.

FINIS.

SATELLITII,

SIVE SYMBOLORVM, iuxta marginalem eorundem numerum Index.

A

Accipe oculatus 81
Accurate cogita immutabilia 158
Alata ætas 111
Alienum quicquid adimitur 116
Alieno risu lætior 30
Alienis lachrymis cautior 29
Amicus, ut non alius 135
Amicũ inimicũ fugito 144
Animo corpus fulciendum 194
Antidotũ uitæ, patientia 11
Autoritas rerum gerendarum telum 60

B

Bellum cum uitijs 146
Beneuoli multi, consiliarij pauci 204
Blandum imperium imperiosum 50
Bona ad benefaciendum 148
Bonis omnia in bonum 5
Bonus bonis & malis 82
Bonorum rector, malorũ uictor 207

C

Cæde, modo doce 163
Calumniæ morsui remediũ nullum 203
Certum in incerto 171
Ciconiæ beneficium 86
Cogitatus liber 190
Cogitatus quis coget? uis ueritatis 191
Columbi oculus in serpentino corde 33
Comœdia uita humana 87

Con-

Confide recte agens 89
Cor canum in iuuenili cor pore 31
Cor uel incorporeum firmum 58
Corpus excors fragile 57
Cuius pudebit, pigeat 113
D
Da cæcus 80
Deum sequere 98
Diarij omnes 166
Difficilis gloriæ custodia 182
Disce uiuere 42
Disce mori 43
Diuitiæ iniuriæ pignora 147
Domitrix omnium patientia 51
E
Ebrietas nec madida, nec sicca 196
Et pilo sua umbra 161
Excusanda seruitus sub necessitate 141
Exilium inter malos 95
Expende 154
Extorquet quies 48
Ex usu, non collatione, fortuna 167
F
Faciem ne aperias 185
Falle uiuens, sed non te 174
Falso nomine non gaudendum 134
Fama pluris quàm opes 99
Fastigio caput summitte 133
Felicitas unica, intus nil strepere 4
Fideli nullæ seræ 59
Fidens, non confidens 112
Firmissimæ opes amor 66
Foris Argus, domi talpa 169
Fortitudo in fortunam, nõ homines 75
Fortuna fallacior, quo blandior 55

Fortuna nimis blanda, hamata 54
Frenum in lingua 156

G

Generosa uirtus flatu accenditur 46
Generositas uirtus, nõ sanguis 53
Gloria crocodilus 40
Gloria uẽto discutitur 106

H

Hemorobia uana gloria 41
Harmonia interna 20
Homo homini par 192
Honores onera 108
Hospes ne curiosus 162

I

Immodica imbecilla 70
Ingenium inexercitatum, torpidum 200
Ingenium situ pereat, non sentibus 201
Ingratitudo multis immerentibus noxia 127
Inimicus, ut non idem 136
Iniuria obliuione ulciscenda 128
Innocens nec casum 140
Inter spinas calceatus 97
Intus quàm exterius formosior 18
Intus quàm exterius ornatior 19
Inuidia sibi & alijs uenenum 77
Inuidia uipera 78
In uirtute delphinus 35
In uirtute oculi & manus 14
In ultione Callipides 36
Iustitia gratuita 205

L

Lachrymis ignis extinguendus 132
Linguas ne præscinde, sed caue 188
Longius, modo tutius 159
Lupus mendacio tempus 91

M

Magnes amoris amor 63

Magnus ope minorum 72
Magnum hoſpitiũ magni hoſpitis 164
Magnum ſatellitium amor 65
Magno uendendũ tempus 39
Maiores ſuperbus, minores mœſtus 168
Malus nec malis, nec bonis 83
Malus potentiæ cuſtos metus 183
Malum occultum perniciosiſsimum 123
Manum per frontem ne ducito 186
Matura 85
Maximæ opes, prodeſſe 149
Mendacio comites tenebræ 93
Mendaci non creditur, & iurato 62
Mente Deo defixus 213
Miſericordia uenalis, crudelis 206
Miſerrimum pendêre 177
Modica firma 71
Mortalibus immortalia præferenda 110
Multi nimium, nemo ſatis 15
Murus æneus ſana cõſcientia 3

N

Natura quis pauper? 22
Ne à pudendo uincaris hoſte 142
Ne bis puer 178
Ne bos in lingua 157
Nec malũ, nec frontem 24
Ne feceris, quod factum nolis 114
Ne ferrum igni 131
Ne hilarem inſaniam inſanias 96
Ne laborem citra præmiũ 179
Ne laborem laboris præmium eod. (145
Ne lingua mente celerior

Ne nimium ſcrutare 170
Neſcis quid ueſper ſerus ue hat 184
Ne uita tragœdia 88
Nobilitatem non dat unus dies 52
Nocens metuit pœnam 139
Nocens ſe iudice nunquam abſoluitur 195
Nomen præ opibus 125
Non diues, ni contemnas 153
Non extorquebis amari 103
Non quandiu, ſed quàm be ne 124
Non refert quà, ſed quò 175
Noſcere promptum, ut peſ ſimum 26
Nullus ſine linea dies 202

O

Oculus in ſceptro 34
Oculus uitæ, ſapientia 13
Oculum in metam 138
Oculos in pectus 102
Odioſus, modo immerito 126
Omnia propoſuit labori Deus 69
Opinione quis diues 23
Optima, cibus inuidiæ 76
Ora uirtute obtura, non metu 189

P

Paruo fames conſtat, ma gno faſtidium 211
Pauper egens, non carens 28
Pax Chriſti 2
Pedica nimia fiducia 32
Perſona publica priuatam depone 210
Pertuſo dolio nihil infun de 180
Philtra amor 64
Populo cede, non pare 160
Potentiorem in te ne admit tito

tito 197
Princeps multis consulendo 121
Præcipitis consilij assecla pœnitentia 129
Præsidiũ in innocentia 84
Precibus emptum, carum 198
Princeps priuatis sublimior sentiendo 120
Prodesse abstrusum, ut optimum 27
Propter inuidiam uela opulentiam 107

Q

Quiesce nihil acturus 199
Quod commodauit fortuna, tollet 117
Quod deo & homini 79
Quod inuenisse pigeat, ne quæras 208
Quod mutuauit natura, repetet 118
Quod parauerit uirtus, retinebis 119
Quod uideri uis, esto 137
Quod uides, non diu 151
Quod uni & omnibus 130

S

Sal uitæ, amicitia 12
Sanus intus & exterius 10
Sapiens solus longæuus 25
Satis hoc contento 16
Satis relicturo 17
Scopulus in undis 176
Scopus uitæ Christus 1
Splendor summus non intuendus 187
Sine querela 155
Strauit fortunam uirtus 74
Stabilißima fortuna, stultißima 56
Stulta de alienis superbia 115
Suauißimus post laborem fructus 193

Subiecta Dei manu consisti mus 105
Suspicionibus securis 6

T

Tantum scis, quantum ope raris 209
Thesaurus gratia boni 150
Tempus edax rerum 104
Temporis minister 37
Tempori parcus dispensator 38
Terret imperium 49
Tibicen fortunæ uirtus 9
Tota uita dies unus 165
Turpe gigantem in nano 181
Turpibus ne seruito 143
Tu tibi uenerabilis 122

V

Vbi terror, ibi timor 67
Vbi uber, ibi tuber 68
Velle instar omnium 21
Veraci creditur, & mentienti 61
Veritas premitur, non opprimitur 92
Veritas temporis filia 90
Veritatis splendor comes 94
Vicit uim uirtus 73
Virtus citra fortunam ualida 8
Virtus exercetur, non perit 45
Virtus inimicitijs fortunæ crescit 47
Virtus instar omnium 7
Virtus pluris, quàm fama 100
Virtutis radices altæ 109
Virtutis umbra gloria 101
Viue, ut post uiuas 44
Vnum est necessarium 212
Voluptas malorũ esca 173
Voluptates specta abeuntes 172
Vt uerax, ne suspicax 152

FINIS.

RERVM AC VERBORVM TOTO HOC
Libro memorabilium,
INDEX.

A

ABſoluta uerba 25. 26.
accentuū Latinæ & Græcæ linguarū diuerſitas 14
accentuum ratio 33.34
Acronis cōment. in Horatium 13
actiuū uerbi genus 24
eius formæ 25
adiectiua 21
aduerbia 19
adulatio 94
Aeſchines 15
Aeſopi fabellæ Græcæ 15.16
ætas alata 126
affabilitas 84.85
affectus 49
affectus animi morbi, eorūq; cognomina 58
affectus obſtare iudicio 98
affectuum regnum 62
de affectibus ſententiæ 58
Agaſiclis Lacedęmoniorum regis dictū 104
agricolationum ſcriptores 10.11
Aldi grammatica 12
Hieronymi Aleandri tabulæ græcæ 14
alienum quid 126
alimenti gratia nullū facinus admittendū 72
amare omnium feliciſſimum 76
amare ſe quid 99.100
amari omnium tutiſſi-

mum & iucundissimum 82
amicus inimicus fugiendus 131
amicus quomodo amãdus 130
amici fideles, potentissimum satellitium 82
amicorũ necessitati ultro succurrendum 92
amicitia certissimę opes 82
amicitia uera & duratura, tantum inter bonos 82
amicitia, uitæ sal 108
de amicitia multa elegãtissima p̃cepta 82.83
amor amoris magnes 117
amor amorem elicit 82
amor erga proximũ 76
amor omnia exęquat et communia reddit 76
amor sui 62.100
amor philtra 117
magnũ satellitiũ 118
amorem cogi nõ posse 124
animus 49
animus hominis felicitatis aut miserię fons 107
animus ꝓprie homo 37
animus quomodo lædatur 64
animi harmonia, uera musica 110
animi uelocitas 131
animi morbi affectus 58
animi partes 49
animi pulchritudo 109
animũ præter nihil homini propriũ 59.126
de animo præcepta 49
annotandi studium 7.54
annotandi studiũ puellæ conueniens 34
annotationes locorum communium 6
anomala 28
ἀντιπελαργεῖν 122
ἄοινος ebrietas 141
Apellis Coi industria 142
appellatiua nomina quæ 21

Sidon. Apollinaris 10. 35
Apollonius de dialectis Græcis 16
Apollonius tenebricosus 15
Apulei Asinus & Florida 10
Arator 11. 35
arcani committendi ratio 89
argentangina Demosthenis 134
Argus 135. 136
Aristides 15
Aristophanes 16
Aristoteles 15
arrogantia odiosa 89
arrogantia omnis à studijs arcenda 57
ars usu constituta, seu nata 12. 34. 35
artes fugiendæ quæ 50. 51
astrologia fugienda 50
assentatio 87
assentatio execranda 94
assentator amicus inimicus 131
assentatores cauendi 94
attentio lectionis 52
Attilij dictum 141
audire multa ut facillimum, ita & utilissimum 53
auditus, discendi sensus 53
Augusti symbolũ, Matura 105. 121. 122
D. Augustini opera 35
aures animi fenestræ 54
aurum, nisi utare, à cœno non differre 40
autoritatis uis 117
autores in primis legendi qui 9
autores puellæ uersandi qui 35
autores spurci non attingendi 51
autores studiosis per se legendi 13
autorum interpretes 12

autorum

autorum Græcorum le ctionis ordo 15
autorum lectionis exercitatio eod.

B

Belli pestis 80
beneficium in quẽ conferendum 122
beneficij meminisse nõ qui dat, sed qui accipit, debet 121
boni gratia, thesaurus 132
bonis omnia bona 107
bona ad quid data 132
bona cur dicta eod.
bona maxima quæ 44
bonorum appellatio 38
bos moneta, bos in lingua 133
Budæi translatio in Plutarchi aliquot opusculis 16

C

Caesaris commentaria 10
Calentij lusus eod.
Calepini dictionarium 13.35
Callipides 112
calumniæ nullum remedium 142.143
casus nominum quot 21.22
Cato 10
Catonis disticha 30
Cebetis tabula 16
Ceruianus 116
ceruix à frigore custodienda 46.56
charitas erga Deum 69
charitas sola Deo gratiosum reddit 79
de charitate obseruanda 76
chiromantia fugienda 50
Christus humani generis cum Deo pacificator, & salutis nostræ autor 66
Christus uitæ scopus 107.145
Christi actiones documento nobis propositæ 76
Christi aduentus causa 67

Christi dictum, Vnū necessarium 144.145
Christi gratia & uita 79
Christi pax 107
Christi uita, miracula, lex 67
Christi nomen auditū, aut epitheton, quomodo cogitandū 70
Christi patientia 77
Christo nihil uerius dari, quàm quod datur egenis 73
Christiani poëtæ 35
cibum sumpturo quæ cogitanda 71
post cibum non studendum 55
à cibo quid agendū 73
ciborum uarietas homini pestilens 47
Cicero 35
multū Terētio usus 9
Ciceronis epistolę. eod.
ad Atticum eod.
ciconiæ beneficium 122
cœna sit modica 55
cœnæ frugalitas 46.47
à cœna nihil bibendum 48.55
à cœna non studendum 55
cogitatus liber 139
colloquio prudētis nulla maior uoluptas 88.89
Columella 10
comitas 85
commentariorum usus 12
commune genus à dubio quo differat 21
commune uerbi genus 26
compositorum eadem quæ simplicium declinatio 22
concordiæ autor Deus 80
condiscipuli fratrum loco habendi 5
coniugationes uerborū 24
coniunctiones 19
quasi conuinctiones eod.
conscientia 98.99 (140
conscientia mille testes

conscien-

conſcientia murus aheneus 107
conſcientiæ accuſatio 140
conſcientiæ fiducia 130
conſcientiæ quiete nihil beatius 101
cõſilij præcipitis comes pœnitentia 129
conſilij uires 116
conſtructio, ſyntaxis, puellæ diſcenda 24
conſtructionis ratio 15
conſuetudo, tyrannus 141
contemptibilis nemo 85.86
contemptus omnis intolerabilis 85
cõtentio in diſſerendo uitanda 89
contentio ſtudiorum 6
conuiuio quales adhibendi 54
in conuiuio qualia eſſe omnia debeant 71.72
cor cogitationum ſedes 124
cor ingenij & mentis ſedes 111
cordis humani latebræ 78
Cornucopiæ Peroti 13.35
corpus animi mancipiũ 45
corpus excors fragile 116
corpus hominis quibus conſtet 37
corpus humanum quid 39
corporis cura quò referenda 46
corporis exercitationes 48
corporis forma ſeu pulchritudo 42.43
corporis partes crebro purgandæ quæ 46
de corpore præcepta 45
Crocodilus 113
Cronius Cardinalis 115
cubitum ituro quę cogitanda 73
quę ue obſeruãda 97
cultus Dei uer⁹ quis 68

cupi-

cupiditas insatiabilis 109
cupiditati quare nõ seruiendum 60
curiarum foribus quale dictum inscribendũ
curiositas 83 (144
D
DAnaidum doliũ 137
declinationes nominum 22
delectatio corporea 43
delphini symbolum 112
dæmonum supplicia 62
Demosthenes 15
Demosthenis argentangina 134
deponens uerbi genus 26
Deus 64
Deus iniuriarum uindex 97.98
Deus in quos sit maxime beneficus 64
Deus unus omnium pater 80
Dei amandi ratio potissima 66
Dei cognitio & amor ex religione 64
Dei cult⁹ uerus quis 68
Dei iniussu nihil in toto mundo geri 65
Dei maiestas adorãda, non scrutanda 139
Dei regnũ quęrentibus nihil defuturum 72
Dei templũ nos esse 68
Deo gratiosum reddit sola charitas 79
Deo parendum 120.124
Deum nosse, sapientiæ gradus postrem⁹ 103
Deum rerum omnium autorẽ in omnib. admirandũ, adorãdũq;
diaboli insidiæ 101 (70
dialogi puellæ quib. de rebus scribendi 29
dies unaquæq; humanę uitæ imago 73.74
differentiæ uocabulorũ ex Valla decerptæ 29
dignitas quid 38
dignitates 42
dimidiũ pl⁹ toto 119.145
Diogenis apophthegma 123. 135

diphthon-

diphthongi 19
diſcordiæ autor diabolus 80
in diſſerendo uitanda contentio 89
diues opinione nemo 110
diuitibus quare cedendum 84
diuinatrices artes fugiẽdæ 50
diuitiæ ad quid 41
diuitiæ iniuriæ pignora 131
diuitiæ quæ propriæ 38
diuitiarum ſtulta accumulatio 40
diuorum cultus 75
doceri à quouis nõ erubeſcendum 52
domeſtici 92
Donati commentarius in Terentium 12
dualis numerus Græcorum proprius 21
dubium genus eod.

E

EBrietas madida 140
ſicca 141
ἄοινος eod.
ediſcendi ratio 56
ediſcendũ quotidie aliquid 4
egens pauper 111
emendatio 8
emere malo, quàm rogare 141
Enchiridion Eraſmi 35
ἐφημερίδες 113
epicœnum genus 21
Epicuri dictum 136
epitheta 21
Eraſmi Colloquia 9.28
Syntaxis eod.
Eraſmi inſtitutio principis 35. cũ aliis eod.
errare cuiuſuis hominis 53
eruditio animi ad quid comparetur 39
eruditio diuina 51
eruditio ingenii paſtus 58
eruditionis fabricandæ inſtrumenta 52
de eruditione præcepta 50
etymologiarũ uſus 29

Euche-

Eucherius Lugdunẽsis
Euripides 16 (131
exercitationes corporis
exilium quid 123 (48
externa bona, non esse
nostra 43
externa omnia uel ad
corpus, uel animum
referri 39

F

FAbellæ quales puel-
lis discendæ 30
faciei uelũ uerecũdia 138
facundia prudens 8
fama 98.99
fama opibus potior 124
famæ custodia 44
fames paruo cõstat 144
familiares quomodo fa
ciendi 93
& quales 94
fasces fasces 125
felicitas unica quæ 107
Fest.Pompeij dictiona-
rium 13
festina tarde, Augusti di
ctum 121
fidendum, non cõfiden
dum 126
fides salutis nostræ fun
damentum 68
fidei donum 102
fidei obseruantia 90
fiducia nimia, pedica 111
finis in re omni spectan
dus 70.126.130
L.Florus 35
forma corporis 42
fortitudo quid 120
fortuna blãda, hamata
fortuna non alia (115
quàm Deus eod.
fortunę bona, sarcinę 61
fortuna tẽperata quàm
ampla, melior 116
fortunę tibicẽ uirtus 108
D.Francisci dictũ 144
frontem perfricare 139
frugalitas in prandio,
aut cœna 46.47
futura omnia incerta
futurũ perfectũ 23. (138

G

GAlba à satellitibus
proditus 104
Theod. Gaza interpre-
tum princeps 16
Theod. Gazę gramma-
tica

tica 14
Theod. Gaza de cõstru-
ctione 15

G

GEllius notatus 29
genera nominũ 20
uerborum 24
genera propter adiecti-
ua tantum reperta 21
generosus quis 39
generositas uirtus, non
sanguis 115
gentiliũ eruditio ad qd
nobis discenda 51.52
gerundij cõstructio 32
Griselidis exemplum 30
gloria crocodilus 113
gloria, flatus 125
gloria propriè quæ 38
gloria quid 42
gloria uirtutis umbra
gloriæ difficilis cu (124
stodia 138
Græcarũ literarũ prola
tio, & Latinarum di
uersa 14
Grẹcarũ literarũ studiũ,
eiusq́ ratio 14
Græcia maximorũ inge
niorũ feracissima 17
græcitatis fructus 16.17
græcolatinũ lexicon 16
Græcorũ autorũ legen-
dorum ordo 15
Grẹcorũ interp̃tationes
grãmatica ars ex (16
usu nata 34
Ioan. Grammaticus de
Græcis dialectis 16
grammatici 12
gratiarum typus 121

H

HAbitus, ἕξις 141
hæreticorũ opinio-
nes nostræ religioni
cõtrariæ fugiendæ 51
ἡμερόβια 113
Hermolai uersio in The
mistio 16 (eod.
Herodianus Politiani
Herodoti trãslatio. eod.
Hesychij lexicon eod.
ἕξις, habitus 141
D. Hieronymi epistolæ
Hippanis fluuius 113 (35
historiarum lectio 10
Homerus 16 (37
homo, animus ꝓpriè.
homi-

hominis constitutio 37
homini tria per omnē uitam meditanda 57
de hominū conuictu 83
hominum discrimen 92
hominibus quomodo utendum 92
honor nisi ex uirtute, prauus 41
honor quibus deferendus 84
honor quid 38
honoris usus 84.85
honores onera 125
Horatius 11
humanitas pro eruditione 85
hydromātia fugiēda 50

I

I consonans quando 18
iactantia omnis odiosa 89
ientaculi usus 46
Iesu Christi appellatio sacrosancta debet esse audientibus 70
ignobilitas non contemnenda 41
ignoratio turpis 8
ignoscere generosum 96
imitatio teneræ ætatis propria 33
imitationis usus in studijs eod.
impatiētia ex delicijs 62
imperare officium, non regnum 127
imperatiuus modus 23
imperium quietum 114
impersonalia uerba 31
imprudentia desperati animi signum 83
indicatiuus modus, qui & narratiuus 22
infinitiuus modus 23
infinitiuorum constructio 31
inflectionum ratio 14
inflectio nominum 20
infrenes 133
ingenium 50.52
ingenium ferro simile 141
ingenij pastus eruditio 58
ingratitudo immerentibus noxia 128

ciosissimum 128
mala aliena semper nostris uideri leuiora 62
mala maxima quæ putanda 44
malorum consuetudo fugienda 95
malis alienis non gaudendū, sed cauendū 111
Ant. Mancinelli thesaurus 28
elegātiæ ex Valla decerptæ 29
Mancinelli grammatica 12
mane surgenti quid obseruandum 74
manibus nō gesticulandum 84
μάντιαι 50
Marcelli Non. dictionarium 13
Matura, Augusti symbolum 105.121.122
mediocritas nimietate præstabilior 119
memoria 52
memoria crebro exercenda 55.56
memoria omnis eruditionis thesaurus 4
quō paretur. eod. et 5
memoria puellaris 20
memoriæ mors uinū 56
mendaces quid lucrentur 117
mendacij utilitas nō solida 90
mendacio comites tenebræ 123
de mendacio præcepta (90
mens 49.50
mensæ sacra læta & festa 72
metus ex conscientia 104
metus malus potentiæ custos 138
misericordia 81
misericordia uenalis, crudelis 143
modestia inter homines 83
modi uerborum 22.23
mores bonos corrūpūt collocutiones prauæ 51.54

Tho-

Thomæ Mori Vtopia 35
mori recte eum, qui recte uixerit 113
mors non metuenda 61
mortis simulacrum somnus & nox 74
mundus Dei domus, & unde dictus 64
musica uera animi harmonia 110
mutæ 18

N

NArratiuus modus, q & indicatiuus 22
naturæ lex, alteri quod tibi 75
q̊modo per Christū confirmata eod.
naturæ necessaria 47
Ne quid nimis 145
Nebrissensis grãmatica 12
elegãtiæ ex Valla decerptæ 29
necromãtia fugiēda 50
Nero à satellitio suo desertus 104
neutrum uerbi genus 25
neutrorū tres similes casus 22
nihil agere 141
Niniuitæ grãmatica 12
nobilitas quid 39.41
& nobilis quis 115
nocere promptum 111
nomen præ opibus 128
nomina 19
nominum inflectio 20
Non. Marcelli dictionarium 13
nosce seipsum 37
nosce teipsum 145
nosse se, & nosse Deū, sapientiæ gradus 103
nox & somnus mortis simulachrum 74
nulla dies sine linea 56.57.142
numeri nominum 21

O

OBliuione ulciscēda iniuria 129
ociosum esse satius, q̃ nihil agere 141
ociū, uitiorū seminariū 142
ocul⁹ in sceptro. 112
oculorum modestia 84
odisse, omnium esse infelicissimum 76
odisse se quid 100

Oecolampadij grãmatica Græca 14
opera 4
opes maximæ, prodesse 132
opiniõe diues nemo 110
opum stulta accumulatio 40
optatiuus modus 23
oratio apud Deum efficacissima quæ 96
oratio dominica 97
orationis partes 19

P

PAedonomi parentibus proximi 93
Palladius 10
Papyrij Prætextati exẽplum ex Gellio 30
Paraphrases Erasmi 35
parasiti 93
parta labore iuuãt 140
participia 19.27.28
parentes uenerandi secundum Deum 92
parsimoniæ usus 47
passiuũ uerbi genus 25
pater idem omnium 41
πάθη 49
patientia omnium domitrix 115
patientia, uitæ antidotũ (108
Paulinus 11.35
paup̱ natura nemo 110
pauper quis 111
pax Christi 107
peccatum 50
peccatũ hominis mors 101
peccati stipendiũ mors 137
pecuniæ studium idololatria 40
de peccato præcepta 101
percõtator molestus 89
perfricare frontem 139
Peroti grãmatica 12
Cornucopiæ 13.35
Pertinax à satellitio suo occisus 104
perturbationes 49
philautia, siue amor sui 62.100
Philelphi epistolæ 10
philosophorũ opiniones nostræ religioni cõtrariæ fugiendæ 51
pietas ꝓlixus q̃stus 44

pie-

pietatis donum 102
Plato 15
Platonis dialogi 35
epistolæ 15
Plinius 10.11
Plinij epistolæ 9
Plutarchus 15
Plutarchi opera 35
Plutarchi opuscula à Budæo uersa 16
pœnitentia pręcipitis cõ filij comes 129
poëtæ Christiani 11
poëtarum lectio eod.
Græcorum 15.16
Politiani epistolæ 10
Herodianus 16
populus bellua multiceps 134
erroris magister 36
populo cedendum, nõ parendum 134
Porphyrij commentaria in Horatium 13
potentatiuus modus 23
eiusdem uis 32
potentia quid 39.41
potentiæ cedendum 129
potus qualis esse debeat 47
præceptoris obseruantia 5
pręceptores parentibus proximi 93
patres 5
prãdij frugalitas 46.47
preces, magnum preciũ 141
preces quales esse debeant 71
præpositiones 19
præteritorum in uerbis discrimen 22.23
princeps quibus rebus excellere alios debeat 127
principis officium eod.
principum insignia & symbola 105
principum satellitia 103.104
prodesse abstrusum 111
promiscuum genus 21
pronomina 19
Prosper 11.35
proximus q̃modo Christi exemplo amandus 76.77.78.79.etc.

prudētia principem po tiſſimum decet 112
Prudentius 11.35
Publiani mimi 30
puellaris lectio 18
ſcriptio 20
memoria eod.
puellaris ſermo 33
pulchritudo uera in ani mo 109
pyromantia fugiēda 50
Pythagorę ſymbola 106

Q

QVicqd in buccā 88
Quintiliani de Grę cis literis diſcendis iu dicium 14

R

REgnū Dei quærentibus nihil defuturum 72
regnum quid 39
religio 4.64
religio in intimis pectoris ſita 71
religionis uita 102
de religione pcepta 64
repræhendendi ratio 87
repræhenſionem nunquam obeſſe 93
rerum diuiſio 37
naturæ ac precia 38
rerum natura fluxa 59
reſpondendi ratio 53
Richemundia 116
riſus moderatio 83.84
robur quid 39.43

S

SAbellici exempla 30
ſacris dictis ad ineptias abuti impium 69
Salluſtius 10
ſalutandi ac reſalutandi officium 84
ſalutis noſtræ fundamētum, fides 68
ſanitas quid 39
ſapiendum ad moderationem 51
ſapiens ſolus pulcher Stoicis 109
ſapiens ſolus longæuus 110
ſapiētia humana diuinę collata, ſtultitia eſt 67
ſapiētia perfecta ſiue uera quæ 36.67

ſapientia, uitæ oculus 108
ſapientiæ ſtudio nullus in uita terminus ſtatuendus 57
ſapientiæ gradus noſſe ſe, & noſſe Deum 103
ſatellitium principum 103.104
Sat cito, ſi ſat bene 134
ſcribendi diligentia 7
ordo 9
ſcribendi latine exercitatio puellaris 29
ſcriptio puellaris 20
ſe noſſe, ſapientiæ primus gradus 103
ſe uel amare, uel odiſſe, quid 100
ſedulitatis uis 119
Sedulius 11
ſemiuocalis 18
Seneca philoſophus 35
Seneca tragicus 11
ſeni aſſurgendum 84
ſenes bis pueri 137
ſententiæ quales puellis diſcendæ 30
ſententiarum ex autoribus decerptarum uſus 9
ſeptimus caſus 22
ſermo puellaris 33
eiuſdemq́ accentus eod.
ſermo q̃lis eſſe debeat 8.87
Seruij commentarius in Vergilium 12
ſeruitus neceſſitate excuſanda 130
ſeruitus turpis quæ 131
ſeruus quis 61
Silius Italicus 11
ſimulatio nulla diuturna 53
Sion 116
Socratis dictum 111
ſomnus & nox mortis ſimulachrum 74
ſomnus qualis eſſe debeat 49
ſonorum in Græcis literis prolatio 14
Sophocles 16
ſpecies quid 39
Sponde, iactura præſto eſt 145

ſtudio-

studiorum contentio 6
studiorum initia 3
usus 57.59
à studijs arcenda omnis arrogantia 57
stultorum uita, non est uita 110
stylus crebro exercẽdus 8. optimus dicendi magister eod. & 55
subiunctiuus modus 23
substantiua, substantialia nomina 21
Suetonius 10
Suidæ lexicon 16
suijpsius obseruãdi præcepta 98.99
Sulpitij grammatica 12
Sum, es, est 26
eiusq; cõposita eod.
superbia de alienis, stulta 126
suspicandi uitium 91
suspicax 132
suspicacibus uita nõ est uita 83
suspicionibus nõ indulgendum 108
sustine & abstine 145
syllaba 19
quibus constet. eod.
syllabarũ quantitas 34
symbola 105
symbolorum lex 105
syntaxis Erasmi 28
syntaxis puellæ discenda 24
syntaxeos ratio 15

T

TAcere interdum uitium 88
Cor. Tacitus 10
templum Dei quod 68
tempus edax rerum 125
tempus, uita 113
tẽporis filia ueritas 123
tempori pare 112
& tempori parce 113
Terentius 9
Themistij translatio ab Hermolao Barb. 16
Theophrastus 15
Theopõpus rex, eiusq; apophthegma 119
Thucydides 15
Thucydidis translatio 16
Thyrrhenorum in obser-

ſeruandis Pythagoræ ſymbolis religio 106
timidis uita non eſt uita 83
Tireſias domi, foris lynx 136
tragœdia triſtis 122
tutores parentibus proximi 93
u cõſonans quando 18
Valerij Max. exempla 30.35
L. Vallæ elegantiæ 12
Vallæ elegantiæ à Nebriſſenſe excerptę 29
L. Vallæ translatio in Thucyd. & Herodianum 16

V

VArro 10
Varronis dictionarium 13
ubi amici, ibi opes. prouerbium 118
uelle inſtar omnium 110
ueniam precari nõ turpe 129
uerba 19
uerbalia 28
uerborum conſtructio 31.32
uerborum delectus 8
uerborum coniugationes 24
genera. eod. & 22.23
uerborum ratio puellæ diſcenda 22
uerecundia 83
uerecundia humanæ faciei uelum 138
Vergilius 11
ueritas odioſa, ſed nunquã opprimitur 90
ueritas tẽporis filia 123
ueritatis uis 139
de ueritate pcepta 90.91
ueſtium ornatus 40
Vt uerax, ne ſuſpicax. prouerb. 85
uideri quicquid cupis, idipſum ut ſis cura 53
uindicta ſolius Dei 98
uinũ memoriæ mors 56
uiperæ ingenium 120
uires 39.43
uirtus 38
ad quam omnis eruditio

ditio referenda 51
uirtus aduersis crescit 114
uirtus diuinum donum 58
uirtus fama potior 124
uirtus fortuna potentior 119.120
uirtus fortunæ tibicen 108
uirtus immortalis 127
uirtus instar omnium 108
uirtus natura sua amabilis 82
uirtus nobilitas 115
uirtus opibus & honoribus præstantior 126
uirtus uera seu perfecta quæ 41.67
uirtutis certissima possessio 136
uirtutis radices altæ 125
signa 82
uis 119
uirtutis umbra gloria 124
uita æterna quæ 102
uita humana, comœdia 122
tragœdia eod.
uita nihil aliud quàm peregrinatio quædã 40.60.114
uita nihil incertius 136
uita perturbationibus obnoxia 61
uita proprie quę, et quorum 110
uita religionis 102
uita tota, dies unus 135
uita, uigilia 49
uitæ breuitas 48
seu fugacitas 102
uitæ humanæ imago unaquæq; dies 73.74
uitæ oculus, sapientia 108
uitæ sal, amicitia eod.
uitæ scopus Christus 107
uitam non solis alimentis, sed Dei uoluntate sustentari 72
Lud. Viuis symbolum 133
uocabularia 13
uocatiuus quando similis

lis nominatiuo 22
uoluntas ꝓ facultate 110
uoluptas quid 39.46
uoluptas malorum eſca 136
uoluptates 43.44
uoluptatum abeuntiū fœditas 136
uota qualia eſſe deceat 71
uotorum noſtrorū ſtultitia 66
uſus potius, quàm ars, ſequendus 12
ex uſu nata ars 34
uulgi opiniones 36.37
uultus modeſta compoſitio 83

X

Xenophon 15

Y

Y in u latinum 18

FINIS.

BASILEAE, PER BALTHASAREM LASIVM ET *Thomam Platterum, Menſe Martio,* ANNO M. D. XXXVII.

MINERVA.

DICES,

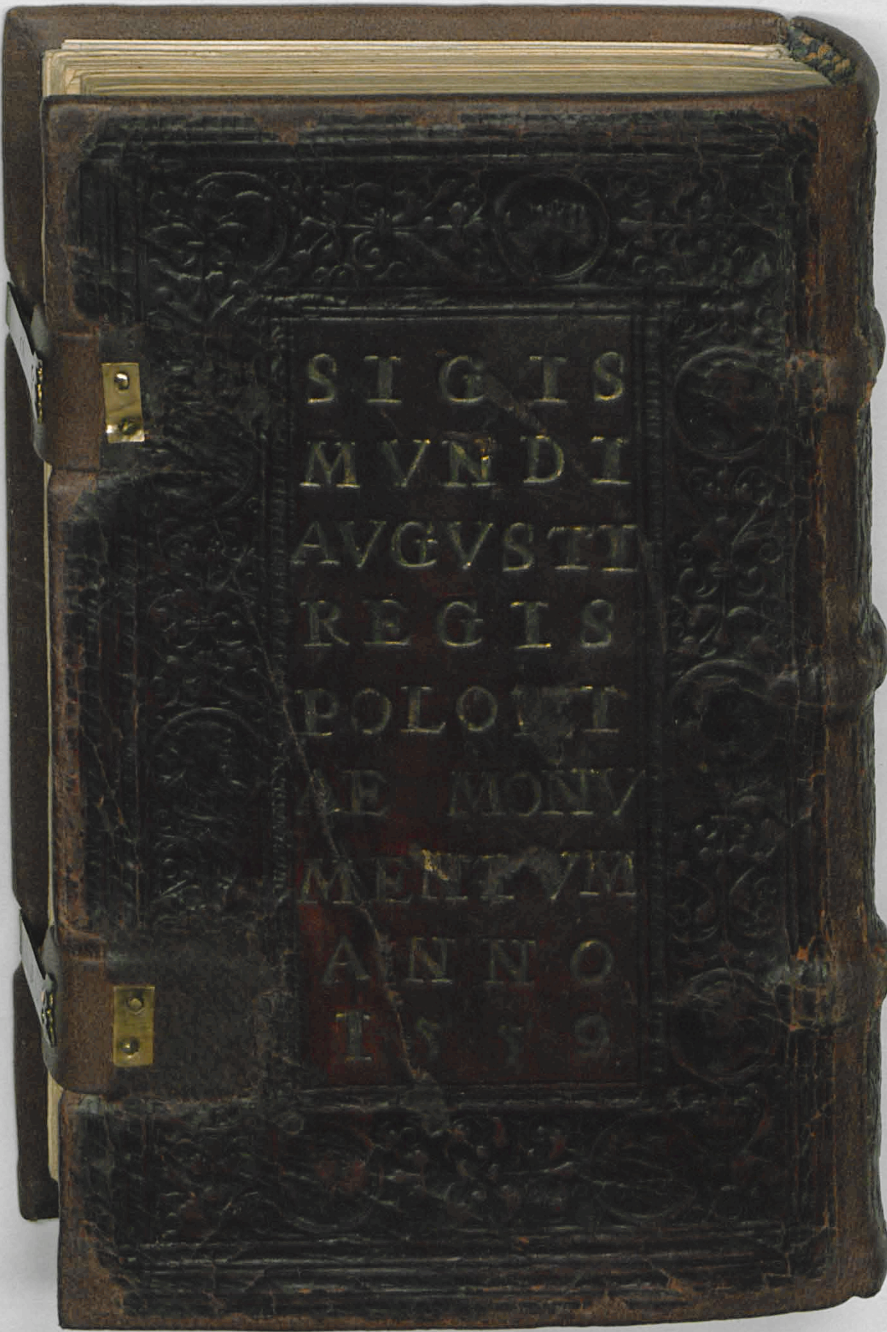
1

konserwacja w roku 1999 i 2006

wykonawcy M. Grochalska, A. Kupczak, M. Jaskulski

zabiegi Rok 1999 - konserwacja bloku książki - demontaż pierwszych i ostatnich składek, oczyszczanie na sucho, kąpiel w wodzie, doszycie składek do bloku
2006 - konserwacja oprawy - oczyszczanie skóry, dogarbowanie, natłuszczanie, oprawa z zachowaniem elementów oryginalnej skóry, punktowanie, pudło ochronne

miejsce przechowywania dokumentacji Pracownia Konserwatorska ZNiO Nr 6/2006

SIGIS
MVNDI
AVGVSTI
REGIS
POLONI
AE MONV
MENTVM
ANNO
1559